

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Єгорова О. І.

**Лінгвокраїнознавство німецькомовних країн:
Швейцарія, Австрія, Ліхтенштейн та Люксембург**

Конспект лекцій

Видання друге, перероблене та доповнене

Суми
Сумський державний університет
2022

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**Лінгвокраїнознавство німецькомовних країн:
Швейцарія, Австрія, Ліхтенштейн та Люксембург**

Конспект лекцій
для студентів спеціальності 035 «Філологія»
денної та заочної форм навчання

Видання друге, перероблене та доповнене

Затверджено
на засіданні кафедри
германської філології
як конспект лекцій зі змістового
модуля «Лінгвокраїнознавство країн
другої іноземної (німецької) мови»
Протокол № 12 від 07.07.2022 р.

Суми
Сумський державний університет
2022

Лінгвокраїнознавство німецькомовних країн: Швейцарія, Австрія, Ліхтенштейн та Люксембург : конспект лекцій / укладач О. І. Єгорова. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 143 с.

Кафедра германської філології

Лінгвокраїнознавство – це «парасольковий» термін на позначення галузі лінгвістики на стику з іншими гуманітарними дисциплінами. Предметні сфери лінгвокраїнознавства охоплюють історію, географію, економіку, державний устрій, політичне та культурне життя країни, мову якої вивчають тощо.

У пропонованих текстах лекцій подано теоретичний матеріал із різних аспектів життя та побуту Швейцарії, Австрії, Ліхтенштейну та Люксембургу.

Рекомендовано для самостійної роботи студентів закладів вищої освіти, галузь знань – 03 «Гуманітарні науки». Матеріали можуть бути використані широким колом читачів для систематизації країнознавчих знань і підвищення загальної культури з лінгвокраїнознавства німецькомовних країн.

ЛЕКЦІЯ 1

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НІМЕЦЬКОМОВНІ КРАЇНИ

1.1 Географічне положення

Швейцарія (*f, Schweiz*), офіційна назва – **Швейцарська Конфедерація** (*f, Schweizerische Eidgenossenschaft*) – розташована в центрі Європи на території 41 285 км². Протяжність країни зі сходу на захід – 348 км, із півночі на південь – 220 км. На півночі Швейцарія межує з Німеччиною (*n, Deutschland*), на заході – з Францією (*n, Frankreich*), на півдні – з Італією (*n, Italien*), а на сході за сусідів має Австрію (*n, Österreich*) та Ліхтенштейн (*n, Liechtenstein*).

Швейцарія не має виходу до моря, проте її північний кордон частково проходить по Боденському озеру (*m, Bodensee*) та Рейну (*m, Rhein*), що бере початок у центрі Швейцарських Альп і частково формує східний кордон країни. Західний кордон проходить уздовж гір Юра, південний – уздовж італійських Альп і Женевського озера.

Найвища точка Швейцарії – пік Дюфур (4 634 м) – знаходиться на гірському масиві Монте-Роза у Пеннінських Альпах. Найнижча точка – уріз води на рівні 193 м – знаходиться в озері Лаго-Маджоре, що на кордоні з Італією.

Республіка Австрія (*f, Republik Österreich*) – це переважно гірська країна в Центральній Європі, що не має виходу до моря й межує з Німеччиною (*n, Deutschland*) та Чехією (*n, Tschechien*) на півночі, Словаччиною (*f, Slowakei*) та Угорщиною (*n, Ungarn*) на сході, Словенією (*n, Slowenien*) та Італією (*n, Italien*) на півдні та Швейцарією (*f, Schweiz*) і Ліхтенштейном (*n, Liechtenstein*).

Площа країни становить 83 871 км², її приблизна протяжність зі сходу на захід – 580 км, а найвищою точкою Австрії є гора Гросглокнер (3 798 м).

Географічно **Князівство Ліхтенштейн** (*n, Fürstentum Liechtenstein*) розташоване в центрі європейської альпійської дуги. Із площею в 160 км² країна посідає 4-те місце в списку

найменших за площею країн континенту, а протяжність країни з півночі на південь становить лише 24 км.

Західний кордон країни формує р. Рейн (*m, Rhein*), на сході Ліхтенштейн межує з Австрією (*n, Österreich*), а на заході та півдні – зі Швейцарією (*f, Schweiz*), на кордоні з якою й розташована найвища точка Ліхтенштейну – гора Граушпіц (2 599 м).

Велике Герцогство Люксембург (*m, Großherzogtum Luxemburg*) – це ще одна карликова держава в Західній Європі з територією 2 586 км². На півночі та заході герцогство має кордони з Бельгією (*n, Belgien*), на сході – з Німеччиною (*n, Deutschland*), а на півдні – із Францією (*n, Frankreich*). Протяжність країни – 82 км з півночі на південь та 57 км зі сходу на захід. Найвищою точкою є пагорб Кнайфф (560 м).

1.2 Особливості рельєфу та ландшафту

Швейцарію умовно поділяють на три геологічних регіони: гори Юра (*m, Schweizer Jura*) на півночі, що охоплюють 10 % загальної території країни, Швейцарське плато (*n, Schweizer Mittelland*) у центрі (30 %) та Альпи (*die Alpen*) на півдні та південному сході країни (60 %).

Швейцарська Юра (від кельт. *yor* – «ліс») – це південно-східна частина Юрських гір довжиною приблизно 200 км. На його схилах ростуть букові ліси, вище – ліси з ялини та ялиці, а на верхів'ях – альпійські луки. Від Швейцарського плато гори відділяє прірва висотою майже 1 000 м.

Швейцарське плато утворилося на місці прогину між Юрою та Альпами. Незважаючи на те, що Швейцарське плато охоплює лише 30 % території країни, більше $\frac{2}{3}$ населення проживає саме на цих територіях. Поверхня плоскогір'я горбиста, міжріччя вкриті лісами, а велика кількість озер і долин із родючими землями та пасовищами є важливими сільськогосподарськими регіонами країни.

Альпи (*pl, Alpen*) – найвищий і найдовший гірський хребет серед систем, що повністю знаходяться в Європі. Вони

розташовані на території 8 країн, проте з огляду на своє центральне положення на всьому Альпійському хребті саме Швейцарські Альпи називають Центральними. Вони знаходяться на південь від Швейцарського плато та на північ від державного кордону з Італією.

Особливістю ландшафту гірської Швейцарії є також значна кількість льодовиків і льодовикових форм рельєфу із загальною площею заледеніння – 1 950 км².

Ландшафт **Австрії** експлікує п'ять регіонів: Східні Альпи (займають 62,8 % території країни), Альпійські та Карпатські передгір'я (11,4 % території), Середньодунайська рівнина (11,3 % території), Віденський басейн (4,4 % території) і Чеський масив (10,1 % території). Австрійські Альпи здебільшого поділяють на 3 частини: Північні Вапнякові Альпи (*pl, Nördliche Kalkalpen*), Центральні Східні Альпи (*pl, Zentralalpen*) та Південні Вапнякові Альпи (*pl, Südliche Kalkalpen*).

За типом рельєфу $\frac{3}{4}$ території князівства **Ліхтенштейн** складають гори, представлені відрогами хребта Ретікон (*m, Rätikon*). Загалом у країні виокремлюють три географічні зони: родючу долину р. Рейн (*m, Rhein*) на заході, район альпійської складчастості на південному сході та північну низовину.

Рельєф **Люксембургу** – це переважно горбиста піднесена рівнина, на півночі якої знаходяться відроги Арденн (*pl, Ardennen*) і Рейнські Сланцеві гори (*n, Rheinisches Schiefergebirge*), що охоплюють 32 % території країни. Південна частина вирізняється більш рівнинним ландшафтом. Вона називається Гутланд (*n, Gutland*), займає 68 % території країни та є найбільш густонаселеною.

1.3 Кліматичні умови

Швейцарія має помірний клімат, що перебуває під впливом Атлантичного океану. Західні вітри переміщують маси морського повітря до Швейцарії та впливають на рівні опадів у

країні. Водночас холодні вітри з півночі сприяють швидкому зниженню температури повітря, а також формуванню ясної погоди.

Альпи слугують природним бар'єром для атлантичних повітряних мас: південна Швейцарія, де відчувається вплив Середземного моря, відзначається значно м'якшим кліматом з ознаками континентального. Гірський характер ландшафту країни зумовлює різкі погодні відмінності в різних її регіонах. Так, у горах та передгір'ях середні значення температури влітку становлять +16...+18 °С, а в північних областях і низинах – +18...+27 °С. Узимку в горах прохолодніше: –8–(–12) °С, а на рівнинах – не нижче за –2–(–4) °С.

Оскільки значна частина **Австрії** знаходиться в горах, її кліматичні умови досить різноманітні. Залежно від регіону тією чи іншою мірою позначаються атлантичні, континентальні й середземноморські впливи. Північно-західні вітри, що панують на півночі й заході, несуть м'яку та вологу погоду з Атлантичного океану (–1 –(–7) °С узимку, +18 –(+24) °С улітку). На сході Австрії сильніше виражені континентальні впливи. Опадів тут менше, хоча влітку частіше трапляються зливи. Для Альп характерні місцеві вітри. Найважливіший із них – теплий і сухий фен, що створює сприятливі умови для землеробства.

Незважаючи на гірське розташування, клімат у князівстві **Ліхтенштейн** доволі м'який, оскільки воно з усіх боків захищене горами від холодних вітрів. Середньорічна температура +9,5–(+10,6) °С, у січні –0 °С (у горах –6–(–10) °С), у липні +18 °С (у горах – +12–(–14) °С). Типовим для Ліхтенштейну є фен (*m, Föhn*) – теплий сухий вітер із півдня, що зазвичай дме восени та взимку впродовж 1–5 днів і сприяє подовженню вегетаційного сезону.

Люксембург відзначається помірним кліматом, що знаходиться під впливом вітрів Атлантичного океану. У країні панують суха м'яка зима та приємне літо. Температура впродовж року зазвичай не опускається нижче 0 °С: у середньому +1,4 °С у січні, +18,6 °С у липні.

1.4 Природні ресурси

Гідроресурси. У Швейцарії знаходиться 6 % запасів прісної води Європи. Її річки належать до басейнів трьох морів: Північного (*f, Nordsee*), Середземного (*n, Mittelmeer*) та Чорного (*n, Schwarzes Meer*). До найбільших річок належать Рейн (*m, Rhein*), Рона (*f, Rhone*), Лімнат (*f, Limmat*) і притока Рейну Ааре (*f, Aare*). Крім того, Швейцарія відома своїми озерами, найпривабливіші з яких розташовані довкола Швейцарського плато – Женевське (*m, Genfersee*) та Фірвальдштетське (*m, Vierwaldstättersee*), Невшательське (*m, Neuenburgersee*) і Цюрихське (*m, Zürichsee*) озера, а також Боденське озеро (*m, Bodensee*) в Альпах. Більшість із них має льодовикове походження. Льодовикову воду та воду від опадів в Альпах використовують для видобутку гідроелектроенергії для внутрішніх потреб країни.

На території кантону Шаффхаузен розташований найбільший водоспад Європи – Рейнський водоспад (*m, Rheinfall*) висотою 23 м і шириною 150 м. Рейнський водоспад належить до найпопулярніших туристичних об'єктів. Біля нього розташовано декілька оглядових майданчиків, до найбільшого з яких дістатися можна лише туристичним човном.

Річки Інн (*m, Inn*), Зальцах (*f, Salzach*) і Енс (*f, Enns*), що протікають по північній міжальпійській депресії, дренують північ Австрії, Драва в південній депресії – південь країни, а Мур (*f, Mur*) і Мюрц (*f, Mürz*) – її східну частину. Єдина судноплавна річка – Дунай (*f, Donau*), що протікає через Австрію від м. Пассау на кордоні з Німеччиною до передмість Братислави у Словаччині. Найважливіша притока Дунаю на австрійській території – р. Інн. Урізноманітнюють ландшафт численні озера (580), переважно льодовикового походження. Найбільші за площею озера: Нойзідлер-Зее (*m, Neusiedler See*) – на сході, поблизу кордону з Угорщиною та Боденське озеро (*m, Bodensee*) – на заході, поблизу кордону зі Швейцарією.

Через наявність високих гірських хребтів в Австрії є чимало вражаючих водоспадів. Серед найпривабливіших для

туристів – каскад водоспадів Крїммль (*pl, Krimmler Wasserfälle*) на р. Крїммлер-Ахе (приток р. Зальцах)

Гори **Лїхтенштейну** також прорїзані численними струмками та кількома швидкими річками, що мають значний гїдроенергетичний потенціал. Головною водною артерією країни (27 км) є річка Рейн (*m, Rhein*), що має льодовикове живлення та швидку течію. Другою повноводною річкою довжиною 17 км є Замїна (*f, Samina*). Найбільше та єдине природне озеро в країні – Гампрїнер-Зеле (*m, Gampriner See*).

Найбільшою річкою **Люксембургу** є Мозель (*f, Mosel*), що бере початок на північному сході Франції та становить 31 км кордону між Люксембургом та Німеччиною. До її басейну також належать річки Зауер (*f, Sauer*) або Сюр (фр. *Sûre*) та Ур (*f, Our*). Долина р. Ур оточена незайманою природою. Інші великі річки – Альзет (*f, Alzette*) на півдні та Вїльц (*f, Wiltz*) на півночі. Найбільшим сховищем питної води (50 %) є Верхньозауерське озеро (*m, Obersauer-Stausee*), також Оверзауер (люкс. *Uewersauer*) або От-Сур (фр. *Haute-Sûre*) – штучне озеро на північному заході країни на р. Зауер.

Корисні копалини. Швейцарія не багата на корисні копалини. У країні є лише незначні запаси вугїлля, поклади залїзних руд, а також родовища графіту й тальку. Утім, будівельна промисловість послуговується піском, глиною, вапняком і камінням, а видобуток кам'яної солі, що проводять у верхів'ях Рони й Рейну на кордоні з Німеччиною, також покриває потреби країни.

Австрія має різноманїтні природні ресурси: поклади нафти (головні родовища в районі Матцена), бурого вугїлля (регіони Штирії та Верхньої Австрії), залїзної руди (гора Ерцберг) та магнєзиту (Штирія). У країні є незначні родовища міді, марганцевих і свинцевих руд (район Клагенфурта-Блейберга), бокситів, стибію, молїбдену, графіту й солі.

Лїхтенштейн, як і його західна сусїдка, також небагатий на корисні копалини. У князівстві видобувають вапняк для цїлей будівництва й білу глину, а також алебастр для гончарства.

Надра **Люксембурга** багаті на залізну руду, поклади якої зосереджені на південному заході, у долині р. Альзет і її притоки р. Мамер. Регіон відомий під назвою «Червоні землі» (люкс. *Minettsgéigend*, фр. *Terres Rouges*) через червоний колір ґрунтів, забарвлених залізом. Крім того, промислове значення мають запаси будматеріалів, зокрема пісковика, вапняку та шиферного сланцю в Арденнах, а також гіпсу й горючих сланців на півдні країни.

Флора та фауна. Близко 25 % території **Швейцарії** вкрито лісами. Деревина є важливою сировиною та джерелом палива в країні. Швейцарське плато знаходиться в зоні європейських широколистих лісів, де переважають дуб та бук, місцями сосна. На південних схилах Альп повсякчас трапляється каштан, а вище гірськими схилами, утворюючи перехідний пояс перед альпійськими луками (*f. Alpenwiese*), ростуть хвойні. У горах є багато яскравих квітів: крокуси, нарциси, рододендрони, ломикамінь, тирлич та едельвейс.

Тваринний світ країни перебуває під сильним впливом господарчої діяльності людини. Звичайні мешканці швейцарських рівнин – це заєць-біляк, куріпка, фазан і лисиця. Рідше трапляються ведмеді, вовки та бабаки. Високогірний пояс заселений гірськими козлами й високогірними лисицями. Серед птахів гніздяться беркут, глухар, дрізд, підкоришник, серпокрилець; на берегах рік та озер – мартини, у їх водах водяться форель, палія, сиг, харіус та інші види риб.

Приозерні території густо заселені лебедями й качками, проте полювання на них під суворою заборонаю. Рибна ловля також знаходиться під суворим контролем держави: вона має лише спортивний характер та здійснюється на умовах ліцензії.

Одним із найвідоміших природних заповідників є Швейцарський національний парк (*m. Schweizerischer Nationalpark*), заснований у 1914 р. з метою призупинити деструктивну господарську діяльність людини на території та прослідкувати потенціал природи до самовідновлення. З 1979 р. парк є також біосферним заповідником ЮНЕСКО. Загалом же 12,7 % або 5 269 км² території Швейцарії – це території

природних парків та заповідників, найбільшим із яких є Парк Ела (*m, Parc Ela*), розташований у самому серці кантону Граубюнден на площі 548 км².

Найродючіші ґрунти в **Австрії** знаходяться у Віденському та Штирійському басейнах, а також місцями в Північноальпійських форландах. На природній рослинності відбивається різноманітність кліматичних умов. Однак природний рослинний покрив здебільшого знищений і змінений людиною. Для всіх долин і їх навколишніх схилів характерні три висотні пояси: рілля, ліси та альпійські пасовища. У долинах і низькогір'ї до відміток 1 070–1 220 м над рівнем моря переважають листяні породи – бук, дуб і береза; вище послідовно змінюють одне одного ялина, сосна звичайна, модрина і зрештою сосна гірська, що утворює у високогір'ях сланикові зарості. Колись широко поширені в цій частині Європи хутрові звірі сьогодні стали рідкістю. Типовими для території залишаються лисиці, дикі кішки та куниці. Часто трапляються сарни, олені та бабаки.

На сьогодні Австрія пропонує для відвідування 443 заповідні зони. Кожна з них є територією з посиленою охороною, що офіційно зафіксовано в законодавчих актах федеральних земель. У 1980-х рр. національний парк Високий Таурн (*m, Nationalpark Hohe Tauern*) був заснований як перший та найбільший національний парк Австрії.

Світ флори та фауни **Ліхтенштейну** подібний до швейцарського. На території країни функціонують шість резерватів, де охороняються ділянки первісної рослинності та місця гніздування птахів. Із 1 600 видів рослин 800 мають гірське походження. У країні водяться 55 видів, 17 – польових мишей, 140 – гніздових птахів, 7 – рептилій, 10 різновидів амфібій та 24 види риби.

Загалом 1 280 га ліхтенштейнської землі мають статус лісових заповідників, а ще 555 га площі країни – це лісові зони з особливим статусом. Уся ця територія становить приблизно 27 % від загальної площі лісів у князівстві, що є надзвичайно високим показником порівняно з іншими країнами. На сьогодні

в Ліхтенштейні налічується 10 природних зон-резерватів, що охороняються законом.

Листяні ліси **Люксембургу** з буків і дубів як залишків первісної флори можна сьогодні знайти на півночі в Еслінгу. Типовими є також гостролисті падуби та вересові рослини. На південному сході Люксембургу можна зустріти деякі середземноморські види рослин (наприклад, м'яту).

Типові для Центральної Європи види ссавців, як-от лисиця, олень, дикий кабан, борсук, білка та соснова куниця, мешкають переважно в лісових районах країни. Серед птахів поширеними є чаплі, блакитний зимородок, лисиці, дятел і хижакі, зокрема канюки та яструби.

На півдні країни (Гутланд) інтенсивно розвивається сільське господарство, а от на півночі герцогства, в Арденах, розташований мальовничий Німецько-Люксембурзький лісопарк (m, *Deutsch-Luxemburgischer Naturpark*) – перший у західній Європі транскордонний природний заповідник.

1.5 Населення та мови

Станом на кінець 2021 р. за офіційними даними статистики кількість населення **Швейцарії** становила 8 736 500 осіб. Показники щорічного приросту населення в країні за останні чотири роки знаходяться на позначках +0,7 %–0,8 %. Країна славиться своєю офіційною багатомовністю (*f, Mehrsprachigkeit*). Так, статус офіційної мови мають німецька (*n, Deutsch / n, Schweizerdeutsch*), французька (*n, Französisch*), італійська (*n, Italienisch*) та ретороманська (*n, Rätoromanisch*). Зауважимо, що при цьому в побуті швейцарці послуговуються швейцарськими діалектами цих мов із їх кантональними варіаціями, проте всі державні та соціальні питання врегульовуються лише мовами стандарту.

Офіційні дані статистики, станом на початок 2021 р. в **Австрії** проживало 8 926 290 осіб, а за останніми даними у 2022 р. – вже 8 979 894, що свідчить про значні темпи приросту населення. Відповідно до ст. 8 конституції країни німецька мова

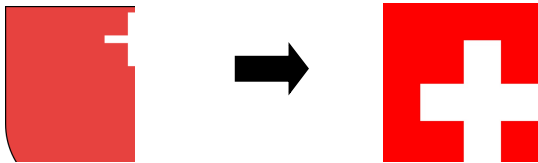
є офіційною мовою в державі, проте фактично австрійці використовують австрійський варіант німецької мови (*n, Österreichisches Deutsch*).

Станом на кінець 2021 р. в **Ліхтенштейні** було зареєстровано 39 315 осіб населення. Подібно до Швейцарії, щорічний приріст населення становить +0,7 %–0,8 %. Офіційною мовою князівства є виключно німецька (*n, Schweizer Hochdeutsch*), проте більшість населення послуговується у побуті алеманським діалектом (*n, Alemannische*).

Чималий приріст населення спостерігається в **Люксембурзі**: з 513 000 осіб у 2015 р. до 626 100 у 2020 р., а за останніми даними станом на 01.01.2022 р. у герцогстві проживало 645 397 осіб. Країна має власну мову – люксембурзьку, в основу якої покладено діалект німецької мови з численними запозиченнями з французької. Французька та німецька мови також мають статус офіційних. Крім того, чимало жителів спілкуються англійською.

1.6 Державні символи

Прапор **Швейцарії** є похідним від герба кантону Швіц – одного з трійки кантонів, що в 1291 р. об'єднались у конфедерацію.

Державний прапор Швейцарії відповідно до стандартів має квадратну форму, проте торговий прапор – прямокутний. Колір прапора Швейцарії не змінювався ще з часів Священної Римської імперії, а ось форма зазнала модифікацій. За часів Конфедерації прапор був трикутним, проте пізніше він перетворився на білий хрест із п'ятьох квадратів на червоному тлі та був затверджений у 1889 р. як національний символ. Тоді

ж було також ухвалено герб країни: червоний щит із білим хрестом.

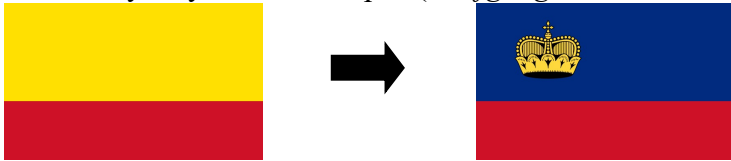
Національним гімном Швейцарії є *Швейцарський псалом* (нім. *Schweizerpsalm*, фр. *Cantique suisse*, італ. *Salmo svizzero*, рет. *Psalm svizzer*), перекладений усіма офіційними мовами.

Громадянський прапор **Австрії** являє собою прямокутне полотнище з трьома горизонтальними смугами. У сучасному вигляді прапор з'явився після проголошення республіки в 1918 р., офіційно підтверджений у 1919 р. У 1933 р. прапор було усунуто й відновлено в статусі державного лише в 1945 р. після звільнення Австрії від німецьких військ.

У центрі національного прапора розміщений герб країни – увінчаний баштовою короною та щитком на грудях одноголовий орел, що тримає в лапах серп і молот (на знак єднання селян та робітників). Герб затверджено в 1918 р. після падіння Австро-Угорської імперії. У 1945 р. на лапах орла з'являються ланцюги як символ звільнення країни від нацизму.

Країна гір, країна потоків (нім. *Land der Berge, Land am Strome*) – державний гімн Австрії з 22 жовтня 1946 р. Слова покладені на музику В. А. Моцарта (*Wolfgang Amadeus Mozart*).

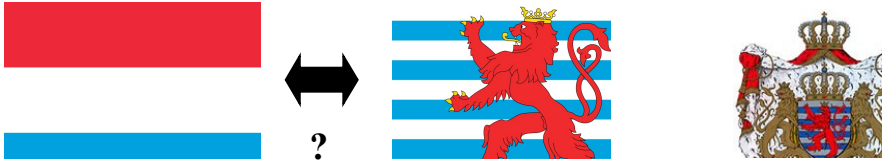
Прапор **Ліхтенштейну** спочатку мав вигляд двох горизонтально розташованих смуг жовтого й червоного кольорів панівної династії. Припускають, що кольори теперішнього прапора відображають придворні кольори XVIII ст. Зображення корони з'явилося лише в 1937 р., після того, як збірна команда країни на Олімпійських іграх 1936 р. зробила відкриття про ідентичність прапорів Ліхтенштейну та Гаїті.

Герб княжого дому Ліхтенштейн також використовують як національний герб, проте право його використання мають виключно члени княжого дому та представники державної влади, як винятки – за дозволом. Герб складається із символів, що репрезентують різні частини Європи, якими Ліхтенштейн історично пов’язаний через військові кампанії чи династичні шлюби.

Над молодим Рейном (нім. *Oben am jungen Rhein*) – національний гімн князівства Ліхтенштейн. Слова гімну написані 1850 р. пастором Я. Й. Яухом на мелодію гімну Великобританії *Боже, бережи короля* (англ. *God Save the King*).

Король Нідерландів Віллем I, ставши у 1815 р. одночасно й правителем Люксембургу, прийняв у тому самому році герб і прапор герцогства, подібні до державних символів Нідерландів. Прапор герцогства відрізняється від нідерландського лише світлішим тоном нижньої смуги.

Ще з XIII ст. відомий родовий прапор Люксембурзького будинку із зображенням лева на біло-блакитному тлі. У 2006 р. парламентар М. Вольтер запропонував замінити саме на нього чинний прапор. Ця ініціатива одержала підтримку серед населення (90 %), проте не серед парламентарів.

Перша та четверті строфи *Нашої Батьківщини* (люкс. *Ons Heemecht*, нім. *Unsere Heimat*) – це офіційно визнаний у 1993 р. національний гімн герцогства Люксембург. Автором лірики є М. Ленц (1859), на музику поклав Ж. А. Ціннен (1864). Цей гімн існує в усіх трьох мовних варіантах, його виконують під час національних святкувань, на відміну від так званого королівського гімну *De Wilhelmus*, що супроводжує вихід монаршої родини герцога.

ЛЕКЦІЯ 2 ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ

2.1 Швейцарія

Після сходження льодовиків приблизно 30 000 років тому територію сучасної Європи знову почали заселяти люди. На сьогодні достовірно відомо про декілька знахідок поселень давніх мисливців на території природних печер Швейцарії. Із часом усе більше людей заселяли передусім територію Швейцарського плато, будували домівки з дерева та глини на пісковиках і берегах озер.

За часів Римської імперії (V ст. до н. е. – IV ст. н. е.) територію Швейцарії населяли переважно кельтські племена (*pl, keltische Volksstämme*): гельвети (*pl, Helvetier*) – Швейцарське плато, лепонтійці (*pl, Lepontier*) – кантон Тічино, седуни (*pl, Seduner*) – кантон Вале та Женевське озеро, а також рети (*pl, Räter*) – долини Західних і Центральних Альп.

Гельвеція - персоніфікований образ Швейцарії

www.swissmint.ch, Public domain, через Вукисклад

Гельвети були одним із найчисленніших племен і заселяли північно-західну частину сучасної Швейцарії. Цю місцевість римляни називали Гельвецією (лат. *Helvetia*). Чимало культурних реальностей сучасної Швейцарії реферують до тодішньої історичної назви цих територій, проте, на жаль, за винятком декількох частково збережених ферм і поселень, у країні залишилося дуже мало слідів перебування кельтів.

Під тиском германських племен (*pl, germanische Stämme*) гельвети почали свої спроби мігрувати до Південної Галлії, де

зустрічали спротив від римлян (*pl, Römer*): у 58 р. до н. е. війська Ю. Цезаря розбили багатотисячну масу переселенців-гельветів під час спроби перейти через р. Рону. Для римського імператора гельвети були «живим щитом» від германців, тож він змусив їх повернутися до Гельвеції. Спільне повстання галлів і гельветів у 52 р. до н. е. також не мало успіху та стало початком повільного, але впевненого процесу романізації кельтських племен та території Швейцарії (особливо в західних та північних районах та провінції Реція).

У 15 р. до н. е. територія Швейцарії була приєднана до Римської імперії (лат. *Imperium Romanum*, нім. *Das Römische Reich*): римська армія встановлює фізичний контроль над східною та центральною Швейцарією й переходить р. Рейн. За часи свого перебування в регіоні римляни заснували чимало міст, зокрема Цюрих, Базель, Женеву й Лозанну; лише Берн було засновано пізніше – у 1191 р. Особливою заслугою римлян є вдосконалення торговельно-транспортних шляхів на території Швейцарії, що зумовило її вигідне економічне положення на довгі століття вперед.

Починаючи з III ст. Римська імперія переживає свій занепад: не в змозі стримувати тиск із боку германських племен, римляни поступаються нападникам – племенам бургундів (на заході), алеманів (на півночі) та лангобардів (район Тічино).

Із IV ст. на територію сучасної Швейцарії проникає християнство (*n, Christentum*). Крім того, саме в епоху раннього Середньовіччя формується «мовна карта» Швейцарії: романізоване населення сходу й центру країни переймає алеманську мову; на заході країни бургундська мова не приживається, натомість функціонують латинські діалекти, на базі яких у подальшому утворилася французька мова; у Граубюндені та Тічино продовжують функціонувати латинські діалекти – прапращури італійської та ретороманської мов.

Як і на інших територіях Європи, у середньовічній Швейцарії панують роздробленість та феодальний лад. Лише після приходу у франків (*pl, Franken*) до влади Карла Великого (нім. *Karl der Große*, лат. *Carolus / Karolus Magnus* фр. *ma*

англ. *Charlemagne*) у 768 р. у Західній Європі поступово формується імперія Каролінгів.

Оскільки германці та кельти не були такими розвиненими культурами, як давні греки та римляни, їм знадобилося декілька століть, щоб перейняти ці знання. Цю роботу передусім на себе взяли монахи.

За Верденським договором (фр. *Traité de Verdun*, нім. *Vertrag von Verdun*, італ. *Trattato di Verdun*) 843 р. землі Франкського королівства (фр. *Empire carolingien*, нім. *Fränkisches Reich*, італ. *Impero carolingio*) були поділені між трьома онуками-спадкоємцями імператора Карла – Лотарем I, Карлом Лисим та Людовіком II Німецьким. Першому відійшли території західної та південної частин Швейцарії разом із Бургундією та Італією, а останньому – східна частина разом з усією Алеманією. Германське королівство зростало та міцнішало. У 962 р. германським королем Оттоном I Великим (нім. *Otto I. der Große*) була заснована Священна Римська імперія (лат. *Sacrum Imperium Romanum*, нім. *Heiliges Römisches Reich*). Невдовзі Бургундія та Італія увійшли до її складу.

Значення оновлених торговельних шляхів від Середземномор'я до Центральної Європи через Альпи було настільки великим, що германський король вивів території долин Урі, Швіц та Граубюнден з-під влади місцевих князів. Проте після приходу на трон Священної Римської імперії династія Габсбургів (*pl, Habsburger*) не визнала їхнього права та спробувала завоювати Швіц. На допомогу йому прийшли Урі та Унтервальден, які 1 серпня 1291 р. підписали договір, відомий як «Вічний союз» (*m, Bundesbrief von 1291*). Із цієї дати починається офіційна історія швейцарської держави, а з 1891 р. 1 серпня стало національним святом Швейцарії.

У XIV ст. Габсбурги неодноразово ініціювали війни за територію, але повсякчас зазнавали поразки. Відчувши впевненість та надію на самобутність, до складу конфедерації ввійшли Люцерн, Цюрих, Цуг, Берн та Гларус. Зрештою Габсбурги були змушені визнати незалежність округів, об'єднаних у конфедерацію.

Поступово швейцарці здобули славу «відважних вояків» у Європі й територія конфедерації у XV – поч. XVI ст. розширилася до 13 округів. Міста, входячи до складу Швейцарського союзу, набували статусу вільних, тобто ставали самостійними формуваннями в складі Священної Римської імперії.

На початку XVI ст. Реформація (*f, Reformation*) розпочалася в Німеччині й уже в 1520–1530 рр. поширилася Швейцарією. Центром реформаторського руху став Цюрих, де жив та вів свою політичну діяльність канонік Ульріх Цвінглі. Цвінгліанський напрямок протестантизму згодом об'єднався з напрямками кальвінізму у Швейцарську реформаторську церкву. Після нетривалих релігійних сутичок установилася рівновага між обома релігійними течіями.

За визначенням Г. Я. Гріммельсгаузена, під час Тридцятилітньої війни (*m, Dreißigjährige Krieg*) Швейцарія була відносним «оазисом миру та процвітання» у воєнній Європі, оскільки саме вона поставляла воїнів-найманців провідним європейським державам, які б не допустили її втрати на користь суперників.

Вестфальський мир (*m, Westfälische Friede*) 1648 р. поклав кінець війні та ознаменував початок нового порядку в Європі, що ґрунтувався на концепції державного суверенітету. За цим договором офіційно визнавалася незалежність Швейцарії від Священної Римської імперії.

Французька революція мала значний вплив на Швейцарію як у політичному, так і філософському значенні. Революція у Швейцарії почалася з кантону Во у 1795 р. та поширилася на інші франкомовні кантони. У відповідь на спробу Берна та німецькомовних кантонів придушити революцію, Франція у 1797–1798 рр. окупувала Швейцарію та проголосила створення Гельветичної республіки (*f, Helvetische Republik*).

Конституція (*f, Verfassung der helvetischen Republik*) 1798 р., створена на основі конституції першої Французької республіки, надавала всім швейцарцям рівні права перед

законом і кодекс цивільних свобод. Утім багатьох швейцарців турбувало нівелювання традиційного федерального статусу країни. Ситуацію в 1802 р. урівноважило запровадження Наполеоном Бонапартом конституції, відомої як «Акт про медіації (посередництво)» (нім. *Mediationsakte*, фр. *Acte de médiation*). Вона відновила федералізм, повернула чимало колишніх привілеїв кантонів і розширила їх кількість із 13 до 19.

Після поразки Наполеона Швейцарія повернулася до вкрай федеральної форми правління. Після повернення Францією анексованих кантонів Вале, Невшатель та Женева, їх загальна кількість сягнула 22. Паризький мирний договір (нім. *Der Zweite Pariser Frieden*) 1815 р. закріпив за Швейцарією статус нейтральної держави.

Нова Конституція 1848 р. сприяла відновленню рівноваги між централістами-радикалами й федералістами-консерваторами. Загалом із німецького союзу держав-округів Швейцарія перетворилася на єдину союзну державу.

Із 1850 р. швейцарський франк (*m, Schweizer Franken*) набув статусу єдиної валюти країни, країна одержала федеральну столицю – Берн (*n, Bern*) та офіційну назву *Швейцарська конфедерація* (*f, Schweizerische Eidgenossenschaft*).

Модифікована Конституція 1874 р. посилила владу федерального уряду без загрози для федеративної основи Швейцарії. Відповідно до її положень кожен із 26 кантонів має свої власні прапор та герб. І сьогодні швейцарці передусім ідентифікують себе через приналежність до кантону, а вже потім до країни.

Визнаний європейськими державами на початку XIX ст. воєнний нейтралітет Швейцарії врятував її від воєнної розрухи XX ст. Проте після початку Першої світової війни (*m, Erster Weltkrieg*) виникла загроза національній єдності Швейцарії: франкомовні швейцарці переважно ставали на бік Франції, а німецькомовні – Німеччини. Країна відчула на собі тягар чотирирічної мобілізації (переважно для охорони кордонів від вторгнення), дефіцит промислової сировини, безробіття та

нестачу продовольства, що переросло в масові страйки в листопаді 1918 р., придушені армією.

Після початку Другої світової війни (*m, Zweiter Weltkrieg*) у країні також була проведена мобілізація, проте цього разу Швейцарія не була досконало технічно готовою зустрітися з ворогом. В оточенні тоталітарних держав та воєнних дій, не виробляючи достатньої кількості харчів та майже за повної нестачі сировини для промисловості, Швейцарія була змушена вести зовнішню торгівлю переважно з Італією та Німеччиною. Крім харчів та вугілля, Швейцарія охоче скуповувала золото в обмін на швейцарські франки, що стало приводом для довгого процесу розслідування фактів співпраці з нацистами.

Одразу по закінченні Другої світової війни Швейцарія перейнялась ідеєю створення ядерної зброї. І хоча плани не здійснилися, у 1954 р. на кордоні з Францією було створено Європейську організацію з ядерних досліджень CERN (ЦЕРН) – міжнародний дослідницький центр європейської спільноти, найбільшу в світі лабораторію фізики високих енергій. Зокрема її комп'ютерний центр поклав початок Всесвітньому павутинню (англ. *World Wide Web*), створив перший веб-сервер, сайт та браузер.

У 1960 р. Швейцарія стала однією з країн-співзасновниць Європейської асоціації вільної торгівлі (англ. *European Free Trade Association, EFTA*) й продовжує залишатися її членом, так і не ввійшовши до Європейського Союзу.

За результатами референдуму 1979 р. від Берна відокремився кантон Юра, а у 1999 р. була прийнята нова конституція, що зокрема закріпила розділ трьох кантонів (шести «напівкантонів»): Базель, Аппенцелль та Унтервальден.

Довгий час Швейцарія мала статус спостерігача ООН (*pl, Vereinten Nationen*) і лише у 2002 р. стала її повноправним членом (на референдумі 1986 р. 75 % виборців проголосували проти вступу), а у 2009 р. стала підписантом Шенгенської угоди (*pl, Schengener Abkommen*).

Стосунки між Швейцарією та ЄС регулюються цілою низкою договорів та постанов. У 2008 р. було ініційовано

роботу з уніфікації всіх чинних договорів і напрацювання єдиної рамкової угоди. Премовини про таку угоду тривали з 2014 по 2018 рр., завершилися вони напрацюванням проєкту, що викликав значні внутрішні дебати у Швейцарії, хоча й був підтриманий швейцарцями на референдумі. Із появою нових змін до проєкту, що не влаштували Швейцарію, Федеральний уряд у 2021 р. припинив подальші спроби його реалізації.

9 черня 2022 р. Швейцарію було обрано непостійним членом Ради Безпеки ООН (англ. *United Nations Security Council*, нім. *Sicherheitsrat der Vereinten Nationen*) на період 2023–2024 рр. Навколо питання участі Швейцарії також точилося чимало суперечок серед швейцарського політикуму, утім це голосування стало кульмінацією 15-річної дипломатичної роботи Швейцарії, що прагне зробити свій внесок у реформування Ради Безпеки ООН, зокрема влинути на реалізацію права накладання вето.

2.2 Австрія

Перші сліди людської життєдіяльності на територіях Австрії датуються епохою нижнього палеоліту. У 1991 р. на території Ецгальських Альп була виявлена заморожена мумія епохи неоліту – Крижана людина (нім. *Der Mann aus dem Eis*), або Етці (нім. *Ötzi*), віком більше 5 000 років.

Чимало в Австрії знахідок так званої Гальштатської культури (*f. Hallstattkultur*) доби заліза, що приблизно тривала від 1200 р. до н. е. до 340 р. н. е. Основними носіями цієї культури були кельти (західна зона розповсюдження, що зокрема охоплювала Верхню Австрію) та іллірійці (східна зона розповсюдження, до складу якої входила Нижня Австрія).

Кельтські племена з'являються в східних Альпах близько 400 р. до н. е. і поступово засновують королівство Норік (лат. / нім. *Noricum*). Водночас на заході продовжували проживати рети.

Поступово, приваблювані значними запасами заліза та стратегічною важливістю регіону, його почали освоювати

римляни й під час мирної асиміляції в складі Римської імперії до середини I ст. н. е. остаточно виокремилися три провінції – Реція (нім. *Rätia*), Паннонія (нім. *Pannonien*) та Норік. Поступово вздовж р. Дунай з'являються системи прикордонних укріплень (лімес) та доріг, історичні міста *Vindobona* (Відень), *Virunum* (Клагенфурт), *Juvavum* (Зальцбург), *Brigantium* (Брегенц), *Ovilava* (Вельс) та ін.

Територія Австрії була одним із районів наймасштабніших міграцій під час Великого переселення народів (ф. *Völkerwanderungszeit*). Так, племена германців, маркоманів та сквадів заселяють північні території р. Дунай, а натиск алеманів, гунів та остготів у V ст. поклав кінець провінційній оборонній системі Риму на р. Дунай. До цих племен поступово приєдналися й інші германські племена (ругії, герули, лангобарди).

На звільнені території також посунули бавари із заходу та слов'яни зі сходу. Баварці перебували під політичним впливом франків, у той час як слов'яни мали аварських правителів. Першим державним утворенням слов'ян на цих територіях була заснована приблизно у 623–624 рр. держава Само (нім. *Reich des Samo*, лат. *regnum Samoni*), а після її розпаду – князівство Каратанія / Хорутанія (нім. *Karantanien*), утім захоплене у VIII ст. баварськими герцогами.

Наприкінці VIII ст. австрійські землі входять до складу Франкського королівства (фр. *Empire carolingien*, нім. *Fränkisches Reich*, італ. *Impero carolingio*) Карла Великого після війни з аварами, а після його розпаду у 843 р. – до Східного Франкського королівства (лат. *Francia Orientalis*, нім. *Ostfrankenreich*). У VIII–IX ст. продовжується процес германізації та християнізації (з IV ст. н. е.) територій, під час якого виникають конфронтації між церковними представництвами м. Зальцбург і м. Пассау та східними християнськими місіонерами, очолюваними слов'янськими просвітниками та проповідниками християнства Кирилом і Мефодієм (нім. *Brüder Kyrill und Method*).

На завойованих територіях імператор Карл створив цілу систему марок (двнгерм. *marcha* – «кордон») – прикордонних провінцій для охорони кордонів і підпорядкування слов'янського населення (Фріулі, Істрія, Каринтія, Крайна, Штирія). На території сучасних земель Нижньої і Верхньої Австрії (нім. *Niederösterreich* та *Oberösterreich*) була сформована Східна марка (нім. *Ostmark*; лат. *Marchia orientalis*), підпорядкована Баварії (*n, Bayern*). У цей період почались активна німецька колонізація територій марок і витіснення слов'ян.

На поч. X ст. на території вторгаються угорські племена мадярів, витіснити які вдається лише після перемоги Оттона I у 955 р., у результаті якої Нижня Австрія була повернена під контроль імперії та знову була встановлена Східна марка.

У 976 р. маркграфом Східної марки став Леопольд I, який заснував династію Бабенбергів (*pl, Babenberger*) в Австрії. У 996 р. уперше згадується старонімецька назва *Ostarrîchi* – східна область, від якої походить сучасна назва Австрії – *Österreich*. Із цих часів відбувається поступове зміцнення держави, посилення її самостійності й авторитету серед князівств імперії.

У 1156 р. австрійські маркграфи добилися перетворення Східної марки на герцогство в складі Священної Римської імперії методом одержання «Малого привілею» імператора Фрідріха I Барбаросси (нім. *Friedrich I Barbarossa*).

Після смерті останнього представника роду Бабенбергів (1246 р.) розпочалася боротьба за оволодіння Австрією, до якої залучився й галицько-волинський князь Данило Романович. Унаслідок тривалої боротьби у 1282 р. права затверджує династія Габсбургів, представники якої з 1438 р. незмінно були також імператорами Священної Римської імперії. Незважаючи на постійне розширення територій та значну економічну стабільність на цих землях, до кінця XV ст. держава Габсбургів залишалася сукупністю окремих земель, пов'язаних між собою лише династичними зв'язками, і постійно розпадалася на володіння окремих гілок габсбурзького дому.

У 1438 р. австрійський герцог Альбрехт V стає королем Німеччини й імператором Священної Римської імперії. Відень стає столицею Німеччини, а Австрійське герцогство – найсильнішою та найвпливовішою державою.

У XIV ст. в австрійських землях виникли перші станові представництва – ландтаги (*m, Landtag*), до складу яких входили священники, магнати, дворяни й депутати міст кожної провінції. На початку XV ст. австрійські монархи стали періодично скликати об'єднані ландтаги для декількох герцогств, створюючи передумови до виникнення єдиного представницького органу для всієї Австрійської монархії.

Високий розвиток економіки, науки та освіти в XIV–XV ст. сприяв тому, що починає формуватись австрійська нація, яка поступово протиставляє себе німецькій. Водночас у країні вирує Контрреформація (лат. *Contrareformatio*), що розпочалася за Рудольфа II (1576–1612), а її повна перемога припала на правління Фердинанда II (1619–1637).

Конфлікти вилились у Тридцятирічну війну (1618–1648), що почалася в Чехії, де глибоко укорінився протестантизм (*m, Protestantismus*). У 1619 р. чеський сейм відмовився визнати імператором Фердинанда та обрав іншого короля. Цей демарш призвів до початку Тридцятирічної війни. За допомогою німецьких найманців армія Габсбургів у 1620 р. у битві під Прагою повертає чеську корону, розганяє сейм та оголошує католицизм (*m, Katholizismus*) єдиною законною вірою.

Австрія входить у період австро-турецьких війн, які тривали впродовж XVI–XVIII ст. Зокрема в 1683 р. турки взяли в облогу Відень і лише завдяки допомозі польського короля Австрія розгромила османську армію. Наступні перемоги дали можливість Австрії відновити панування в Угорщині, Хорватії, Трансильванії та Словаччині. У той час, коли на заході Європи завершували формування мононаціональні держави, Дунайська держава являла собою досить різномірну за складом населення імперію (угорці, словаки, чехи, серби, німці, українці та румуни).

Упродовж 1701–1714 рр. Австрія вела війну проти Франції за іспанську спадщину (*m, Der Spanische Erbfolgekrieg*), поступово переросла у Війну за австрійську спадщину імператора Карла VI (*m, Österreichische Erbfolgekrieg*), який залишив спадкові права своїй доньці Марії Терезії, у подальшому піддані сумніву аж до підписання Аахенського миру (*m, Friede von Aachen*) 1748 р., за яким визнавалася ця прагматична санкція.

Згодом Австрія втратила Сілезію на користь Пруссії. Між країнами починається конфлікт за гегемонію в Німеччині. У короткий період миру в 1772 р. Австрія разом із Пруссією та Росією бере участь у першому поділі Речі Посполитої та захоплює Галичину. У 1774 р. Австрія внаслідок війни з Туреччиною одержала контроль над Буковиною.

Австрійська імперія (*n, Kaisertum Österreich*) була створена у 1804 р. імператором Францем II (I Австрійським) на противагу імперії Наполеона у відповідь на проголошення Наполеона імператором Франції. У 1806 р. під тиском Наполеона з геополітичного простору зникла Священна Римська імперія, монархом якої за традицією був представник династії Габсбургів. Австрійці зазнали кілька великих поразок від Наполеона, але врешті-решт у складі антифранцузьких коаліцій вийшли переможцями з наполеонівських війн і приймали в себе Віденський конгрес (фр. *Congrès de Vienne*, нім. *Wiener Kongress*) 1814–1815 рр.

Унаслідок поразки наполеонівської Франції відбулося значне посилення позицій Австрії. Австрія виступила за реставрацію (*f, Restauration*) і збереження феодально-абсолютистського ладу в Європі. Австрія не лише повернула втрачені провінції, а й здобула нові землі – Ломбардію та території колишньої Венеціанської республіки, обміняні на багаті, але далекі та вразливі Австрійські Нідерланди (Бельгію).

У 1848 р. Австрія стає ареною революційних виступів, завданням якої було встановлення цивільних прав і свобод та ліквідація феодальних пережитків. Крім глибокої кризи політичної системи, приводом до революції стали міжетнічні

суперечності в багатонаціональній державі, прагнення народів імперії до культурно-політичної автономії. Зокрема революційні події охопили всі провінції Австрійської імперії та землі, населені українцями: Галичину, Буковину та Закарпаття. Особливо масштабними стали виступи у Відні, Празі та Львові. Фактично революція, що почалась у Відні, незабаром розпалася на кілька окремих національних революцій у різних частинах імперії. Зрештою Австрія вийшла з революційних потрясінь ослабленою, але зберегла свою цілісність.

Зусилля уряду, спрямовані на досягнення компромісу з правлячими колами окремих частин імперії у 1850–1860 рр. привели до створення у 1867 р. Австро-Угорської імперії (*n., Österreich-Ungarn*). Ця подія зумовила низку зовнішньополітичних протистоянь та невдач країни з Росією, Францією, Пруссією та Італією.

У 1879 р. Австрія зближується з Німеччиною через укладення Австро-німецького союзу, спрямованого передусім проти Франції та Росії; згодом до нього приєднується також Італія (1882 р.), чим завершується створення Троїстого союзу (*m, Dreibund*). Зовнішня політика Австро-Угорщини відзначається посиленням експансії на Балканах, що призводило до зіткнень з Росією та Сербією.

Перша світова війна почалася оголошенням 28 липня 1914 р. Австро-Угорщиною війни Сербії у відповідь на вбивство у м. Сараєво ерцгерцога Фердинанда. 6 серпня було оголошено війну Російській імперії. Так, Австрія в союзі з Німеччиною, Італією, Болгарією та Туреччиною вступила у війну з Антантою (*f, Entente* від фр. *entente* – «згода») – військово-політичним блоком, основними членами якого були Велика Британія, Французька республіка та Російська імперія,

Звістку про початок війни в Австрії зустріли з ентузіазмом: небезпека наступу російської армії згуртувала австрійців, і війну підтримали навіть соціал-демократи. Утім невдалі військові дії, посилення економічної та політичної кризи восени 1918 р. призвели до розпаду Австро-Угорщини та створення Першої Австрійської Республіки (*f, Republik*

Österreich / f, Die Erste Republik). Замість колишньої монархії Австрія прийняла парламентську форму правління, де фактичним главою держави був канцлер.

За умовами Сен-Жерменського мирного договору (*m, Vertrag von Saint-Germain*) 1919 р. нова австрійська держава мала невелику територію та німецькомовне населення. Вона не мала права об'єднуватися із щойно створеною Німецькою (Веймарською) республікою (*f, Weimarer Republik*), проте приход до влади в Німеччині націонал-соціалістів (*pl, Nationalsozialisten*) у 1933 р. надихнув австрійських прихильників аншлюсу (*m, Anschluss* – «приєднання, об'єднання, анексія»).

Незважаючи на поразку путчу 1934 р., під час якого загинув канцлер Е. Дольфус, та тимчасову підтримку Італії, у ніч з 11 на 12 березня 1938 р. німецькі війська окупували Австрію й було оголошено про «аншлюс» обох держав.

У роки Другої світової війни (1939–1945 рр.) Австрія ввійшла як провінція Третього рейху (*n, Das Dritte Reich*). Після звільнення територій військами антигітлерівської коаліції, подібно до Німеччини, Австрія та її столиця Відень були поділені на чотири зони окупації (*pl, Besatzungszonen*): американську, англійську, радянську та французьку. Після нацистського ярма австрійці знову прагнули до незалежності. З дозволу окупаційної влади була створена Друга республіка (*f, Die Zweite Republik*).

Упродовж наступних 10 років за допомогою окупаційних урядів Австрія поступово відновлювала свою економічну та політичну стабільність. Після підписання державами-переможцями Державного договору про відновлення незалежної та демократичної Австрії й виведення окупаційних військ у 1955 р. парламент Австрії ухвалив закон про її постійний нейтралітет (*f, Neutralität*), за яким проголошувалася неможливість вступу Австрії до будь-яких військових альянсів та розміщення іноземних військових баз на своїй території.

Хоча нейтралітет Австрії замислювався за зразком швейцарського, на практиці він одержав своєрідний розвиток.

Під час каденції канцлера (*m, Bundeskanzler*) Б. Крайського він був основою майже «пацифістського» зовнішньополітичного курсу Відня. Після перемоги Заходу в «холодній війні» нейтралітет адаптували до нових міжнародних умов.

Після воз'єднання Німеччини (*f, Deutsche Wiedervereinigung*) у 1990 р. Австрія почала відходити від політики «абсолютного» нейтралітету через внесення поправок до державних актів, що дозволяли б розвивати співпрацю з німецькими збройними силами (*m, Bundeswehr*). У 1991 та 1999 рр. Австрія також стала єдиною нейтральною державою, яка дозволила пролітання над своєю територією літаків союзників під час війни у Перській затоці та війни в Косово.

У грудні 1955 р. Австрія була прийнята до лав ООН, а в 1995 р. Австрія стала членом Європейського Союзу (*f, Europäische Union*).

У період із 2000 до 2007 рр. країною керувала коаліція Австрійської народної партії (*f, Österreichische Volkspartei / ÖVP*) та Австрійської партії свободи (*f, Freiheitliche Partei Österreichs / FPÖ*), остання з яких є правопопулістською партією. Це означає правоцентризм у політиці та упереджене ставлення до іноземців і мігрантів. Крім того, її голова, Йорг Хайдер, був відомий своїми радикальними націоналістичними на межі з неонацистськими поглядами. Це викликало дипломатичний скандал у ЄС та введення деякими країнами ЄС низки санкцій проти Австрії. Утім з 2007 р. коаліційна більшість знову складається з представників Австрійської народної партії та Соціал-демократичної партії Австрії (*f, Sozialdemokratische Partei Österreichs / SPÖ*).

Лідер «нової» Австрійської народної партії (ÖVP), Себастьян Курц, переміг на парламентських виборах 15 жовтня 2017 року, а 19 жовтня обійняв посаду Федерального канцлера. Він пішов у відставку в жовтні 2021 р. Вже 6 грудня 2021 р. новим Федеральним канцлером Австрії став Карл Нехаммер.

2.3 Ліхтенштейн

Археологічні свідчення дають інформацію про заселення території сучасного Ліхтенштейну вже в епоху неоліту. У зв'язку з тим, що болотисті й лісисті місцевості, гірські селі та паводки від р. Рейн були важкопрохідними для первісної людини, поселення розташовувалися на «острівцях» узвиш, як-от Лютценгютлі, Балансер та Боршт у регіоні гори Ешенберг. Також у цьому районі були знайдені укріплення бронзової доби, а розкопки на горі Гутенберг (*m, Gutenberg*) увінчалися знахідками мініатюрних фігур, зображень тварин, що були виготовлені приблизно за 100 років до н. е.

Першими мешканцями території Ліхтенштейну, існування яких доведене наукою, були кельти, що залишили свій слід у топоніміці князівства (*Schaan, Eschen, Bendern, Nendeln* тощо). Крім того, з VIII ст. до н. е. на території нинішнього князівства селилися рети – стародавні альпійські племена, яких наближають до етрусків, проте чиє точне походження до цього часу точно не з'ясоване.

З I ст. до н. е. Рим починає підкорення областей Східних Альп і далі вгору Дунаєм. У 15 р. до н. е. Рим підкорює ретів та затверджує свою владу в провінції Реція (лат. *Raetia*) та районі Норік (лат. *Noricum*), який населяли кельти.

У I–II ст. н. е. через Рецію пролягав один із найголовніших шляхів Римської імперії з Північної Італії на рівнини Центральної Європи, для охорони якого поблизу Вадуца було побудовано фортеці Ешен і Шалун. З часом мова римських поселенців – латина (*n, Latein*) – змішалася з мовою тубільного населення, унаслідок чого виникла ретороманська мова (*n, Rätoromanisch*).

На момент падіння Римської імперії провінція Реція з усіх боків була оточена німецькими племенами. Остготи першими завоювали територію та дозволили іншому германському племені – алеманам, – оселитися на берегах Боденського озера та в альпійській долині Рейну. Так почалося поступове, довготривале та здебільшого мирне «онімечування»

(*f, Verdeutschung*) місцевого населення, що довгий час говорило ретороманською.

У VIII ст. частина Реції входить до складу Франкського королівства, а потім – імперії Карла Великого як частина герцогства Швабія, де за правління династії Гогенштауфенів (XII–XIII ст.) сформувалося феодальне володіння Шелленберг (*Schellenberg*). У 1342 р. швабський князь Гартман, який одержав ці землі в спадок, засновує графство Вадуц (*Vaduz*), а потім входить у союз із власниками герцогства Шелленберг.

Рід графів Вадуц припинив своє існування у 1416 р, а їх території перейшли у володіння графів Брандис. Вони також придбали феод Шелленберг. Отже, у 1434 р. сформувалися сучасні кордони Ліхтенштейну, що охоплювали Оберланд (історично графство Вадуц) та Унтерланд (феод Шелленберг).

У лютому 1499 р. почалася Швабська війна (*m, Schwabenkrieg*), розв'язана імператором Священної Римської імперії Максиміліаном I Габсбургом і Швабським союзом – союзом між імперськими лицарями та імперськими містами південного заходу Німеччини, – проти Швейцарського союзу. Підсумком війни стало підписання в тому самому році Базельського мирного договору (*m, Der Friede zu Basel*), за яким фактично визнавалася незалежність Швейцарії від імперії, а графство Вадуц на дев'ять місяців увійшло до складу Швейцарії.

Упродовж майже трьох століть Вадуц та Шелленберг переходять із рук у руки. Зокрема за часів володіння графів Зульц, які не підтримали Реформацію, на території сучасного Ліхтенштейну католицька церква залишилася панівною. У 1699 р. Шелленберг, а у 1712 р. і Вадуц були продані князеві Йоганну Адаму Андреасу Ліхтенштейн-Нікольсбургу – придворному вельможі австрійських Габсбургів.

У 1719 р. наказом імператора Священної Римської імперії Карла IV князівство Шелленберг і графство Вадуц були об'єднані в князівство Ліхтенштейн, першим князем якого й став Антон Флоріан фон Ліхтенштейн (*Anton Florian von und zu Liechtenstein*).

У XIX і XX ст. Ліхтенштейн не брав участі у війнах. Останній раз він був окупований у 1799 р. у ході наполеонівських війн. Однак через деякий час австрійці вигнали французів і самі окупували Ліхтенштейн.

Зі створенням наполеонівського «Рейнського союзу» (нім. *Rheinbund*, фр. *Confédération du Rhin*) у 1806 р. – об'єднання з 16 дрібних держав, яким була обіцяна самостійність, – Ліхтенштейн приєднується до нього.

Після поразки Наполеона Віденський конгрес в 1815 р. автоматично вводить князівство до складу Німецького союзу (*m, Deutscher Bund*) і тим самим підтверджує «незалежність» Ліхтенштейну. До розпуску у 1866 р. цього союзу, що складався із 39 держав, князівство було його членом.

Як союзник Австрії Ліхтенштейн брав участь в Австро-пруській війні 1866 р., але його армія, що налічувала 80 солдатів та офіцерів, через передчасну поразку Австрії так і не встигла вступити в бій, тож повернулася додому у складі 81 особи (до неї доєднався один італійський солдат). У 1868 р. Ліхтенштейн розпускає свою армію та проголошує постійний нейтралітет (*f, dauernde Neutralität*).

З 1876 по 1918 р. князівство демонструє тісні зв'язки з Австро-Угорщиною, проте після Першої світової війни Ліхтенштейн розриває договір з Австрією та переорієнтовується на Швейцарію: у 1921 р. підписує угоду про торгівлю й поштову службу, а в 1924 р. приєднується до митного союзу. Із цього часу на території держави офіційно функціонує швейцарський франк.

Під час Другої світової війни князівство додержувалося нейтралітету. Політика нейтралітету провадиться Ліхтенштейном у тісній співпраці зі Швейцарією, яка з 1919 р. здійснює дипломатичне представництво князівства за кордоном.

У 1990 р. Ліхтенштейн одержав членство в ООН, у 1991 р. – у Європейській асоціації вільної торгівлі, у 1995 р. – стає членом Європейської економічної зони (*m, Europäischer Wirtschaftsraum / EWR*) та Світової організації торгівлі (нім.

Welthandelsorganisation, англ. *World Trade Organization / WTO*), а у 2011 р. став підписантом Шенгенської угоди.

З 2003 р. князь Ліхтенштейну володіє найширшими реальними повноваженнями серед монарших осіб Європи. Зокрема вони передбачають право накладати вето на всі рішення парламенту, й навіть на результати народного голосування. У 2012 р. під час народного референдуму 76,1 % населення, що взяли участь у голосуванні, виявили бажання зберегти ці розширені права за князем.

2.4 Люксембург

Найдавніші сліди існування людей на території **Люксембургу** датуються епохою верхнього палеоліту (35 000 років до н.е.). Передусім – це знахідки кісток та елементів декору в районі м. Отрінген. На півдні країни (м. Аспельт, комуни Вейлер-ла-Тур, Люксембург і Дікірх) відомі залишки споруд, будинків і кераміки епох палеоліту, неоліту та бронзи.

З давніх-давен ці території були сприятливими для проживання, тож уже в VI–I ст. до н. е. на них з'являються галли (*pl. Gallier*). Їх змінили римляни, що приєднали землі до складу своєї імперії. У V ст. на територію Люксембургу вторгаються франки й пізніше вона входить до складу франкського королівства Австразії (фр. *Austrasie*, нім. *Austrasien*) – північно-східна частина величної імперії Карла Великого, а після її розподілення – до державних утворень Лотарингії (фр. *Lorraine*, нім. *Lothringen*).

Засновником династії Люксембургів став один із нащадків Карла Великого – граф Зігфрид, який у 963 р. на місці римського укріплення на р. Альзет побудував замок Лютцельбург (*m. Burg Lucilinburhuc*), тим самим заснувавши столицю сучасної держави та ознаменувавши початок державної незалежності Люксембургу.

Офіційно першим графом Люксембурзьким було проголошено нащадка Зігфрида – Конрада I. Його праправнучка стала відомою правителькою Ермезіндою Люксембурзькою, а її

праправнук Генріх VII зі свого боку був імператором Священної Римської імперії з 1308 р. У 1354 р. імператор Карл IV перетворює графство Люксембург на герцогство.

Після смерті останнього представника династії Люксембургів чоловічої статі – короля Сигізмунда – у 1437 р. спадкоємицею стає його дочка й через шлюб з Альбрехтом Габсбурзьким герцогство переходить до Габсбургів. У 1443 р. воно було захоплене герцогом Бургундії, і влада Габсбургів була відновлена лише у 1477 р.

Розподіл імперії Габсбургів у 1555–1566 рр. унаслідок зречення від престолу Генріха V, призвів до переходу герцогства у володіння іспанського короля Філіпа II. Разом із Голландією та Фландрією вони утворили територію Іспанських Нідерландів (ісп. *Países Bajos Españoles*, нім. *Spanische Niederlande*).

Зайнявши позиції нейтралітету на початку Тридцятилітньої війни (1618–1648), зі вступом до неї Франції у 1635 р. герцогство все ж було втягнуто до бойових дій. Мир у герцогстві відновився лише після підписання в 1659 р. Піренейського договору (*m. Pyrenäenfriede*) – мирної угоди між Іспанією та Францією.

У 1679–1684 рр. Франція планомірно знову захопила території Люксембургу, проте під тиском Аугсбурзької ліги (*f. Augsburger Allianz / Augsburger Liga*) в 1697 р. повернула її Іспанії.

У роки Війни за іспанську спадщину у 1714 р. Люксембург разом із Бельгією повертається до володінь австрійських Габсбургів і в 1715 р. інтегрується до Австрійських Нідерландів (нім. *Österreichische Niederlande*). Настає «золотий вік» розквіту та 80-річне панування миру в герцогстві.

Зі вторгненням Наполеона у 1795 р. Люксембург удруге підпадає під французьке «ярмо». Колишня територія була розділена на три департаменти (*departements*), у яких діяли конституція Директорії та відповідна система управління. Селяни Люксембургу потрапили під дію антицерковних репресій французького уряду, а введення військової повинності

у 1798 р. призвело до повстання в Люксембурзі, що було жорстоко придушене.

Подібно до інших європейських держав подальша доля Люксембургу була вирішена під час Віденського конгресу 9 червня 1815 р., що проголосив створення Великого Герцогства Люксембург та передав його управління на правах особистої унії королю Нідерландів.

Незважаючи на формальну незалежність, населення дуже страждало від драконівських методів правління короля Віллема I. У 1830 р. Люксембург підтримує Бельгійську революцію проти Нідерландів та оголошує про вхід до її складу. Проте наступні дев'ять років Віллем I продовжував висувати свої права на ці території.

За рішенням Першої Лондонської Конвенції 1839 р. Велике Герцогство Люксембург зазнало територіального поділу: на двох третинах його території було створено бельгійську провінцію Люксембург, а саме Велике Герцогство було визнане незалежним та залишилося в особистій унії з Нідерландами.

Унаслідок поділу герцогство зазнає значних економічних труднощів, вирішити які було покликане входження герцогства до Німецького митного союзу (*m, Deutscher Zollverein*) у 1842 р.

Після виходу герцогства зі складу Германського союзу в 1866 р. знову постає «люксембурзьке питання» між Пруссією (нім. *Preußen*, лат. *Borussia*) та Францією. Суперечка вирішується у 1876 р., коли Люксембург набуває статусу «вічно нейтральної держави» згідно з рішенням Лондонської конференції.

Король Нідерландів Віллем III помер у 1890 р., не залишивши нащадка за чоловічою лінією. Відтоді Нідерланди й Люксембург очолюються представниками різних гілок королівської родини Нассау (*n, Haus Nassau*). Люксембург одержує справжню незалежність.

Незважаючи на «нейтральний статус» країни, у 1914 р. Люксембург був захоплений Німеччиною. Німецький міністр закордонних справ пообіцяв Люксембургу виплатити репарації за порушення нейтралітету, а окупація країни тривала до кінця

Першої світової війни. З відновленням незалежності в 1918 р. у Люксембургу відбулася низка змін. У 1919 р. його правителька Марія Аделаїда зреклася престолу на користь своєї сестри Шарлоти під тиском звинувачень держав-сусідів у її колаборації з німцями під час окупації. Країна також була змушена припинити свої відносини з Німецьким митним союзом, втрачаючи свого головного імпортера промислової продукції. Тож після невдалої спроби встановити союз із Францією, у 1921 р. було встановлено чинний півстоліття залізничний, митний та валютний союз із Бельгією.

Нейтралітет Люксембургу був удруге порушений Німеччиною під час вторгнення військ вермахту 10 травня 1940 р. Велика герцогиня та члени її уряду втекли до Франції, а після її капітуляції організували уряд Люксембургу у вигнанні в Лондоні та Монреалі. За німецької окупацією настало приєднання Люксембургу до гітлерівського рейху в серпні 1942 р. У відповідь населення країни оголосило загальний страйк, на який німці відповіли масовими репресіями.

Після звільнення від окупації у 1944 р. Люксембург об'єднується з Бельгією та Нідерландами в митно-економічний союз Бенілюкс (нід. *Benelux Unie*, фр. *Union Benelux*); у 1945 р. – вступає в ООН. Розуміючи недовіру «нейтрального статусу», у 1949 р. герцогство приєднується до НАТО (англ. *North Atlantic Treaty Organization / NATO*, нім. *Atlantisches Bündnis*). У 1957 р. Люксембург також стає співзасновником ЄС (англ. *European Economic Community / EEC*), а з 1990 р. – членом Шенгенської угоди, що скасувала прикордонний контроль у країнах Бенілюксу, Франції та Німеччини.

З 1964 по 2020 рр. герцогством керував великий герцог Люксембургу Жан 7 жовтня 2000 р. після зречення з престолу сина Великої герцогині Шарлотти через похилий вік трон посів Великий герцог Анрі.

У 2002 р. національною валютою країни став євро. Сам Люксембург та його столиця стали місцем дислокації багатьох інституцій ЄС. У Люксембурзі навіть було створено Європейський квартал (англ. *European Quarter*, фр. *Quartier*

européen, нім. *Europaviertel*) – резиденція декількох установ та агентств ЄС.

У 2013–2014 рр. Люксембург уперше в своїй історії був членом Ради Безпеки ООН.

ЛЕКЦІЯ 3

СУЧАСНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ

3.1 Швейцарія

Існує близько 30 країн світу з федеративною структурою, і Швейцарія – найменша з них. Згідно зі ст. 1 Конституції Швейцарської Конфедерації (*f, Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft*) територіальний устрій країни на сьогодні репрезентований 26 адміністративними одиницями – **кантонами** (*m, Kanton*).

<i>№</i>	<i>Кантон</i>	<i>Рік заснування</i>	<i>Адміністративний центр</i>
<i>1</i>	Цюрих	1351	Цюрих
<i>2</i>	Берн	1353	Берн
<i>3</i>	Люцерн	1332	Люцерн
<i>4</i>	Урі	1291	Альтдорф
<i>5</i>	Швіц	1291	Швіц
<i>6</i>	Обвальден (Обвальд)	1291	Зарнен
<i>7</i>	Нідвальден (Нідвальд)	1291	Штанс
<i>8</i>	Гларус	1352	Гларус
<i>9</i>	Цуг	1352	Цуг
<i>10</i>	Фрібур	1481	Фрібур
<i>11</i>	Золотурн	1481	Золотурн
<i>12</i>	Базель-Штадт	1501	Базель
<i>13</i>	Базель-Ланд	1501	Лісталь
<i>14</i>	Шаффхаузен	1501	Шаффхаузен
<i>15</i>	Аппенцель-Ауссерроден	1513	Херізау / Троген
<i>16</i>	Аппенцель-Іннерроден	1513	Аппенцель
<i>17</i>	Санкт-Галлен	1803	Санкт-Галлен
<i>18</i>	Граубюнден	1803	Кур
<i>19</i>	Ааргау	1803	Аарау

20	Тургау	1803	Фрауенфельд
21	Тічино	1803	Беллінцона
22	Во	1803	Лозанна
23	Вале	1815	Сьон
24	Невшатель	1815	Невшатель
25	Женева	1815	Женева
26	Юра	1979	Делемон

У деяких джерелах подано інформацію про існування 23 кантонів та 3 «напівкантонів», що здебільшого корелює з повсякденними уявленнями та практиками швейцарців. Конституція Швейцарії 1999 р. заборонила офіційно вживати термін «напівкантон», натомість запропонувала термін «кантони з половиною голосу» (*pl. Kantone mit einer halben Standesstimme*). До них відносять кантони Аппенцель-Ауссерроден, Аппенцель-Іннерроден, Базель-Ланд, Базель-Штадт, Нідвальден та Обвальден.

На відміну від централізовано організованих країн у федеральній структурі Швейцарії кожен кантон вільний вирішувати питання своєї внутрішньої організації самостійно. Історично кантони являли собою окремі міні-держави з власними кордонами, армією та грошовими одиницями, починаючи з часів Вестфальського миру (1648 р.) і аж до офіційного встановлення Конфедерації (1848 р.). Утім чинна Конституція країни містить норми про суверенітет кантонів (ст. 3), які необхідно розглядати як данину традиції.

Кантони не мають права сецесії (виходу зі складу конфедерації), проте зазвичай мають ознаки державності (право мати свою Конституцію, свій уряд, суди тощо), узгоджені із загальними нормами федеративного права.

Кантони виконують завдання уряду, але здійснюють планування заходів, беручи до уваги власні потреби, зокрема у сферах освіти, охорони здоров'я, культури або охорони внутрішнього порядку. Крім того, кожен кантон запроваджує додаткові податки в межах кантону для самофінансування.

Найнижчий рівень територіально-адміністративного поділу становлять **комуни (громади)** (*f, Gemeinde*), які переймають частину завдань від кантону. До завдань громади, до прикладу, входять планування місцевості, функціонування шкіл, соціальне забезпечення населення та пожежна охорона. Більші громади й міста мають свої парламенти та влаштовують референдуми (найбільша громада станом на 01.01.2022 – 421 878 осіб, м. Цюрих). У менших за розміром комунах громадяни розглядають політичні проекти на зборах громади (найменша громада – 32 особи, Каммерсрор, кантон Золотурн). Комуна, як і кантон, запроваджує додатковий податок для своїх членів.

Проміжний рівень між кантоном та громадою займають **округи** (*m, Bezirk*), що переважно виконують функцію децентралізаторів влади кантонів та організаторів судочинства. 7 із 26 кантонів – Урі, Обвальден, Нідвальден, Гларус, Цуг, Базель-Штадт та Женева – завжди існували без окружного рівня влади. У багатьох кантонах спостерігається тенденція до ліквідації або об'єднання округів.

3.2 Австрія

Конституція Австрії (*f, Bundesverfassung*) визначає її форму правління як федеративну республіку (*f, Bundesrepublik*). Напевне, більш тісний історичний зв'язок Австрії з Німеччиною, аніж зі Швейцарією, сприяв виділенню спільної для обох сучасних країн одиниці адміністративного поділу – **федеральної землі** (*n, Land / Bundesland*).

Сучасна Австрія складається з 9 федеральних земель. Подібно до Берліна у ФРН, Відень в Австрії має статус столиці та окремої федеральної землі.

Землі утворилися разом із сучасною країною після Першої світової війни (*m, Erster Weltkrieg*) на руїнах Австро-Угорщини (*f, Österreichisch-Ungarische Monarchie*), проте територіальне оформлення вони одержали ще за Середньовіччя, відокремившись від німецьких князівств.

<i>№</i>	<i>Федеральна земля</i>	<i>Адміністративний центр</i>
<i>1</i>	Бургенланд	Айзенштадт
<i>2</i>	Каринтія	Клагенфурт
<i>3</i>	Нижня Австрія	Санкт-Пельтен
<i>4</i>	Верхня Австрія	Лінц
<i>5</i>	Зальцбург	Зальцбург
<i>6</i>	Штирія	Грац
<i>7</i>	Тіроль	Інсбрук
<i>8</i>	Форарльберг	Брегенц
<i>9</i>	Відень	Відень

Федеральні землі складаються з **округів** та уставних міст (*pl, Städte mit eigenem Status*). Округ складається з **громад (комун)** і міст. Столичне та деякі уставні міста також можуть мати окружний поділ. Громади зазвичай утворені з кількох населених пунктів.

Федеральні землі володіють порівняно незначним обсягом законодавчих повноважень. Так уже склалося історично, що впродовж довгого часу правління Габсбургів центральна влада зосереджувалася виключно у Відні.

3.1 Ліхтенштейн

Князівство Ліхтенштейн в адміністративному сенсі є об'єднанням 11 **громад (комун)**. Переважно громади складаються з одного-єдиного міста (поселення).

<i>№</i>	<i>Громада</i>	<i>№</i>	<i>Громада</i>
Нижній Ліхтенштейн		Верхній Ліхтенштейн	
<i>1</i>	Гампрін	<i>6</i>	Бальцерс
<i>2</i>	Маурен	<i>7</i>	Вадуц
<i>3</i>	Рутгелль	<i>8</i>	Планкен
<i>4</i>	Шелленберг	<i>9</i>	Трізен
<i>5</i>	Ешен	<i>10</i>	Трізенберг
		<i>11</i>	Шан

Історичні території графства Шелленберг у наші часи відносять до округу Нижній Ліхтенштейн, а історичні території графства Вадуц – до округу Верхній Ліхтенштейн. На сьогодні вони є виключно виборчими округами без адміністративних повноважень.

Незважаючи на свої незначні розміри, громади мають доволі дивні форми. На додаток до своєї основної території сім громад мають мінімум один ексклав (*f, Eksklave*) – частину території держави, географічно відокремлену від основної та оточену територіями інших громад: Бальцерс (2 ексклави), Ешен (2), Гампрін (1), Планкен (3), Шан (4), Трізенберг (1), Вадуц (5).

На додаток громади Планкен та Шан мають один та два анклави (*f, Enklave*) відповідно – території, відокремлені від основної території й оточені територіями лише однієї іншої громади.

3.4 Люксембург

Із 1843 р. країна адміністративно поділялася на три округи (*m, Distrikt*) – Гревенмахер, Люксембург та Дікірх і налічувала 12 кантонів. 3 жовтня 2015 р. окружний поділ було скасовано через злиття низки громад (комун), кількість яких зменшилася зі 116 до 105. 12 із цих громад мають статус міста. Отже, сьогодні основною одиницею адміністративного поділу в країні є **кантон**. І на відміну від скасованих у 2015 р. округів статус кантонів чітко прописаний у конституції країни (ст. 2).

Кожен кантон має однойменний адміністративний центр, де зазвичай знаходяться державні установи, як-от: служба зв'язку та шляхобудування, органи податкової служби та служби оформлення спадщини. Крім того, в адміністративних центрах розташування загальноосвітні школи та поліцейські відділки. До того ж, на кантональний поділ зважають у питаннях моніторингу за початковою шкільною освітою тощо. У кантонах колишнього округу Люксембург раніше й зараз розміщені міністерства та їх підрозділи.

<i>№</i>	<i>Кантон</i>	<i>№</i>	<i>Кантон</i>
Колишній округ Дікірх		Колишній округ Гревенмахер	
<i>1</i>	Клерво	<i>6</i>	Ехтернах
<i>2</i>	Дікірх	<i>7</i>	Гревенмахер
<i>3</i>	Реданж	<i>8</i>	Реміх
<i>4</i>	Віанден		
<i>5</i>	Вільц		
Колишній округ Люксембург			
<i>9</i>	Капеллен	<i>11</i>	Люксембург
<i>10</i>	Еш-сюр-Альзетт	<i>12</i>	Мерш

Громади є органами самоврядування, чия діяльність раніше контролювали призначені Великим герцогом окружні комісари. Водночас органами такого самоврядування є виборні ради.

ЛЕКЦІЯ 4

ДЕРЖАВНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ

4.1 Швейцарія

Формально Швейцарія – конфедерація (*f, Eidgenossenschaft*), під якою традиційно розуміють об'єднання чи союз самостійних, суверенних держав задля досягнення певних цілей. Фактично країна являє собою федеративну демократичну республіку (*f, föderale demokratische Republik*), а державну владу поділено між федеральним урядом, кантонами та комунами.

Основи сучасної **Федеральної Конституції Швейцарської Конфедерації** закладені конституцією від 12 вересня 1848 р., що де-факто перетворила союз держав на федерацію. Чинну сьогодні конституцію було ухвалено на референдумі 14 квітня 1999 р. і вона набула чинності 1 січня 2000 р., об'єднавши всі накопичені поправки до попередньої версії, оновленої в 1874 р.

На рівні **федерації** розглядають питання зовнішньої політики, внутрішньої безпеки, а також питання з інших сфер політичного, економічного й соціального життя федеративного значення. Широка самостійність **кантонів** виявляється в таких сферах, як шкільна освіта, релігія, юстиція, поліція, будівництво доріг, місцеве самоврядування, фінанси й податки, а до компетенцій **громад** входять облік населення, оподаткування, соціальне забезпечення, організація служб місцевої поліції, охорони здоров'я та шкільної освіти.

Федеральні збори (*f, Bundesversammlung*) – це парламент Швейцарії, що засідає у м. Берн та складається із двох політично рівнозначних палат – Ради кантонів та Національної ради. До функцій Федеральних зборів належать законодавство, обрання Федеральної ради (уряду), Федерального канцлера, федеральних суддів, командувача армією, а також арбітражу конфліктів між органами влади, питань схвалення помилювань тощо.

Рада кантонів (*m, Ständerat*) – верхня палата Федеральних зборів налічує 46 осіб, яких обирають раз на 4 роки по дві від кожного з 20 кантонів та по одній від кожного з 6 «напівкантонів» (реалізація права «половинного» голосу), незалежно від кількості населення. Кожен кантон сам обирає процедуру виборів своїх представників у Раді кантонів.

Національна рада (*m, Nationalrat*) – нижня палата парламенту (200 осіб), що зазвичай обирають восени кожні 4 роки. Кількість представників від кожного кантону визначається на підставі статистичних даних про кількість населення.

Законодавчу владу на кантональному рівні здійснюють **кантональні парламенти**, чії принципи виборів та терміни каденції однакові, проте назви – Ландрат (*m, Landrat*), Кантональна Рада (*m, Kantonsrat*), Велика Рада (*m, Grosser Rat*), Парламент (*n, Parlament*) – різняться від кантону до кантону. Крім того, у низці кантонів та округів зберігся такий інститут народної демократії, як «народна асамблея» – Ландесгемайнде (*f, Landesgemeinde*) – конституційне, законодавче зібрання, що засідає один раз на рік.

Законодавчим органом на рівні громад у Швейцарії є **Загальні збори жителів** (*f, Gemeindeversammlung*) у невеликих комунах, або ж **Парламент громади** (*n, Gemeindeparlament*) у більших комунах. Особливістю державно-політичного устрою Швейцарії є фактична роль громади в організації та здійсненні державної політики: **народовладдя** (*f, Volksinitiative*) дозволяє швейцарцям зібрати підписи та поставити на референдум практично будь-яке питання. Отже, внутрішня політика в країні передбачає узгодження кожного важливого питання з громадами (комунами) та кантонами.

Федеральна рада Швейцарії (*m, Bundesrat*) – це федеральний уряд країни, що складається із 7 осіб, які очолюють 7 федеральних департаментів («міністерств»). Усі вони мають рівні права та обираються Федеральними зборами строком на 4 роки. Федеральна рада виконує функції колегіального голови держави; здійснює прийом голів та

урядових делегацій інших країн; готує рішення за напрямками роботи департаментів та несе відповідальність за них.

Один із цих 7 голів департаментів («міністрів») виконує обов'язки **Президента Швейцарської Конфедерації** (*m, Bundespräsident*); ще один – обов'язки віце-президента (*m, Vizepräsident*). Водночас президент не є фактичним головою держави або Федеральної ради, а головує на її засіданнях, продовжує керувати роботою департаменту, за який відповідає, а також виконує низку представницьких обов'язків голови держави.

Головним офісом уряду та його адміністративним апаратом є **Федеральна канцелярія** (*f, Bundeskanzlei*), розташована у м. Берн. Його голова – **Федеральний канцлер** (*m, Bundeskanzler*) – умовно вважається восьмим членом уряду, проте фактично таким не є.

Виконавча влада на кантональному рівні здійснюється **кантональними урядами**, що мають різні назви. Органи виконавчої ради у франкомовних кантонах очолюють «президент»; «голова», «староста» або «ландман» – у німецькомовних.

Виконавча влада на рівні громад належить **Раді Громади**, офіційні назви якої різняться від кантону до кантону (*m, Stadtrat / Gemeinderat*). На чолі ради стоїть мер або президент громади, який керує роботою місцевого уряду (часто за сумісництвом або взагалі на добровільних засадах).

Найвищий судовий орган Швейцарії – **Федеральний Верховний суд** (*n, Bundesgericht*). На федеральному рівні в ролі судів першої інстанції функціонують Федеральний кримінальний суд (*n, Bundesstrafgericht*), Федеральний адміністративний суд (*n, Bundesverwaltungsgericht*) і Федеральний патентний суд (*n, Bundespatentgericht*).

На рівні кантонів існує своя система судів нижчої та вищої інстанцій (кантональних, вищих, касаційних тощо), а судова практика на рівні громад здійснюється через систему мирових судів. Визначальною рисою судової системи Швейцарії є участь населення в здійсненні правосуддя через участь у

розгляді певної категорії справ судом присяжних, залучення до правосуддя непрофесійних суддів тощо.

Швейцарський федералізм прямо впливає на організацію та функціонування партійної системи в країні. Найбільші партії, зазвичай представлені на всіх рівнях влади: федеральному, кантональному, комунальному. Найактивнішими та найвпливовішими в країні зазвичай є 5–6 партій, представники яких беруть безпосередню участь у державному управлінні. Крім того, у Швейцарії є багато маленьких партій, функціонування яких покриває зони інших інтересів.

За результатами парламентських виборів 2019 р., до парламенту країни потрапили: Швейцарська народна партія, Соціал-демократична партія, Вільна демократична партія. Ліберали (*FDP. Die Liberalen*), Партія «Центр» (*Die Mitte*) (колишня Християнсько-демократична (народна) партія), Партія зелених (*Grüne*), Зелена ліберальна партія (*Grünliberale Partei*). Наступні вибори в країні заплановано на очінь 2023 р.

З огляду на традиційну політику нейтралітету країна намагається уникати альянсів, які могли б спричинити військові, політичні чи економічні втручання інших сторін у справи країни. Все ж у 1959 р. Швейцарія стала співзасновницею Європейської асоціації вільної торгівлі, а у 1972 р. приєдналася до Європейського економічного простору.

У 2002 р. Швейцарія набула офіційного членства в ООН та підписала «перший пакет» секторальних домовленостей між ЄС і Швейцарією. Завершальний «другий пакет» та договір «Про приєднання Швейцарії до Шенгенської і Дублінської угод» були підписані у 2004 р.

У 2008 р. Швейцарія стає частиною Шенгенського простору, визнає шенгенські візи й видає такі візи сама.

Сьогодні Швейцарія – це осередок чималої кількості міжнародних урядових і неурядових організацій, зокрема Міжнародного комітету Червоного Хреста (англ. *International Committee of the Red Cross*, нім. *Internationales Komitee vom Roten Kreuz*). Ще понад 20 міжнародних організацій мають штаб-квартири в Женеві, Берні, Базелі та Лозанні.

4.2 Австрія

Відповідно до Федеральної Конституції 1920 р. (ред. 1929 р.), що повторно набрала чинності в 1945 р. Австрія є федеральною, парламентсько-демократичною республікою (*f, parlamentarische und demokratische Republik*). З одного боку, Австрія – це федеративна держава, де повноваження законодавчої й виконавчої влади розподілені між Федерацією (*m, Bund*) та федеральними землями (*pl, Länder*). З іншого боку, з моменту вступу Австрії до Європейського Союзу, крім австрійського законодавства на території країни діє законодавство ЄС.

Австрія має 18 представницьких міст із 751 у складі **Європейського парламенту** (*n, Europäisches Parlament*), представляє інтереси країни у **Європейській раді** (*m, Europäischer Rat*) та **Раді Європейського Союзу** (*m, Rat der Europäischen Union*) або Раді Міністрів (*m, EU-Ministerrat*).

На **рівні федерації** законодавство здійснює двопалатний **парламент** Австрії, що складається з Національної та Федеральної рад, останні вибори до якої пройшли восени 2013 р. **Національна рада** (*m, Nationalrat*) представляє населення, яке шляхом прямого таємного голосування обирає 183 депутатів терміном на 5 років.

Першочерговим завданням верхньої палати парламенту – **Федеральної ради**, або **Бундесрату** (*m, Bundesrat*), – є представництво інтересів федеральних земель у процесі законотворення. 61 депутат Бундесрату обирають парламенти земель (ландтаги). Землі представлені різною кількістю депутатів (3–12) залежно від чисельності населення. Термін повноважень депутатів Бундесрату – 4–6 років залежно від строку повноважень ландтагу, що обрав депутата.

Об'єктами законодавства **земельних парламентів** – **ландтагів** (*m, Landtag*) – переважно постають сфери захисту дітей та підлітків, охорони довкілля, мисливства, риболовства, сільського господарства, туризму тощо. Термін каденції – 5 років (у Верхній Австрії – 6 років.)

За впровадження та додержання законодавчих норм у країнах-членах ЄС відповідає **Європейська комісія**, до складу якої входять Президент Єврокомісії та 28 єврокомісарів, один із яких – представник Австрії.

На **рівні федерації** виконавча влада представлена федеральним президентом, федеральним урядом, збройними силами Австрії та поліцією.

Президент (*m, Präsident*) обирається населенням раз на 6 років, максимально на дві каденції. Із 8 липня 2004 р. по 8 липня 2016 р. обов'язки президента виконував Х. Фішер, а в період до наступних виборів (восени 2016 р.) – тимчасовий орган із трьох голів Національної ради.

Президент призначає **Федерального канцлера** (*m, Bundeskanzler*) – голову уряду Австрії. Його заступником є **віце-канцлер** (*m, Vizekanzler*). **Федеральні міністерства** (*pl, Bundesministerien*) відповідають за свої напрямки ведення державної політики (фінанси, охорона здоров'я, внутрішні справи тощо). Разом усі вони формують **федеральний уряд** (*f, Bundesregierung*).

Уряд землі (*f, Landesregierung*) є вищим органом управління землі. Членів уряду обирають безпосередньо зі складу ландтагу. За поданням найсильнішої фракції в парламенті відбувається призначення голови уряду землі – губернатора. До складу уряду також входять його заступник та земельні радники.

У країні також функціонують державні **районні** (*pl, Bezirksverwaltungsbehörden*) або **земельні адміністрації** (*pl, Landesbehörden*), утім владу на місцях здійснюють через органи самоуправління громад.

Голову громади (*m, Bürgermeister*) та склад **ради громади** (*m, Gemeinderat*) обирають зазвичай за допомогою прямого голосування населення.

У сфері судочинства на рівні ЄС Австрія має по одному представнику-судді в складі **Європейського суду** (*m, Europäischer Gerichtshof*), **Європейського суду загальної юрисдикції** (*n, Gericht der Europäischen Union*) та **Європейського**

суду з прав людини (*m, Europäischer Gerichtshof für Menschenrechte*).

Судова система Австрійської Республіки є винятковою компетенцією **федерації**. Землі не мають права створювати власні суди. Судоустрій та юрисдикцію судів визначає Федеральний закон. До системи державних судів не входять третейські (арбітражні) суди, що в австрійській юриспруденції одержали назву «суди приватного права».

Юрисдикція

Суди загальної юрисдикції

- Верховний суд
(*m, Oberster Gerichtshof*)
- Верховні суди землі
(*pl, Oberlandesgerichte*)
- Суди федеральних земель
(*pl, Landesgerichte*)
- Окружні суди
(*pl, Bezirksgerichte*)

Суди публічного права

- Конституційний суд
(*m, Verfassungsgerichtshof*)
- Вищий адміністративний суд
(*m, Verwaltungsgerichtshof*)
 - Адміністративні суди земель
(*pl, Landesverwaltungsgerichte*)
 - Федеральний адміністративний суд
(*n, Bundesverwaltungsgericht*)
 - Федеральний фінансовий суд
(*n, Bundesfinanzgericht*)

В Австрії функціонує багатопартійна система. Конституція закріплює за ними певні права щодо участі в управлінні країною. Основним правовим актом, що регулює діяльність політичних партій є Закон про партії.

За результатами виборів 2019 р. до складу Національної ради увійшли 5 партій: Австрійська Народна партія (*Österreichische Volkspartei / ÖVP*), Соціал-демократична партія Австрії (*Sozialdemokratische Partei Österreichs / SPÖ*), Австрійська партія Свободи (*Freiheitliche Partei Österreichs / FPÖ*), Партія Зелених (*Die Grünen – Die Grüne alternative*) та НЕОС – Нова Австрія і Ліберальний форум (*NEOS – Das Neue*

Österreich und Liberale Forum). Наступні вибори до Національної ради заплановані на осінь 2024 р.

Статус нейтралітету (від 1955 р.) визначив певні межі зовнішньої політики Австрії, але він жодним чином не декларував повну ізоляцію від світової політики, адже передусім передбачає уникнення військових альянсів і розміщення військових баз інших держав на своїй території.

1955 р. – набуття членства Австрії в ООН.

1956 р. – приєднання до Ради Європи.

1960 р. – країна-співзасновниця Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ).

1995 р. – вступ до ЄС; вихід з ЄАВТ. Після підписання Амстердамського договору 1998 р. Австрія одержала можливість користуватися перевагами оборонної політики ЄС. При цьому Австрія не є членом НАТО і не брала участі в програмах його розширення. Однак Австрія брала участь у миротворчій програмі НАТО «Партнерство заради миру» (англ. *Partnership for Peace*).

Починаючи із сімдесятих років, Австрія загалом проводить політику «активного нейтралітету», пропагуючи мир і не втручаючись у міжнародну політичну та воєнну обстановку.

Сьогодні в столиці Австрії м. Відні розташовані штаб-квартири провідних міжнародних організацій, таких як Організація з безпеки і співробітництва в Європі / ОБСЄ (англ. *Organization for Security and Cooperation in Europe*, нім. *Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa*), Міжнародне агентство з атомної енергії / МАГАТЕ (англ. *International Atomic Energy Agency*, нім. *Internationale Atomenergie-Organisation*) та Організація країн-експортерів нафти / ОПЕК (англ. *The organization of the Petroleum Exporting Countries*, нім. *Organisation erdölexportierender Länder*).

4.3 Ліхтенштейн

Конституція князівства Ліхтенштейн визначає Ліхтенштейн як конституційну спадкову монархію (f,

konstitutionelle Erbmonarchie) на парламентських та демократичних принципах. Конституцію прийнято 5 жовтня 1921 р. (ред. 1938, 1939, 1965, 1990 та 2003 рр.).

Головою держави є монарх – **князь**. Чинний князь із 1989 р. – Ганс-Адам II Ліхтенштейн, проте з 2004 р. обов'язки щодо повсякденного управління виконує його син, спадкоємний принц (*m, Erbprinz*) Ліхтенштейну Алоїс.

Законодавча влада у країні належить князю та ландтагу (однопалатному парламенту). Фактично князь здійснює управління державою, візує прийняті ландтагом законодавчі акти, представляє Ліхтенштейн у відносинах з іншими державами, призначає державних службовців, володіє правом помилування. Раніше вже зазначалося, що за результатами конституційного референдуму 2003 р. князь набув дуже широких повноважень, зокрема право накладати вето на будь-які законопроекти й рішення референдумів, розпускати уряд, призначати й звільняти членів уряду, одноосібно ухвалювати особливо важливі закони та призначати суддів. Отже, влада князя стала близька до абсолютної. Спроба обмежити повноваження князя і скасувати його право вето на рішення референдуму не була підтримана на конституційному референдумі 2012 р.

Ландтаг (*m, Landtag*) складається із 25 депутатів, яких обирають прямим таємним голосуванням за системою пропорційного представництва (15 депутатів від округу Оберланд та 10 депутатів від округу Унтерланд) терміном на 4 роки. За згодою парламенту князь призначає **коаліційний уряд** (*f, Regierungskoalition*), що складається з трьох представників парламентської більшості та двох представників опозиції: **голови уряду** (*m, Regierungschef*) та **урядових радників** (*pl, Regierungsräte*). Із 25 березня 2021 р. уряд очолює Даніель Ріш – представник від партії Патріотичний союз, який на час призначення вже мав солідний досвід роботи в уряді свого попередника на посаді.

Подібно до Швейцарії Ліхтенштейн практикує схвалення прийнятих парламентом законопроектів з боку народу: так,

після голосування депутатів достатньо зібрати 1 000 голосів громадян, щоб законопроект був винесений на народне голосування. Крім того, така сама кількість голосів достатня для того, щоб парламент провів слухання про зміну або скасування вже чинного закону, а 1 500 голосів достатньо для ініціації нових виборів до парламенту країни.

Система судів загальної юрисдикції складається з трьох рівнів: Верховний суд (*m, Fürstlicher Oberster Gerichtshof*) – суд вищої інстанції, Вищий суд (*n, Fürstliches Obergericht*) – суд апеляційної інстанції та Окружний суд (*n, Fürstliche Landgericht*) – суд першої інстанції.

Функції конституційного контролю виконує Державний суд Ліхтенштейну (*m, Staatserichtshof*), а адміністративного – Адміністративний суд (*m, Verwaltungsgerichtshof*). Професійні судді призначаються комісією на чолі з князем.

Політичні партії функціонують із моменту набрання чинності Конституції Ліхтенштейну в 1818 р. Кожні чотири роки відбуваються вибори до Парламенту Князівства, що разом із князем провадять законодавство в країні. На чергових виборах до ліхтенштейнського ландтагу 2021 р. достатню кількість підтримки від населення здобули Патріотичний союз (*Vaterländische Union / VU*), Прогресивна громадянська партія Ліхтенштейну (*Fortschrittliche Bürgerpartei in Liechtenstein*), Вільний список (*Freie Liste*) та Демократи за Ліхтенштейн (*Demokraten pro Liechtenstein – DpL*).

Із 1923 р. Ліхтенштейн та Швейцарія утворюють митний і валютний союзи. Князівство Ліхтенштейн є членом ООН (з 1990 р.), Європейського економічного простору (з 1992 р.) і СОТ (з 1995 р.).

Незважаючи на те, що країна не входить до ЄС, у 2008 р. Ліхтенштейн стає частиною Шенгенського простору. Крім того, у 2004 р. Ліхтенштейн уклав із ЄС договір про розширення Європейської економічної зони. Довгий час підписання договору відкладалося внаслідок входження до ЄС у 2004 р. Чеської та Словацької Республік. Чехія і Словаччина відмовлялися визнавати Ліхтенштейн державою через

невирішені питання, пов'язані з конфіскацією власності ліхтенштейнської правлячої родини на території колишньої Чехословаччини. У 2009 р. врешті-решт було укладено договори про співпрацю та встановлення дипломатичних відносин з обома цими країнами.

Зі зрозумілих причин карликовій державі важко організувати дипломатичні представництва в усіх державах світу. Ліхтенштейн має власні посольства лише в Берні, Відні, Берліні, Страсбурзі, Брюсселі та Вашингтоні. Крім того, Князівство містить постійні представництва при міжнародних організаціях у Женеві та Нью-Йорку. Дипломатичні та консульські відносини з іншими державами й територіями Ліхтенштейн підтримує через представництва Швейцарії.

4.4 Люксембург

Велике Герцогство Люксембург із часів Другої Лондонської конференції 1867 р. є суверенною незалежною державою. Форма правління – парламентська монархія (*f, parlamentarische Monarchie*). Монарша корона є спадковою в родині Нассау (ст. 3 конституції). У країні діє конституція 1868 р., до якої вносили поправки в 1919 р. та декілька разів після 1948 р.

Законодавство в країні здійснюють 60 представників **Палати депутатів** (*f, Abgeordneten-kammer*), обраних на прямих загальних виборах за пропорційною системою раз на п'ять років. **Державна рада** (*m, Staatsrat*) Великого Герцогства Люксембург є консультативним органом, що складається з 21 члена. Його функція – забезпечення консультативної допомоги в процесі законодавства.

Головою держави (*m, Staatsoberhaupt*) з осені 2000 р. є **Великий герцог** Люксембургу Анрі (*Großherzog Henri*). Формально він має широкий спектр законодавчих та виконавчих повноважень: визначає порядок організації та розпуску уряду, зупроводжує в дію закони, призначає на цивільні й військові посади, командує збройними силами, укладає міжнародні

договори тощо. Утім де-факто як голова держави він переважно здійснює низку функцій представницького характеру.

Повноваження виконавчої влади в країні поділяють між собою Великий герцог та **уряд** (*f, Regierung*). Адміністративна влада знаходиться здебільшого в руках прем'єр-міністра й кабінету міністрів. Партія, що формує уряд, повинна мати більшість місць у палаті депутатів.

Уряд складається з **прем'єр-міністра** (*m, Premierminister*), п'ятнадцяти міністрів (*pl, Minister*) та трьох державних секретарів (*pl, Staatssekretären*). 4 грудня 2013 р. Ксав'є Бетель був обраний прем'єр-міністром Люксембургу. Управління в кантонах здійснюють **бургомістри** (*m, Bürgermeister*). Органами самоврядування в комунах є **виборні ради** (*m, Gemeinderäte*).

Органом конституційного нагляду в країні є Конституційний суд (*m, Verfassungsgerichtshof*), вища судова інстанція – Верховний суд (*m, Obergerichtshof*), до складу якого входять Касаційний суд (*m, Kassationshof*) та Апеляційний суд (*m, Berufungsgerichtshof*). Суди першої інстанції є 2 окружних суди (*pl, Bezirksgerichte*), а нижчу ланку судової системи утворюють 3 мирові суди (*pl, Friedensgerichte*). Крім того, у країні функціонує система адміністративних, соціальних та військових судів.

У країні функціонує багатопартійна система. Восанне громадяни Люксембургу обирали партійних представників до Палати депутатів у 2018 р. Так, до складу парламенту увійшли: Демократична партія (*Demokratische Partei / DP*), Люксембурзька соціалістична робітничка партія (*Luxemburger Sozialistische Arbeiterpartei / LSAP*), Зелені (*Die Grünen*), Християнсько-соціальна народна партія (*Christlich-Soziale Volkspartei / CSV*), Альтернативна демократична реформістська партія (*Alternative Demokratische Reformpartei / ADR*), Ліві (*Die Linken*) та Піратська партія (*Piratpartei Luxemburg / PPLU*). Наступні перевибори до палати депутатів відбудуться у 2023 р.

Незважаючи на свої незначні територіальні розміри, Люксембург є активною фігурою на міжнародній політичній

арені. Передусім Люксембург входить до трійки Бенілюксу (1960 р.) – економічного союзу між Бельгією, Нідерландами та Люксембургом, – а також є країною-співзасновницею ЄС.

У 1945 р. країна приєдналася до ООН, а в 1949 р. Була співзасновницею НАТО. Люксембург є членом численних всесвітніх організацій (ВООЗЮ, ВТО, ІКАО тощо), проте найактивніше себе проявляє в лавах ЄС.

Люксембург є місцем розміщення важливих європейських інститутів. Зокрема в так званому Європейському кварталі розташовані Рада Європейського Союзу (*m, Rat der Europäischen Union*), Європейський суд (*m, Europäische Gerichtshof*), Європейський суд аудиторів (*m, Europäische Rechnungshof*), Європейський інвестиційний банк (*f, Europäische Investitionsbank*), Секретаріат Європейського парламенту (*n, Generalsekretariat des Europäischen Parlaments*), а також Центр перекладів для органів Європейського союзу (*n, Übersetzungszentrum für die Einrichtungen der Europäischen Union*) та деякі інші інституції. Отже, країна має значний вплив на ухвалення стратегічних рішень політики ЄС.

ЛЕКЦІЯ 5

ЕКОНОМІКА ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

5.1 Основні напрямки економічного розвитку країн

Із найбільших концернів світового значення, таких як *Novartis*, *Roche*, *Syngenta*, та дрібніших підприємств на північному заході **Швейцарії** (регіони Базеля, Цюриха, Тічино та району Женевського озера), сформувався унікальний **промисловий** кластер. 98 % продукції йде на експорт, а частка країни у світовому експорті хіміко-фармацевтичних продуктів становить 4 %.

Щільність розміщення підприємств галузі медтехніки у Швейцарії також доволі висока. 63 % швейцарської продукції йде на експорт, що становить 5 % загального обсягу експорту. Найбільшими роботодавці в країні – компанії *Synthes*, *Roche* та *Johnson & Johnson Medical*. Фірмами зі світовим ім'ям є *Ypsomed*, *Sonova* (виробник слухових апаратів) та *Straumann* (виробник зубних імплантатів).

Машинобудівна, металообробна та електропромисловість є найбільшими секторами промисловості країни та, відповідно, найбільшими роботодавцями. Масштабні підприємства металообробної та машинобудівної промисловості представлені практично в усіх кантонах (*Saurer*, *Rieter*, *Schindler* або *ABB*).

Кластером годинникової промисловості вважають кантони юрської дуги («дуги годинникарів» – *m, Uhrmacherbogen*). Годинникарство Швейцарії вирізняється високим рівнем механізації та високим ступенем поділу праці. Саме тому в цій галузі домінують малі та середні підприємства. 95 % продукції таких гігантів, як *Swatch Group*, *Rolex SA*, *Richemont SA* та *LVMH Group*, ідуть на експорт.

Швейцарія займає вигідне положення на ринку розробок інфраструктури для ІТ-спільноти. За статистикою в цьому секторі залучені близько 4 % всього робочого населення країни.

У регіонах Цюрих – Боденське озеро довкола Швейцарського технічного інституту (*f, Eidgenossische*

Technische Hochschule Zürich) та Цюрихського університету (*f, Universität Zürich*) розмістили свої дослідницькі підрозділи ІТ-гіганти *IBM, Microsoft, Google* та багато інших. Найважливішим фактором їх розквартирування стала безпосередня близькість до цих навчальних закладів. Берн та Люцерн також вважають осередками ІТ-індустрії в країні.

Лідерами ринку є швейцарські підприємства *Oerlikon* та *Kudelski*. Серед інших значних роботодавців – іноземні фірми *Siemens, EDS Corporation, Dell, HP, Reuters* та *Orange*. Важливим критерієм для розміщення свого бізнесу для іноземних компаній став високоосвічений і технічно підкований персонал, який володіє іноземними мовами.

Щодо промисловості (*f, Industrie*) **сільське господарство** (*f, Landwirtschaft*) Швейцарії відіграє другорядну роль. У цілому воно доволі високорозвинене, але з огляду на обмеженість необхідних для цього природних ресурсів не задовольняє всіх потреб населення (лише на 56–57 %).

Приблизно 40 % земель країни відведено під діяльність цього сектору, з яких $\frac{1}{3}$ займає рілля та овочеві плантації, а решта $\frac{2}{3}$ відведені під розведення великої рогатої худоби з акцентом на виробництві м'ясо-молочної продукції.

На першому місці в цій галузі стоїть виготовлення молока. На альпійських та субальпійських луках шість місяців на рік пасуться корови славетної швіцької породи, що дають великі надої. Молоко майже повністю переробляється на сир та масло. З початком індустріалізації країни сировари стали одними з першопрохідців у галузі харчової промисловості.

Виробництво зерна та рослинництво також мають свої ніші в сільгоспвиробництві країни. Серед основних сільськогосподарських культур – пшениця, ячмінь, цукровий буряк, картопля, кормові культури. Основні райони зернових культур знаходяться на Швейцарському плоскогір'ї та долинах Рейну. На схилах гір району Женевського озера, на берегах Рейну та Рони, а також у кантоні Тічино культивують виноград і виробляють вино. Долини Рони також відомі плантаціями фруктових дерев.

Туризм (*m, Turismus*) вважається одним із найнадійніших постачальників робочих місць у всіх регіонах Швейцарії. Зокрема він забезпечує доходами місцевих жителів непромислових регіонів. Самі швейцарці цим дуже пишаються та підтримують вітчизняну туристично-готельну галузь, а такі організації, як *Schweiz Tourismus*, відповідають за глобальну популяризацію країни як місця відпочинку.

Іншим стовпом швейцарського сектору послуг є **банківська справа** (*n, Bankwesen*). Зокрема Женева та Цюрих пишаються своїми традиціями банківської та інвестиційної діяльності. Разом із двома великими банками світового масштабу *UBS* та *Credit Suisse Group*, на частку яких припадає більше 50 % усіх банківських активів, важливу роль відіграють кантональні, регіональні, ощадні та приватні банки.

Австрія входить до переліку найбільш стабільних у соціально-економічному сенсі країн Європи. Це порівняно невелика високорозвинена індустріальна країна з інтенсивним сільським господарством, розгалуженою транспортною системою, розвиненими сферами торгівлі, послуг і туризму.

Подібно до своєї сусідки Швейцарії у **промисловості** Австрії переважає велика частка малих і середніх підприємств. Найстарішим промисловим осередком Австрії є Віденський промисловий басейн, що виготовляє метали, текстиль і продукти харчування. Долина річок Мур і Мюрц у Штирії є центром металургії, автомобілебудування, дерево-целюлозного виробництва, а також продукції важкого машинобудування. Завдяки вигідному географічному положенню виокремлюється промисловий трикутник Лінц – Вельс – Штайр у Верхній Австрії (зокрема Об'єднаний австрійський металургійний і сталеливарний комбінат та Австрійський азотно-туковий завод у м. Лінц).

Із корисних копалин в Австрії розробляють родовища бурого вугілля, залізної, свинцево-цинкової та вольфрамової руд (основні родовища в районі Ерцбергу), магнезиту (Каринтія), доломіту, графіту, вапняку, мармуру, природного газу й нафти. Найбільшими виробниками гідроелектроенергії є Верхня

Австрія та Тіроль. Нові ГЕС побудовані на річках Дунай, Зальцах, у нижній і верхній течіях річок Інн та Енс. Однак невпинний розвиток промислового виробництва стабільно збільшує необхідність додаткових імпортних поставок сировини, особливо енергоресурсів (кам'яного вугілля, природного газу, нафти).

Скорочення внутрішнього виробництва основних видів сировинних товарів і зростаюча залежність від їх імпорту призводять до зниження значення в економіці Австрії видобувних і зростання значущості переробних галузей промисловості, збільшення ролі виробництв, що випускають готову продукцію, зокрема складну сучасну техніку та прогресивні технології. У галузі *електронних технологій* Австрія завоювала міжнародне визнання, виготовляючи на замовлення інтегральні мікросхеми та чіпи. Дедалі більшого значення набуває виробництво комплектного промислового обладнання, що переважно йде на експорт.

Важливою галуззю економіки є *будівельна індустрія* (*f, Bauindustrie*), що має багатий досвід у спорудженні житлових та адміністративних будівель, промислових підприємств, мостів, а також електростанцій, тунелів, залізничних та автомагістралей, зокрема в умовах складного гірського рельєфу.

Майже 39 % усієї території вкрито лісами, 19 % земель є непридатними для використання в сільському чи лісовому господарстві. Альпійські передгір'я та частини Штирійського й Віденського басейнів мають найродючіші *сільськогосподарські* землі. Високопродуктивне сільське господарство практично повністю покриває потреби країни в основних продуктах харчування (за винятком частково імпортованих овочів, фруктів, олії та картоплі). Значну частину оброблюваної землі займають виноградники.

У сільському господарстві Австрії важливу роль відіграє *тваринництво* (*f, Viehzucht*). Майже третину території країни прямо або опосередковано використовують для розведення худоби.

Аграрна політика країни спрямована на регулювання обсягів виробництва відповідно до аграрної політики ЄС, розвиток селянського господарства в альпійських районах, поліпшення структури сільського господарства, підвищення якості та екологічності продукції, стимулювання обробітку альтернативних культур для заміщення імпорту, обмеження застосування мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин і кормових добавок, що не відповідають жорстким нормам охорони довкілля та охорони здоров'я.

Істотною опорою австрійської економіки є *туризм* (гірські курорти, зокрема Сант-Антон, Лех, Цель-ам-Зее, Бад Гаштайн, Майрхофен, Інсбрук, Кітцбюель тощо). Частка туризму в загальному обсязі ВВП за підсумками 2021 р. становила близько 7,5 %.

Головні галузі *промисловості Ліхтенштейну* – обробна промисловість: металооброблення, точне приладобудування (чимало філіалів швейцарських компаній), оптика, виробництво вакуумної техніки, електронних систем, мікропроцесорів.

Значна частина промисловості Ліхтенштейну орієнтована на сектор R&D (англ. *Research and Development*) і являє собою єдині комплекси, що об'єднують увесь процес від ідей і наукових розробок до дослідно-конструкторських робіт, тестування та власне виготовлення готової продукції. Деяким ліхтенштейнським компаніям завдяки підвищеній увазі до науково-дослідницької складової вдалося стати світовими лідерами у своїй галузі, як-от корпорація *Hilti* – глобальний лідер у галузі устаткування й витратних матеріалів для будівництва, компанія *Ivoclar Vivadent Ltd.* – одне з провідних підприємств на планеті у сфері розроблення, виробництва та продажу високоякісної продукції для лікарів-стоматологів і зубних техніків, або ж *Oerlikon Balzers Coating AG* – провідний світовий постачальник зносостійких покриттів, які істотно підвищують продуктивність інструментів і точних деталей.

Значне місце в економіці країни займають харчова, текстильна, керамічна й фармацевтична промисловості. *Сільське господарство* спеціалізується переважно на

пасовищному тваринництві м'ясо-молочного профілю. Вирощують зернові культури (пшениця, кукурудза), тютюн, картоплю та овочі. Так, у м. Шан знаходиться штаб-квартира міжнародного виробника харчових виробів (передусім консервів) *Hilcona*.

У той час як лісове господарство знаходиться у відомстві держави та муніципалітетів, 125 фермерських господарств та понад 20 альпійських ферм, а також численні хобі-підприємства обробляють більше 40 % землі в країні, придатної для ведення сільського господарства.

Передгір'я та нижні схили гір зайняті садами й виноградниками. Із місцевих сортів винограду виготовляють високоякісні вина. *Землеробство* (*m, Ackerbau*) зосереджене переважно в долині р. Рейн. У Ліхтенштейні немає великих землевласників і для сільського господарства князівства характерна парцелярність, тобто переважання дрібних наділів землі. Зрозуміло, що механізація за таких умов вельми ускладнена. Зазвичай, зберігаючи свій наділ, члени сім'ї працюють у промисловості, займаються обслуговуванням туристів тощо.

Ліхтенштейн є одним із центрів світового *туризму*, особливо гірськолижного спорту (Малбюн, Стег та ін.), дельта-й парапланеризму, бальнеологічного лікування. Завдяки вдалому розташуванню в центрі Європи, мальовничим ландшафтам, середньовічним замкам і чудовим альпійським курортам до Ліхтенштейну приїжджають туристи з усієї Європи.

Банківська система Ліхтенштейну – це інший стовп, на якому тримається економіка маленької країни. На частку *сектора фінансових послуг* (*n, Finanzwesen*) припадає 27 % ВВП Ліхтенштейну. Загалом у князівстві 16 банків, об'єднаних у банківську асоціацію або банківський союз Ліхтенштейну. Причому 10 із цих банківських структур – ліхтенштейнські, ще 4 – повноцінні представництва швейцарських банків і 2 – австрійські.

Три найбільші банківські структури держави – *LGT, Landesbank* і *VP Bank*; на їх частку припадає близько 90 % усіх

активів. Близько 40 % від загальної суми всіх банків Ліхтенштейну припадає на частку приватного княжого банку LGT, власником і «найважливішим» клієнтом якого є княжий будинок Ліхтенштейну.

Додатковою статтею доходу країни також слугує випуск поштових марок, листівок і сувенірної продукції. Утім фінансово еволюціонує князівство за останнє десятиліття від податкового раю та фактично офшору (хоча й не класичного) в сучасний фінансовий центр, орієнтований передусім на інноваційні фінансові послуги для сучасних і перспективних компаній та заможних людей.

Люксембург – це високорозвинена індустріальна країна, одна з найзаможніших у Європі. У структурі ВВП переважають сфери послуг, фінансів (більше чверті ВВП за 2021 р.) й торгівлі, що забезпечують зайнятість близько 50 % економічно активного населення.

Економічною родзинкою Люксембургу є факт, що основу його господарства впродовж усього XX ст. становила чорна металургія (*f, Schwarzmetallurgie*), а решта галузей відігравали другорядну, переважно підпорядковану роль та обслуговували металургію. Сьогодні ж уряд країни акцентує на розвитку біотехнологій і технологій охорони довкілля, технологій у сферах охорони здоров'я, логістики, інформації та комунікацій.

У південно-західній частині герцогства сконцентровані поклади залізної руди, що сприяло формуванню у 1911 р. сталеливарного гіганта – заводу *ARBED (Aciéries Réunies de Burbach-Eich-Dudelange)*. На сьогодні завод становить вже не об'єднання трьох компаній, а міжнародну потужну мегакорпорацію, що входить до Топ-10 металургійних компаній світу. Люксембурзька чорна металургія тісно пов'язана з відповідними галузями Франції, Бельгії та Німеччини та є частиною потужного Лотаринзько-саарсько-люксембурзького комплексу. Ці ж країни є найважливішими партнерами із зовнішньої торгівлі Люксембургу.

Із розвитком металургії також пов'язані цементні підприємства, більшість із яких знаходиться в м. Еш-сюр-

Альзетт. Сировиною для нього слугують відходи від виробництва сталі, а також місцеві доломіт і мергелі. Крім того, у герцогстві є виробництва покрівельного шиферу, цегли, бетону та гіпсу. Майже весь цей будівельний матеріал споживається всередині герцогства.

Кахельна фабрика працює в м. Вассербіллг, цегельні заводи – у містах та селищах Дікірх, Грундхоф, Мерш, Доммельданж, Еш-сюр-Альзетт і Беттамбург. Лаки та фарби виготовляють у містах Еш-сюр-Альзетт, Ізельданж, Лінтген та Клайнбеттінген, вибухові речовини (порох «Люкс») – у Коккельшоері. Шкіряні фабрики майже всі розміщені на півночі країни: у містах Вільц, Ехтернах та Мерш, а текстильні – у містах Еш-сюр-Альзетт, Платен, Медернах, Ларошетт, Шлайфмюль і столиці. Пивні заводи є в Люксембурзі, а також містах Башараж, Еш-сюр-Альзетт, Дікірх і Вільц.

Сільське господарство Люксембургу хоча й розвивається інтенсивно, проте посідає другорядне місце в економіці. Зараз для люксембурзького сільського господарства характерні високий рівень механізації і досить широке використання штучних добрив.

До цього часу тваринництво дає 93 % вартості продукції аграрного сектору. Переважає м'ясо-молочне тваринництво, для якого в герцогстві є більш сприятливі умови, ніж для рільництва.

У країні достатньо розвинене садівництво. Незважаючи на те, що в країні доволі бідні піщані ґрунти, із використанням фосфорних добрив культивуються картопля, пшениця, овес, ячмінь, жито й конюшина на насіння, а в долині р. Мозель здавна практикують виноробство. Тим не менш, у Люксембурзі постійно зростає потреба в імпорті продовольчого зерна та деяких видів фуражного зерна. Водночас сільське господарство країни одержує субсидії від держави та ЄС для підтримання стабільного рівня цін і прямих виплат фермерам.

Одна з найважливіших статей доходів держави – туризм. Люксембург зазвичай фігурує в проспектах європейських туристичних агентств як типовий «перевалочний пункт». Він

зручно розташований у центрі континенту, славиться чарівними ландшафтами, має цікаву історію, багато пам'яток історії та культури, вважається «гастрономічним раєм», вирізняється гостинністю мешканців. До основних центрів туризму належать Арденські гори, долини річок Мозель і Зауер, міста Люксембург, Віанден, Ехтернах, Вільц, Дікірх, Клерво, Мондорф.

5.2 Сфера соціального захисту та ринок праці

Соціальна та страхова система **Швейцарії** поєднує в собі державне, корпоративне та індивідуальне страхування. Велике значення в питанні соціального забезпечення має персональна відповідальність самих громадян. Система страхування країни має трирівневу структуру: державні фонди забезпечення економічних наслідків старості й у випадках втрати годувальника або інвалідності; фонд професійного забезпечення та індивідуальні добровільні внески для забезпечення індивідуальних потреб. Із 1996 р. обов'язковим на законодавчому рівні стало медичне страхування та страхування від нещасного випадку всіх осіб, що перебувають на території країни.

Обов'язкове медичне страхування (*f, Krankversicherung*) покриває фінансові витрати на випадок хвороби або травми, якщо вони не покриваються із системи страхування нещасного випадку. Страхову компанію та форму страхування можна обрати індивідуально. За бажанням можна укласти угоду про додаткове страхування. Зазвичай роботодавці медичне страхування не забезпечують.

Покривати значні страхові витрати дозволяють високі заробітні плати швейцарців, за які їм доводиться багато та інтенсивно працювати. За швейцарським законодавством кількість робочих годин на тиждень суворо обмежена й регулюється за категорією робітників.

На швейцарському ринку праці переважають чоловіки: й досі залишається міцним стереотип про жіночу роль домогосподарки або непрацюючої матері.

Рівень безробіття у Швейцарії, де фірми часто залучають робочу силу з-за кордону, знаходиться відносно на низькому рівні (~3%). Приблизно кожен п'ятий робітник на ринку не є громадянином країни. У Швейцарії працює багато маятникових мігрантів (*m, Pendler*) із сусідніх країн. Більшість іноземців – це висококваліфіковані громадяни західноєвропейських країн.

За результатами рейтингу Індекс кращого життя (англ. *OECD Better Life Index*) Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) **Австрія** демонструє результати вище середнього за статтями зайнятості населення та доходів, суб'єктивного благополуччя, особистої безпеки, соціальних зв'язків, якості довкілля, освіти та формування професійних навичок, але нижче від середнього за статтею громадянської активності.

Що стосується зайнятості населення, то понад 72 % жителів Австрії віком від 15 до 64 років мають оплачувану роботу, що перевищує середній рівень зайнятості за ОЕСР (66 %). Законодавство Австрії передбачає обов'язкове соціальне страхування й відрахування до відповідних фондів кожного, хто одержує дохід від роботи та постійно проживає на території цієї країни. Це зобов'язання настає з перевищенням визначених меж доходу. Щодо осіб, які працюють за наймом (не є фрілансерами чи самозайнятим населенням), діє також страхування від безробіття. Так, усі працівники та їхні найближчі родичі забезпечені на випадок захворювання, травмування або втрати робочого місця. Рід трудової діяльності визначає приналежність до тієї чи іншої страхової системи. Іншими словами, соціальне страхування ґрунтується на принципі зайнятості (а не розподілення за місцем проживання), і особа, яка підлягає страхуванню, не має можливості вибору між страховими фондами.

Реєстрацією нового працівника в органах, що керують соціальними внесками, займається роботодавець. Також

роботодавець виплачує за працівника необхідні соціальні внески, віднімаючи їх із бруutto-зарплати працівника. Самозайняті особи самі реєструються й самі платять за себе соціальні відрахування. Ставки внесків соціального страхування в Австрії з 1 січня 2021 р. такі:

1) страхування здоров'я (*f, Krankenversicherung*), зокрема у зв'язку з материнством: 7,65 %: 3,87 % – з боку робітника, 3,87 % – з боку наймача;

2) пенсійне страхування (*f, Pensionsversicherung*): 22,8 %: 10,25 % / 12,55 %; самозайняті особи – 18,5 %;

3) страхування щодо нещасного випадку на виробництві (*f, Unfallversicherung*): 1,2 % з боку наймача; самозайняті особи не сплачують;

4) страхування на випадок безробіття (*f, Arbeitslosenversicherung*): 6 %, самозайняті особи не сплачують.

Крім того, у країні діють податки на будівництво житла (*m, Wohnbauförderungsbeitrag*) у розмірі 1 % та внесок до Трудової палати (*f, Arbeiterkammerumlage*) – 0,5 %. Деякі працівники сплачують внески до профспілок і так званій церковний податок – внесок до релігійної громади, членами якої вони є. Ці внески також вираховують із зарплати як соціальні відрахування.

В Австрії існує таке поняття, як зайняті на мінімальну ставку працівники (*pl, geringfügige Beschäftigte*), чий дохід не перевищує 485,85 євро на місяць (станом на 2022 р.). За них в обов'язковому порядку виплачують страховку від нещасного випадку на виробництві, а відрахування на страхування здоров'я та пенсійні відрахування сплачуються добровільно.

Медичне обслуговування забезпечують лікарі та лікарні, які уклали договір зі страховою компанією, а також власні медичні установи страхових компаній (амбулаторії, медичні центри, госпіталі, санаторії тощо). Страхові компанії державних службовців, підприємців і залізничників не покривають повністю вартість лікарських послуг, приблизно 14 % пацієнтові доводиться платити зі своєї кишені.

За відсутності страхового полісу та грошей можна звернутися до найближчого відділення Клініки Братів Милосердя. Лише тут безоплатно надають першу медичну допомогу та амбулаторне лікування.

Система соціального забезпечення Ліхтенштейну також стоїть на трьох стовпах: державні, виробничі та індивідуальні страхові внески. Страхова система охоплює страхування здоров'я, страхування у зв'язку зі старістю, страхування інвалідності, страхування на випадок втрати годувальника, страхування від нещасних випадків, страхування у зв'язку з безробіттям, надбавки до допомоги у зв'язку з безпорадністю, допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами й субсидії для сліпих.

Медичне обслуговування в Ліхтенштейні надзвичайно дороге, утім ціни повністю відповідають доходам місцевого населення. Під час візиту до лікаря або в клініку необхідно внести депозит або надати страховку.

Усім офіційно зареєстрованим жителям гарантується рівне право на медичне обслуговування. Однак громадяни та всі особи, які проживають постійно в країні, зобов'язані платити податок до фонду охорони здоров'я. Роботодавці зобов'язані вносити своїх співробітників до списків платників фонду. Неповнолітні та недієздатні члени сім'ї лікуються за рахунок внесків до фонду дієздатних членів сім'ї.

З розвитком обробної промисловості й зростанням підприємницької діяльності трудові ресурси самого Ліхтенштейну перестали задовольняти попит на робочу силу. Особливістю Ліхтенштейну є надзвичайно високий ступінь маятникових міграцій. Так, на кінець 2020 р. у князівстві було зафіксовано 40 328 зайнятих осіб, 22 511 із яких – маятникові імігранти (*pl, Zupendelnde*) тобто 55,8 % від загальної кількості зайнятих осіб. Із цієї кількості 58,1 % – мігранти зі Швейцарії, 38,0 % – з Австрії, 2,8 % – з ФРН та 1,1 % – з інших країн. Водночас маятникових емігрантів до сусідніх країн вдсятеро менше (2 174 осіб). Отже, рівень безробіття в країні надзвичайно низький.

Станом на кінець 2020 р. 63,2 % зайнятих у Ліхтенштейні осіб працювали в секторі послуг, 36,1 % – у секторі промисловості, а решта 0,6 % – у галузі сільського господарства.

На перший погляд, Люксембург пропонує відмінні вигоди для своїх громадян у сфері соціального забезпечення. Довгий час країну дійсно вважають передовою в цій галузі завдяки функціонуванню широкої системи соціальних забезпечень. Кожна сім'я, будь-який представник суспільства, що потребують підтримки, можуть розраховувати на допомогу держави. Під егідою допомоги населенню висуваються різні ініціативи, функціонують фонди та громадські організації. Люксембург демонструє чимало значно вищих показників добробуту порівняно з іншими найбільш економічно розвиненими країнами світу з рейтингу ОЕСР (англ. *Organisation for Economic Co-operation and Development / OECD*), чий індекс передбачає врахування показників за такими параметрами, як житло, різниця в доходах, зайнятість, освіта, захист довкілля, охорона здоров'я, безпека, задоволеність життям тощо.

Люксембург демонструє результати вище середнього зі статей доходів і добробуту, соціальних зв'язків, громадянської активності, балансу роботи й відпочинку, особистої безпеки, суб'єктивного благополуччя, рівня здоров'я, якості довкілля та житлових умов, але нижче середнього щодо освіти й набуття професійних навичок.

На початок 2022 р. в Люксембурзі було зареєстровано 458 210 зайнятих осіб, майже половина з яких – 212 343 – це мятникові мігранти (*pl, Grenzgänger*). Серед них превалюють громадяни Франції (112 459 осіб), за якими йдуть громадяни Бельгії (50 384) та Німеччини (49 499).

Приблизно 22 % всіх працівників у герцогстві зайняті у сферах торгівлі, транспорту, нерухомості та гастрономії. Ще майже 22 % працюють у сфері управління й надання громадських послуг, майже 17 % – це особи вільних професій та інших сфер послуг, по 11–12 % зайняті у сфері фінансів і

страхування та на будівництві, і лише трохи більше 8 % залучені до промислового виробництва.

Усе трудове населення та самозайняті люди автоматично реєструються в системі соціального забезпечення. Допомога поширюється на всіх членів сім'ї, а також на інших, залежних від сім'ї осіб (наприклад, Au Pair). Виплати здійснюються за рахунок оподаткування найманців та наймачів, а також дотуються державою.

Для одержання медичного сервісу в країні кожен її мешканець оформлює картку соціального страхування. Послуги з медобслуговування оплачують застраховані особи на місці, проте за поданням необхідної документації здійснюється повернення їх вартості (до 80 %). Європейську картку медичного страхування використовують, якщо медична допомога потрібна під час перебування в державі-члені ЄС. Також у країні передбачена допомога на період тимчасової недієздатності працюючих осіб, а також допомога тяжкохворим і недієздатним особам.

Страхування на випадок непрацездатності – це підвид обов'язкового страхування, що дозволяє згодом не лише претендувати на гарантований прожитковий мінімум, а й на одержання безкоштовної допомоги з догляду за людьми похилого віку, інвалідами або непрацездатними людьми.

До функцій служби *Info-Handicap* входять надання допомоги людям з обмеженими можливостями та членам їхніх сімей, як-от правової інформації, консультацій з адвокатом у разі дискримінації на робочому місці, допомоги у вирішенні питань зручності пересування інвалідів, сприяння організації доступності туризму, а також ведення просвітницької роботи серед громадськості.

Кожна працююча людина має право на одержання пенсії (*f, Rente*) незалежно від того, чи є він службовцем, приватним підприємцем або співробітником державної установи. Утім її розмір розраховують кожному індивідуально. Гарантовану пенсію за віком призначають у віці 65 років (у низці випадків – із 57 або 60 років).

У 2009 році влада Люксембургу прийняла закон на підтримку евтаназії та вольового закінчення життя для невиліковних і тяжкохворих, а також закон про паліативну допомогу (підтримку невиліковно хворих громадян і їхніх сімей, що передбачає поліпшення якості життя, психологічну підтримку й полегшення фізичних страждань). Станом на кінець 2021 р. активна евтаназія також була легалізованою в Бельгії, Канаді, Колумбії, Нідерландах, Новій Зеландії, Іспанії та деяких штатах Австралії. Також у низці країн, як-от: Швейцарії, Німеччині, Японії та деяких штатах США, легальною є лише пасивна форма евтаназії.

ЛЕКЦІЯ 6

ОСВІТА Й НАУКА В НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇНАХ

Система освіти (*n, Bildungssystem*) **Швейцарії** сповідує принципи федералізму щодо розподілення повноважень між федерацією, кантонами та громадами. Початкові й середні школи підпорядковуються кантонам, у той час як університети – ще й федеративному уряду. Кожен кантон має право модифікувати структуру та зміст навчання за різними рівнями, проте вони керуються загальними принципами, а якість і доступність освітніх послуг гарантує федеральна влада.

Система освіти Швейцарії відповідає Конституції Швейцарії та проголошує загальнообов'язкову середню освіту для всіх громадян із 6 до 16 років, гарантує доступність і безоплатність освіти в країні, а також відповідає за відповідність дипломів за типом і рівнем освіти різних кантонів між собою.

Законодавчу основу початкової та середньої освіти в **Австрії** було визначено у 1962 р. Федеральне міністерство освіти відповідає за фінансування й контроль над початковою, середньою та вищою освітою. Управління початковою та середньою освітою здійснюють на рівні відповідних органів земель.

Система освіти **Ліхтенштейну** подібна до швейцарської. Завдяки багатьом угодам держави із сусідніми Австрією та Швейцарією діти можуть навчатися в усіх навчальних закладах цих країн. Одержані дипломи взаємно визнають і приймають.

Система освіти **Люксембургу** ґрунтується на принципі багатомовності, у результаті відбувається складання іспиту на атестат зрілості або одержання диплома про професійну освіту для початку роботи за фахом. За конституцією країни організація та керування освітнім процесом входять до меж компетенції держави. Саме тому більшість шкіл є загальнодоступними й безкоштовними, проте в країні також функціонують декілька приватних та інтернаціональних шкіл. Обов'язкова освіта починається з 4 років і закінчується в 16.

Загалом усі німецькомовні країни мають досить подібну систему освіти, що складається з таких щаблів:

- 1) дошкільна освіта (*f, Vorschulstufe*);
- 2) початкова освіта (*f, Primarstufe*);
- 3) базова середня освіта (*f, Sekundarstufe I*);
- 4) повна та професійна середня освіта, а також додаткова середня освіта або друга середня освіта для професійних напрямків (*f, Sekundarstufe II und Postsekundarstufe*);
- 5) вища освіта (*f, Tertiärstufe*);
- 6) освіта дорослих і підвищення кваліфікації (*f, Erwachsenen- und Weiterbildung*).

6.1 Система дошкільної освіти

Швейцарська дошкільна освіта є обов'язковою з 4 років, однак більшість батьків віддають дітей до дитячих садків (*m, Kindergarten*) уже у віці 1–2 років, що передбачає ранню дошкільну соціалізацію та підготовку дитини. Заразом зазначимо, що в усіх кантонах, що підписали угоду про реалізацію міжкантональної програми щодо гармонізації освіти *HarmoS* (*n, HarmoS-Konkordat / f, interkantonale Vereinbarung über die Harmonisierung der obligatorischen Schule*), дворічне відвідування дитсадка перед початком школи є обов'язковим.

Існують державні дошкільні установи та приватні, проте всі вони по-різному фінансуються як із державної казни, так і з доходів самих сімей (залежно від їх розміру). Робоче навантаження садків – від 18 до 22 годин на тиждень, тож садків на «весь день» у країні немає.

Сильна сторона освіти у Швейцарії – багатомовність (*f, Mehrsprachigkeit*). За стандартами державної навчальної програми випускники середньої школи зобов'язані володіти трьома мовами: двома державними на вибір та англійською, тож вивчення мов починається ще в дитячому садку.

Догляд за маленькими дітьми та дошкільнятами в **Австрії** забезпечують дитячі ясла (*f, Kinderkrippe*) – для

немовлят та маленьких дітей, дитячі садки – із 3 до 6 років. Для невеликих міст та селищ типова організація ясельних груп під наглядом нахожих нянь (*pl, Tagesmütter und Tagesväter*).

Відвідування закладів дошкільної освіти не є обов'язковим із боку закону за винятком останнього року до початку обов'язкової освіти. Упродовж цього року навантаження дитини становить мінімум 20 годин на тиждень. Діти, які за віком повинні відвідувати школу, проте ще не готові до цього, відвідують підготовчу школу (*f, Vorschule*).

У **Ліхтенштейні**, як і в сусідніх країнах, функціонують заклади дошкільної освіти. Дитячі садки в країні є безкоштовними та знаходяться під контролем громад. Їх відвідують діти віком 5–6 років (іноді з 4).

Дошкільна освіта в країні не є обов'язковою, окрім для дітей з іншомовних сімей мігрантів, що повинні обов'язково провести в дитсадку один рік перед початком школи. Такий підхід покликаний поліпшити їхню німецькомовну підготовку перед навчанням у школі. Зазначимо, що Ліхтенштейн має право доєднатися до Швейцарської міжкантональної програми *HarmoS*, утім станом на 2022 р. Князівство ним ще не скористалося.

Початковий цикл навчання в **Люксембурзі** складається з одного факультативного року дошкільної дитсадку і двох років обов'язкового дошкільного навчання, починаючи з чотирирічного віку.

6.2. Система середньої освіти

Освіта в початковій школі (*f, Primarschule*) у **Швейцарії** є загальнодоступною, починається рано та з урахуванням двох років дитсадку, охоплює 8 років шкільного життя дитини. Вона не передбачає складання будь-яких іспитів чи тестів під час вступу, а навчальна програма (23–32 години на тиждень) передбачає уроки мови, математики, природничих, соціальних і гуманітарних наук, музики, мистецтва та фізвиховання.

Зазвичай у віці 12 років школярі переходять до школи першого ступеня (*f, Sekundarschule*), де відповідно до рівня сформованих знань та вмінь відбувається розподілення учнів за подальшими рівнями навчання (*f, Leistungsbeurteilung*).

Наприкінці першого ступеня середньої освіти знову відбувається розподілення учнів за програмами повної середньої освіти. Приблизно $\frac{2}{3}$ учнів обирають підготовку до технікумів (*f, Fachmittelschule*) або здобувають базову професійну освіту в професійних школах (*f, Berufsfachschule*) за програмою дуального професійного навчання. Ті, хто планує вступати до університетів ($\frac{1}{3}$), обирають навчання в гімназіях (*f, gymnasiale Maturitätsschule / n, Gymnasium / f, Kantonsschule / n, Kollegium*) або приватних школах (*f, Privatschule*).

Програма гімназії першочергово має за ціль поглибити знання, надані в межах загальної освіти. Вона передбачає вивчення базового комплексу дисциплін (*pl, Grundlagenfächern*), обов'язкових для всіх школярів (мова спілкування, друга державна мова, третя мова (третя державна, англійська або класична мова), математика, біологія, хімія, фізика, історія, географія й зображальне мистецтво або музика, вступ до економіки та права, інформатика, спорт, у деяких кантонах також пропонується вивчати релігію або філософію), а також дисципліни вільного вибору (*m, Wahlbereich*) – головну (*n, Schwerpunktfach*) і додаткову дисципліну (*n, Ergänzungsfach*), якими зазвичай стає одна з дисциплін базового комплексу.

Шкільна освіта у Швейцарії передбачає також додаткове навчання за двома з п'яти іноземних програм, що уможлиблюють прямий вступ до ЗВО цих країн (французької *Baccalaureat*, англійської *A-level*, американської *High School Diploma*, німецької *Abitur* або італійської *Maturite*), а також універсальної *International Baccalaureate*, створеної в самій Швейцарії і визнаної в половині країн світу.

Усі державні школи та гімназії знаходяться в кантональному підпорядкуванні. Дипломи державних шкіл визнаються на території країни, а дипломи приватних шкіл – також і за кордоном, оскільки їх випускники додатково

складають федеральний іспит. Шкільна освіта другого ступеня (*f, Sekundarstufe II*) закінчується у віці 18–19 років, і за статистикою 90 % одержують сертифікат про повну середню освіту (*n, Maturitätszeugnis*).

Початкова освіта в **Австрії** є обов'язковою та триває 4 роки, починаючи з шестирічного віку. Діти відвідують так звану «народну школу» (*f, Volksschule*) або школу для дітей, що потребують спеціального догляду (*f, Sonderschule*). Зазвичай упродовж цього часу клас веде один педагог для того, щоб виробити стабільний зв'язок між учителем та учнями задля благополуччя дитини.

Після закінчення початкової школи, на рівні базової середньої освіти діти опиняються перед вибором між двома подальшими шкільними рівнями: відвідуванням звичайної (основної) середньої школи (*f, Mittelschule*) або загальноосвітньої (повної) середньої школи першого ступеня (*f, allgemeinbildende höhere Schule (AHS), Unterstufe*). Перший тип шкіл орієнтований на подальше здобуття професійної освіти, проте перехід до іншого типу шкіл можливий для найздібніших учнів. Діти, які потребують спеціального догляду продовжують навчання в спеціалізованих школах.

Після чотирьох років базової середньої освіти діти та їхні батьки знову постають перед вибором школи. Ті, хто відвідував основну школу, йдуть навчатися до одного із закладів професійно-технічної освіти (3–5 років): технікумів, професійно-технічних училищ, навчальних майстерень, професійних шкіл або політехнікумів.

Особливо здібним учням надається можливість перейти до загальноосвітньої середньої школи другого ступеня (*f, allgemeinbildende höhere Schule (AHS), Oberstufe*), які ще називають гімназіями. Освітня програма в них розрахована ще на 4 роки. Навчання, як у повній середній школі, так і в професійно-технічному навчальному закладі, закінчується іспитом на атестат зрілості (*f, Reifeprüfung / Matura*), що дає право на вступ до університету чи інституту.

У якості альтернативи державним закладам освіти в Австрії, подібно до Німеччини та Швейцарії, також функціонують приватні школи та так звані вальдорфські школи (*f, Waldorfschule*), де діти поглиблено вивчають предмети, найбільш цікаві та необхідні для їхньої подальшої освіти.

У країні також існують можливості для здобуття другої середньої освіти для професійних напрямків на базах коледжів, академій, інститутів та університетів.

Початкова освіта в **Ліхтенштейні** є загальнообов'язковою. Починаючи із 7 років діти відвідують п'ятирічну державну початкову школу (*f, Primarschule*) або одну з двох приватних шкіл. У школах відсутнє числове оцінювання досягнень, а наприкінці кожного року діти автоматично переходять до наступного класу. Діти з обмеженими можливостями мають можливість відвідувати спеціальні школи.

На рівні базової середньої школи, тобто після 5-го класу, система шкільної освіти розділена на три базові типи шкіл, до яких належать (повна) середня школа (*f, Oberschule*), реальна школа (*f, Realschule*) та гімназія нижчого рівня (*n, Unterstufengymnasium*). Діти з обмеженими можливостями продовжують відвідувати спеціальні школи.

Розподілення до базових середніх шкіл здійснюють з урахуванням рекомендацій учителів початкової школи. У разі непогодження батьків із запропонованим типом школи для подальшого навчання дитина має право пройти вступні випробування до обраного типу школи.

Найздібніші учні потрапляють навчатися до гімназій, куди також можливим є перехід із реальних шкіл. Гімназії типу В провадять поглиблену підготовку з іноземних мов і природничих наук, у той час як гімназії типу Е орієнтовані на вивчення пропедевтики, економічних, юридичних та соціальних наук.

Повна середня школа переважно готує дітей до подальшої професійної підготовки; навчання в реальній школі обирають ті, хто має добрі результати принаймні з німецької та математики, адже навчальна програма цього типу поєднує

професійну й навчальну підготовку та є більш комплексною й вибагливою порівняно з програмою повної середньої школи.

Після закінчення повної середньої або реальної школи існує можливість обрати додатковий добровільний 10-й рік (*n, freiwilliges 10. Schuljahr*), покликаний поглибити спецпідготовку учнів та підвищити їхні шанси на одержання місць у більш престижних навчальних закладах вищої освіти.

На етапі повної середньої освіти учні гімназії верхнього рівня готуються до складання іспиту на атестат зрілості, за яким можна продовжити університетське навчання, зокрема у ЗВО Австрії та Швейцарії.

У межах країни професійно-технічна підготовка за програмами дуальної освіти або професійних шкіл із повним навчальним навантаженням можлива лише за умови навчання на базі підприємств (*m, Lehrbetrieb*). Жителі Ліхтенштейну також мають можливість навчатися у швейцарських кантональних технікумах та професійних школах. Для навчання осіб з обмеженими можливостями в Ліхтенштейні функціонують спецмайстерні. Випускники середніх професійно-технічних закладів освіти можуть пройти трисеместровий підготовчий курс та одержати атестат для подальшого вступу до ЗВО професійного спрямування.

Перший (дошкільний), другий, третій і четвертий цикли (*m, Lernzyklus*) разом умовно утворюють систему початкової освіти (*f, Grundschule*) **Люксембургу**. Кожен із циклів 2–4 зазвичай триває два роки, упродовж яких діти відвідують початкову школу або спецкласи.

Після закінчення початкової школи на етапі базової середньої освіти спеціальна комісія здійснює розподілення дітей для подальшого навчання за програмами класичної середньої освіти (*ESC*) (передусім орієнтована на подальше здобуття вищої освіти) та загальної середньої освіти (*ESG*) (більш гнучка та передбачає три режими: «технічний», «професійний» та «загальний»). Розподілення здійснюють за результатами державного вступного іспиту. Якщо батьки не погоджуються з призначенням, вони мають право подати апеляцію.

Близько 33 % школярів завершують повний курс середньої освіти, обравши програму класичної середньої освіти. Останні три роки діти навчаються за секціями (фаховими спрямуваннями) з поглибленим вивченням тих чи інших предметів: мови (секція А), математика та інформатика (секція В), природничі науки та математика (секція С), економіка та математика (секція D), мистецтво (секція Е), музика (секція F), а також гуманітарні й соціальні науки (секція G) та інформатика (секція I). За сумою двох ступенів діти навчаються сім років і завершують навчання складанням іспиту на атестат зрілості, після чого мають право вступати до університету.

Решта 67 % школярів за результатами іспиту йдуть навчатися за програмою загальної середньої освіти. Для неохочих здавати іспит, а також тих, хто його не пройшов, існує трирічний пропедевтичний професійний курс з одержанням сертифіката й подальшим навчанням на виробництві. За напрямками професійно-технічної освіти навчаються від 6 до 8 років, залежно від обраної професії, після чого існує можливість вступу до ЗВО.

6.3 Вища освіта та підвищення кваліфікації

Вища освіта **Швейцарії** регулюється спільно кантональними та федеральним урядами: федеральна влада відповідає за реалізацію професійної освіти, а кантони відповідають за вищу освіту (за фінансування федерації).

Вища освіта у Швейцарії здійснюється відповідно до положень Болонської угоди й передбачає 2 ступені навчання: бакалаврат і магістратуру. Вона є доступною як громадянам країни, так й іноземцям, проте для вступу останніх існує низка додаткових доволі серйозних вимог. До ЗВО у Швейцарії належать інститути або вищі школи (*f, Hochschule*) трьох типів: університети прикладних наук або політехнічні коледжі (*pl, Fachhochschulen / FH*), педагогічні інститути або коледжі (*pl, Pädagogische Hochschulen / PH*) та університети (*pl, Universitäre Hochschulen UH / Universitäten*).

У країні функціонує 12 державних університетів: у німецькомовній частині країни – у Базелі, Берні, Цюриху, Санкт-Галлені, Люцерні; у французькомовній частині країни – у Женеві, Лозанні, Фрибурзі, Невшателі; в італомовній частині країни функціонує *Universita della Svizzera Italiana* (м. Лугано, кантон Тічино). Крім того, працюють 2 федеральні технологічні інститути в Цюриху й Лозанні.

Свої освітні програми пропонують 10 вищих професійних училищ та коледжів і 16 педагогічних. Популярністю в країні користуються педагогічний коледж Санкт-Галлена, Інститут підвищення кваліфікації для іноземних студентів у Женеві й Інститут підвищення кваліфікації для громадської адміністрації в Лозанні. Загалом на базах різних освітніх установ проводять курси підвищення кваліфікації, семінари, практикують форми роботи з фаховою літературою або навчання без відриву від виробництва.

Рівень вищої освіти в **Австрії** забезпечують 22 громадських та 16 приватних університетів, що мають високий ступінь свободи й пропонують широкий вибір освітніх програм. Навчання в державних австрійських університетах із літнього семестру 2009 р. для громадян Австрії, ЄС і низки інших країн є безкоштовним. Найбільші університети – найстаріший університет Австрії, заснований у 1367 р., Віденський університет (*Universität Wien*), а також Грацький (*Karl-Franzens-Universität Graz*), Інсбрукський (*Leopold-Franzens-Universität Innsbruck*) та Зальцбургський (*Paris-Lodron-Universität Salzburg*) університети.

Академії (*pl, Fachhochschulen*) та педагогічні інститути (*pl, Pädagogischen Hochschulen*) – це професійні навчальні заклади з трирічним терміном навчання, де відповідно до напрямків ЗВО готують учителів початкових шкіл, соціальних працівників, медичні кадри середньої ланки й технічних асистентів тощо.

Вищі професійні училища (*f, Höhere Lehranstalt*) – наймолодший сектор австрійської вищої школи – орієнтований на 8-семестрові практичні програми професійного навчання.

Особливою популярністю вони користуються серед людей, що вже розпочали трудове життя або одержали професійну підготовку, адже вони мають можливість паралельно здобувати іншу фахову кваліфікацію через відвідування вечірніх класів. Крім того, для працівників різних категорій чимала кількість австрійських ЗВО, зокрема Інституту підвищення кваліфікації, пропонують програми підвищення кваліфікації.

Князівство Ліхтенштейн із часу набуття чинності Закону про коледжі, університети й науково-дослідні інститути у 1992 р. здійснює формування власної системи вищої освіти, представлену університетами, академіями та інститутами, хоча чимало абітурієнтів їдуть навчатися до сусідньої Швейцарії або країн ЄС. Студентами в країні стають у віці 19–20 років.

До центрів вищої освіти Князівства Ліхтенштейн належать: Університет Ліхтенштейну (*Universität Liechtenstein*), що входить до міжнародного консорціуму 29 закладів вищої освіти регіону озера Бодензее (*f, Internationale Bodensee-Hochschule/ IBH*), Приватний університет Ліхтенштейну (*Private Universität im Fürstentum Liechtenstein / UFL*), Інститут Князівства Ліхтенштейн (*Liechtenstein-Institut*) та Міжнародна академія філософії (*Internationale Akademie für Philosophie / IAP*).

У Ліхтенштейні не готують викладацькі кадри, а тому охочим опанувати цю професію необхідно їхати навчатися до відповідних ЗВО Швейцарії, Австрії або Німеччини.

Державний центр освіти для дорослих пропонує широкий спектр загальних і професійних курсів підвищення кваліфікації.

Кількість установ вищої освіти **Люксембургу** є обмеженою з огляду на фізично малі розміри країни. Передусім щабель вищої освіти представлений спеціальними професійними курсами, що організує Реміснича палата (нім. *Handwerkskammer*), із отриманням свідоцтва про присвоєння звання майстра (*m, Meisterbrief*), навчанням у фахових гімназіях із подальшим отриманням диплома про вищу фахову освіту (*n, Höhere Fachdiplom / BTS Fachdiplom*) та навчанням в університетах.

Люксембурзький університет (нім. *Universität Luxemburg*, фр. *Université du Luxembourg*) пропонує студентам здобути вищу освіту з 2003–2004 навчального року. Навчання та дослідницька робота поділені між факультетами й міждисциплінарними центрами. Повний цикл навчання в університеті складається з трьох рівнів і спрямований на одержання трьох різних кваліфікацій: на першому етапі студент одержує ступінь бакалавра, на другому – магістра, і доктора – на третьому. У 2006 р. на базі університету було відкрито Лабораторію люксембурзької лінгвістики та літератури (фр. *Laboratoire de linguistique et de littératures luxembourgeoises*), що вивчає мовознавчі та літературознавчі аспекти люксембурзької мови в контексті багатомовності.

Крім того, із 2012 р. в країні функціонує затверджений та акредитований державою приватний університет *eufom* (Європейський університет економіки та менеджменту). За концепцією цей європейський університет спрямований на категорію працівників та учнів на виробництві, які бажають паралельно зі своєю виробничою чи підприємницькою діяльністю здобути академічну кваліфікацію.

Чимало абітурієнтів із Люксембургу їдуть вступати до ЗВО за кордон. До них належать і охочі стати вчителями середніх шкіл (вчителі дошкільної та початкової освіти навчаються на базі люксембурзьких інститутів).

Для підвищення кваліфікації працівників на території країни функціонує велика кількість державних та приватних виробничих установ, зокрема на базі *Luxembourg Lifelong Learning Centre* – ресурсу, створеного за підтримки Державного інституту з розвитку безперервної професійної освіти.

6.4 Основні напрямки розвитку сучасної науки

Щороку **Швейцарія** інвестує в дослідження та розробки понад 22 мільярди франків. Швейцарія є однією з країн із найвищим відсотком витрат на дослідження та розробки щодо ВВП. Основними гравцями на цьому полі є приватний сектор,

зокрема галузі фармацевтики, хімії та технології, сектор вищої освіти, науково-дослідні центри національного значення й міжнародні дослідницькі установи, розташовані у Швейцарії.

Фундаментальні дослідження проводять переважно на базі швейцарських федеральних технологічних інститутів (*pl, Eidgenössische Technische Hochschulen / ETH*) та в університетах. А от інститути прикладних наук переважно проводять прикладні дослідження та розроблення, тобто фактично перетворюють знання на ринкові інновації.

Важливим напрямком міжнародної науково-технічної співпраці є функціонування у Швейцарії дослідного комплексу ЦЕРН, що об'єднує зусилля вчених практично з усіх країн світу. На базі ЦЕРНу створено спеціальний Центр трансферу технологій, де успішно реалізується практика комерціалізації наукових відкриттів.

Франкомовний регіон Швейцарії – один із найбільш важливих фармацевтичних і біотехнологічних центрів країни. Західна Швейцарія завжди відігравала ключову роль у зростанні промисловості всієї країни, що розвивалася в регіоні на базі наука та технологій годинникової галузі.

Для використання останніх досягнень мікро- й нанотехнологій і точного машинобудування між високотехнологічними компаніями та фінансовим ринком підтримується тісна кооперація. Крім того, Швейцарія є світовим лідером у галузі розробок екологічних технологій, а також привабливим місцем дислокації численних престижних транснаціональних корпорацій сектора інформаційних і комунікаційних технологій.

За даними Patent Index, який щороку оприлюднює Європейський парламент, Швейцарія у 2021 р. одноосібно посіла перше місце в Європі та світі за кількістю заявок на патенти: 969 заявок на 1 млн населення. Ці середньостатистичні показники вважають типовими індикаторами інноваційної потужності країн.

Управління та координацію науково-технічних зв'язків на державному рівні здійснює державний секретаріат із питань

освіти, досліджень та інновацій у складі відповідного департаменту.

Традиційно **Австрію** вважають одним із центрів наукової думки в Європі. На сьогодні фундаментальними дослідженнями займається Австрійська академія наук (нім. *Österreichische Akademie der Wissenschaften*), заснована у 1847 р. До її складу входять Інститут порівняльного дослідження поведінки ім. К. Лоренца, Міжнародний інститут прикладного системного аналізу та ін.

Найважливішими центрами розвитку австрійської науки ХХ–ХХІ ст. стали університети (Відень, Грац, Зальцбург, Інсбрук) та вищі технічні школи (Відень і Грац). При закладах вищої освіти активно працюють науково-дослідні лабораторії. Найбільші національні корпорації мають свої дослідницькі інститути. Активно проводить наукову роботу комісія з ядерних досліджень, створена урядом Австрії. Атомний реакторний центр досліджень охоплює інститути електротехніки та фізики. Крім того, в Австрії знаходиться штаб-квартира МАГАТЕ – Міжнародної агенції з атомної енергії.

Австрія бере участь у роботі Європейського космічного агентства, Європейської ради ядерних досліджень, дослідженнях європейської лабораторії молекулярної біології, у розробках Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).

У країні широко представлені наукові товариства, найстарішими з яких є зоолого-ботанічне, географічне й хіміко-фізичне. Історики Австрії об'єднані в Союз історичних товариств.

Зважаючи на невеликі розміри країни, наукове життя **Ліхтенштейну** зосереджується на базах шкіл, наукових спілок та науково-дослідних центрів ЗВО і найбільших індустріальних компаній країни. Наукова діяльність у країні знаходиться в тісній кооперації з науковими центрами країн-сусідок.

Особливо активним на науковій ниві є Інститут Ліхтенштейну – науково-дослідний та академічний центр у

м. Бендерні. Інститут проводить наукові дослідження в галузях історії, політології та соціології, права й економіки.

До найважливіших осередків сучасної науки в **Люксембурзі** належать Інститут Великого Герцога (фр. *l'Institut Grand-Ducal*), Люксембурзький інститут соціально-економічних досліджень (*LISER*), Національний дослідний центр археології, а також Центр публічних досліджень ім. Генрі Тюдора (*CRP Henri Tudor*), що у 2015 р. відокремився від Люксембурзького інституту науки та технологій (*LIST*).

Наукова база Люксембургу також порівняно невелика та молода. Саме тому науковці країни активно співпрацюють із зарубіжними колегами, а також активно залучають науково-професорський потенціал з-за кордону методом запровадження програм академічної мобільності.

ЛЕКЦІЯ 7

ІСТОРИЧНІ ВІХИ РОЗВИТКУ НАУКИ Й КУЛЬТУРИ

7.1 Відомі постаті в історії науки

З огляду на порівняно незначні розміри Князівства Ліхтенштейн та Великого Герцогства Люксембург, а також симбіоз їх культурно-історичного розвитку із сусідніми державами й культурами, серед їхніх представників важко відшукати осіб зі всесвітньою славою науковців або культурних діячів. Переважно історії відомі постаті зі сфер політики та державного управління, а от у загальновідомих колах науки й культури жителі Ліхтенштейну та Люксембургу особливо не відзначилися.

Типовим для швейцарської та австрійської історії науки й культури є те, що чимало талановитих уродженців цих країн полишили країну та стали відомими за кордоном, натомість чимало іноземних митців та діячів науки пов'язують певні визначні періоди свого життя та діяльності зі Швейцарією та Австрією.

7.1.1 Швейцарські та австрійські представники гуманітарних наук

Фердинанд де Сосюр (фр. *Ferdinand de Saussure*, 1857–1913) – всесвітньо відомий засновник структуралізму – мовознавчого напрямку, що розглядає мову як чітко структуровану знакову систему та прагне до суворого (наближеного до точних наук) і формального її опису. Його вважають одним з основоположників сучасної лінгвістики й одним із найвидатніших мовознавців ХХ ст. Серед найважливіших праць — «Курс загальної лінгвістики» (фр. *Cours de linguistique générale*), виданий посмертно у 1916 р. і перекладений багатьма мовами.

Шарль Баллі (фр. *Charles Bally*, 1865–1947) – спеціаліст у галузях загального та порівняльно-історичного мовознавства,

досліджень французької та німецької мов, а також праць зі стилістики, яку він вважав повноправною лінгвістичною дисципліною. Почесний доктор Сорбонни (1937), один із засновників Женевської лінгвістичної школи, новаторство якої полягало в розкритті семіологічного характеру соціального та соціокультурного в мові.

Юліус Покорні (нім. *Julius Pokorny*, 1887–1970) – мовознавець юдейсько-чеського походження, що в 1943 р. емігрував до Швейцарії, де працював у Бернському та Цюрихському університетах.

Як фахівець із кельтських мов, індоєвропеїстики та порівняльно-історичного мовознавства Ю. Покорні став насамперед відомим як автор «Індоєвропейського етимологічного словника» (нім. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*).

Його австрійський колега **Алоїс Вальде** (нім. *Alois Walde*, 1869–1924) – також фахівець із індоєвропеїстики. Разом із Ю. Покорні вони вдосконалили попередній доробок Ю. Покорні та видали багатотомний компаративний етимологічний словник (нім. *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*), що й досі є незамінною працею з індоєвропеїстики.

Філолог **Клод Пірон** (фр. *Claude Piron*, 1931–2008) передусім відомий як провідний знавець і пропагандист есперанто та рівності мов, автор великої кількості художніх і публіцистичних праць мовою есперанто. Наприкінці 1960-х рр. він здобув вищу освіту в галузі психології і з 1969 р. займався здебільшого психотерапією, а також викладав психологію в Женевському університеті. Швейцарське громадянство одержав у 1978 р.

Жан Вільям Фріц Піаже (фр. *Jean William Fritz Piaget*, 1896–1980) – швейцарський психолог та філософ, автор праць із психології дітей, а також теорії когнітивного розвитку – ідеї про відмінність когнітивних процесів, властивих людині на різних етапах свого розвитку.

Зигмунд Фрейд / Фройд (нім. *Sigismund Schlomo Freud*, 1856–1939) – австрійський психолог і невролог єврейського походження, який вивчав людське несвідоме. Він розвинув методику вільних асоціацій та тлумачення сновидінь, яку було покладено в основу психоаналізу, і сформулював концепцію структури психіки (Ід, Его та Суперего, або Воно, Я і Над-Я).

Із 1906 р. учнем і близьким соратником Зигмунда Фрейда стає **Карл Густав Юнг** (нім. *Carl Gustav Jung*, 1875–1961) – відомий швейцарський психіатр, засновник одного з напрямку глибинної психології – аналітичної психології, завданням якої він вважав тлумачення архетипічних образів, що виникають у пацієнтів. К. Г. Юнг розвив концепцію психологічних типів, а також учення про колективне несвідоме, в архетипах якого вбачав джерело загальнолюдської свідомості, у тому числі міфів та сновидінь. У процесі практичної роботи з пацієнтами, К. Г. Юнг поступово розійшовся в думках зі своїм учителем. У 1913 році стосунки Фрейда з Юнгом зазнали кризи й закінчилися розривом.

Карл Бюлер (нім. *Karl Ludwig Bühler*, 1879–1963) – германо-австрійський психолог і лінгвіст. Більшість робіт вченого присвячено різним проблемам психології, проте в 1930-ті рр. він звернувся до лінгвістичної теорії, опублікувавши низку досліджень. Відштовхуючись від ідей Ф. де Соссюра та співпрацюючи з ученими Празького лінгвістичного гуртка, К. Бюлер прагнув виявити загальні властивості мови й запропонував не стільки лінгвістичну, скільки семіотичну концепцію. К. Бюлер також запропонував теорію мовного акту, увів поняття конотації та одним із перших почав дослідження дейктичних одиниць – слів і стійких словосполучень, що позначають найбільш абстрактні поняття й навколо яких групується вся номінативна лексика мови.

Австрійський учений **Гуго Шухардт** (нім. *Hugo Ernst Mario Schuchardt*, 1842–1927) є одним із перших основоположників соціологічного напрямку лінгвістики. Він став головним представником школи «Слів і речей», ставив проблему розмежування загальних властивостей мови та

особливостей конкретних мов, займався індоевропейськими й неіндоевропейськими мовами (угорською, баскською, різними семіто-хамітськими мовами).

З Австрією пов'язані певні роки діяльності **Миколи Сергійовича Трубецького** (1890–1938) – російського філолога й філософа, з 1922 р. – професора славістики у Віденському університеті, співзасновника Празького мовознавчого гуртка й російської ідеологічно-політичної течії євразійства. Особливо відзначився вчений напрацюваннями у сфері фонології.

Франьо (Франц) Міклошич (нім. *Franz Xaver Ritter von Miklosic*, 1813–1891) – словенсько-австрійський мовознавець, якого вважають основоположником школи порівняльно-історичного дослідження граматики слов'янських мов («Порівняльна граматика слов'янських мов» у 4 томах; «Етимологічний словник слов'янських мов») та одним із найвизначніших представників славістики ХІХ ст.

На теренах сучасних досліджень зі славістики вирізняється постать **Міхаеля Мозера** (нім. *Michael Moser*, 1969 р. н.) – професора мовознавства Інституту славістики Віденського університету, дослідника української та російської мов, східнослов'янського мовознавства й історичної граматики зокрема.

Людвіг Йозеф Йоганн Вітгенштейн (нім. *Ludwig Josef Johann Wittgenstein*, 1889–1951) – австро-англійський філософ, один із засновників аналітичної філософії та один із найяскравіших мислителів ХХ ст. Визнано, що Л. Вітгенштейн здійснив цілих дві революції в історії західної філософії. Перша – це так званий лінгвістичний поворот, або мовна революція, – відбулася, коли його «Логіко-філософський трактат» надихнув Віденський гурток на створення програми логічного позитивізму. Друга сталася, коли його ідеї про природу й будову мови, викладені у «Філософських дослідженнях», породили британську лінгвістичну філософію, або філософію буденної мови.

Франц Brentano Клеменс (нім. *Franz Clemens Honoratus Hermann Josef Brentano*, 1838–1917) – відомий австрійський

філософ, психолог, що зробив значний внесок у розвиток ідей аналітичної філософії, етики та історії філософії. Його вважають засновником феноменології.

Якоб Буркхардт (нім. *Jacob Christoph Burckhardt*, 1818–1897) – швейцарський історик європейської культури та мистецтва, що стояв у витоків культурології як самостійної дисципліни. Відомий передусім своїми дослідженнями епохи Ренесансу, у межах яких його класична праця «Культура Ренесансу в Італії» (1860) принесла вченому європейську славу.

Клаус Мартін Шваб (нім. *Klaus Martin Schwab*, 1938 р. н.) – німецький економіст, що довгий час проживає та працює у Швейцарії, засновник і президент Всесвітнього економічного форуму в Давосі (англ. *World Economic Forum*, нім. *Weltwirtschaftsforum*).

7.1.2 Природничі науки

Філіп Ауреол Теофраст Бомбаст фон Гогенгайм (нім. *Philippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim*, 1493–1541) увійшов у світову історію науки під ім'ям **Парацельс** (лат. *Paracelsus* – букв. «який переверщує Цельса» – видатного римського філософа й теоретика медицини I ст. н. е.). Він був відомим швейцарським алхіміком, лікарем, філософом, природознавцем та натурфілософом епохи Ренесансу. Виступав проти схоластичної медицини, вивчав лікувальну дію різних хімічних елементів і сполук, зблизивши хімію з медициною. Сучасники порівнювали його реформаторську діяльність із діяльністю Лютера.

Даніель Бернуллі (нім. *Daniel Bernoulli*, 1700–1782) – швейцарський фізик-універсал, механік і математик, що став найбільш відомим завдяки працям у галузі математичної фізики й теорії диференціальних рівнянь. Разом із Д'Аламбером і Ейлером його вважають засновником математичної фізики. У 1738 р. світ побачила його фундаментальна праця «Гідродинаміка», серед положень якої – закон Бернуллі.

Альберт Гофманн (нім. *Albert Hofmann*, 1906–2008) – швейцарський хімік і літератор, широко відомий як «батько» ЛСД (нім. *Lysergsäurediethylamid*) – напівсинтетичної психоактивної наркотичної речовини. Він називав ЛСД «ліками для душі» та був дуже засмучений загальносвітовою заборонаю речовини, що призвело до того, що ЛСД «пішов у підпілля». «ЛСД успішно використовувався впродовж 10 років у психоаналізі» – зазначав він, додаючи, що препарат є невинувато демонізований панівними колами. Він визнавав також, що ЛСД може бути небезпечним у поганих руках.

Альберт Якоб Ешенмозер (нім. *Albert Jakob Eschenmoser*, 1925 р.н.) – спеціаліст у галузі органічної хімії. Під його спільним із Р. Вудвордом керівництвом команда вчених у 1973 р. синтезувала вітамін В₁₂.

Альберт Ейнштейн (нім. *Albert Einstein*, 1879–1955) – фізик-теоретик, один із засновників сучасної теоретичної фізики, лауреат Нобелівської премії з фізики 1921 р., громадський діяч-гуманіст, пацифіст і антифашист. Проживав у Швейцарії в період 1893–1914 рр., де працював у Патентному бюро м. Берн та Цюрихському університеті. Саме на цей період припадає 1905 рік – так званий «Рік чудес» (лат. *annus Mirabilis*), коли чотири статті Ейнштейна здійснили революцію в теоретичній фізиці.

Ервін Рудольф Йозеф Олександр Шредінгер (нім. *Erwin Rudolf Josef Alexander Schrödinger*, 1887–1961) – австрійський фізик-теоретик, один із творців квантової механіки. Лауреат Нобелівської премії з фізики (1933), член низки академій наук світу, зокрема іноземний член Академії наук СРСР (1934).

Фердинанд Порше (нім. *Ferdinand Porsche*, 1875–1951) – австрійсько-німецький конструктор автомобілів і бронетехніки, засновник фірми *Porsche*. Розробляв автомобільні, тракторні та авіаційні двигуни й конструкції. Зокрема світ завдячує йому за створення найвідомішого автомобіля Volkswagen «Жук» (нім. *Käfer*).

7.2 Палітра літературних надбань німецькомовних країн

Епоха Середньовіччя у Швейцарії найбільш яскраво репрезентована діяльністю мінезингерів. **Манесьський кодекс** (Манесьський пісенник, Манесьський рукопис, або Гейдельберзький рукопис – лат. *Codex Manesse*) – це найвідоміший середньовічний пісенник середньовічної німецькою мовою, зібрання творчості середньовічних ліриків різних видів і форм, починаючи з перших вірців мирської пісенної культури (Кюренберг, 1150–1160 рр.) до появи рукописних текстів (Гадлауб, бл. 1300 р.). Збірка є джерелом відомостей про мистецтво мінезанга й охоплює творчість 140 авторів, розміщення яких у збірці відповідає їх становому положенню.

Епоха Відродження та Реформації відзначається розвитком народних балад і хронік. Зокрема відомим став **Егідіус Чуді** (нім. *Aegidius Tschudi*) – автор «Швейцарської хроніки», що стала основою для п'єси Ф. Шиллера «Вільгельм Тель».

Ідеї Просвітництва повільно ширяться швейцарськими землями. Водночас вплив консервативного устрою усталених традицій настільки великий, що мало кому з найвидатніших умів цього часу вдається перебороти забобони докільля та гнітючого впливу релігійних, соціальних і політичних норм. Центром швейцарського Просвітництва поступово стає Цюрих. Саме тут розгортається діяльність Й. Я. Бодмера та Й. Я. Брейтінгера, значення якої вийшло за межі країни. До цього періоду належать роки діяльності **Йоганна Генріха Песталоцці** (нім. *Johann Heinrich Pestalozzi*), який узагальнив свій багатий педагогічний досвід теоретично у творах «Лінгард і Гертруда», «Як Гертруда вчить своїх дітей», «Лебедина пісня» та ін. У його працях спостерігається вагомий вплив Ж.-Ж. Руссо, особливо ідея зосередження головної уваги на особі вихованця як центральної точки всіх виховних дій

Реалізм у Швейцарії відзначається істотним відривом від діалектної творчості до наддіалектних і літературних норм

німецької мови. Чималий внесок у зображення тогочасних реалій у літературі зробили **Готфрид Келлер**, **Альберт Біцнус** (псевд. **Єремія Готхельф**), **Йоханна Спірі**, **Карл Фрідріх Георг Шпіттелер** (псевд. **Карл Фелікс Тандем**) та ін.

Після 1920-х років література Швейцарії намагається влитися до загальних трендів європейської літератури, вбачаючи проблему низької популярності в панівному в суспільстві консерватизмі. Утім, прихід до влади націоналістів, фашистів, а потім комуністів, що контролювали літературні віяння, а також запропонована політика «духовної оборони Швейцарії» надовго віддалили ці перспективи аж до 1960-х років.

Одним із найвидатніших майстрів слова ХХ ст. вважають **Германа Гесе** (нім. *Herman Hesse*, 1877–1962) – уродженця Німеччини, який емігрував до Швейцарії (1912) та одержав там громадянство (1923). Твори Гесе сповнені глибокого психологізму. Він прагнув досягнути внутрішній світ особистості, укладеної в межі умовностей цього світу. Найбільш відомі його романи «Сіддхартха», «Степовий вовк», а також «Гра в бісер» (н. *Das Glasperlenspiel*) – останній роман і *magnum opus* германо-швейцарського письменника. Книга процитована в переліку творів, за які письменник одержав Нобелівську премію у 1946 р.

Фрідріх Дюрренматт (нім. *Friedrich Reinhold Dürrenmatt*, 1921–1990) – швейцарський романіст і драматург. У його творчості простежується сильний вплив філософії німецьких емігрантів, змушених утікати до Швейцарії внаслідок приходу до влади нацистської Німеччини. Розкішний «барочний» гумор Ф. Дюрренматта вносить «свіжу нотку» в песимістичний погляд на людину в літературі другої половини ХХ ст.

Макс Рудольф Фріш (нім. *Max Frisch*, 1911–1991) – швейцарський прозаїк, драматург і публіцист, що підпав під той самий вплив, що й Дюрренматт. Утім письменник більш іронічний і не чужий духу екзистенціалізму.

Поняття «національна швейцарська література» в історії нерідко ставлять під сумнів, оскільки багато швейцарських

письменників були та є учасниками літературного процесу сусідніх країн (Німеччини, Франції, Італії). Крім того, зважаючи на історичну багатомовність країни та функціонування окремих діалектних форм у межах кожного з мовних регіонів, радше варто говорити про німецько-, франко-, італо- та ретороманськомовну літературу, а також літературу на місцевих говірках.

Франкомовна література на території Швейцарії має не менш багату історію, ніж німецькомовна, утім відомості про неї аж до періоду Реформації украй уривчасті. Під час розгортання реформаційної діяльності у Швейцарії разом із політичним активізується літературне життя. На цій ниві відзначилися такі відомі мислителі та діячі, як **Жан Кальвін**, **Жан-Жак Руссо**, **Мадам де Сталь**, **Бенжамен Констант** тощо.

У подальшому до когорти швейцарських франкомовних авторів увійшов **Шарль Фердинанд Рамю** (фр. *Charles Ferdinand Ramuz*, 1878–1947), чії романи описують життя селян та альпійських жителів. У Франції також зробили собі кар'єру **Блез Сандрар** (фр. *Blaise Cendrars*, 1887–1961) та **Жак Шессе** (фр. *Jacques Chessex*, 1934–2009).

Серед письменників ХХ ст., чия творчість стала відомою за межами Швейцарії, **Коріна Бій**, **Ніколя Був'є**, **Моріс Шаппаз**, **Філіп Жаккотте**, **Жанна Ерш**, **Анна Кюнео**, **Іветта З'Трагжен**, **Аліса Ріва** та ін.

Історія італомовної літератури Швейцарії починається з приєднання до конфедерації у 1803 році двох італомовних кантонів – Тічино та Граубюнден. До цього літературна діяльність передусім полягала в здійсненні перекладів з інших мов.

Італомовні письменники Швейцарії зазвичай підтримують тісний зв'язок зі своїми колегами з Італії й добре відомі в ній, навіть краще, ніж у рідній Швейцарії. Найвидатнішим із них є поет та прозаїк **Франческо К'єза** (нім. *Francesco Chiesa*, 1871–1973), що продовжив традиції італійського поета Д. Кардуччі.

Сучасник Ф. К'еза – **Джузеппе Цоппі** (нім. *Giuseppe Zoppi*, 1896–1952) зробив собі ім'я «Книгою Альп». Під час Другої світової війни у м. Лугано діяв італійський літературний гурток на чолі з **Джовані Баттістою Анджолетті** (нім. *Giovan Battista Angioletti*, 1896–1961), який уніс нові ідеї у швейцарську італійськомовну літературу.

Першим ретороманським літературним текстом вважають «Пісня війни в Мюсі» 1527 р. авторства **Йоганна Траверса** (нім. *Johannes von Travers*, 1483–1563). Приблизно до середини ХХ ст. літературне виробництво обмежувалося релігійними й теологічними текстами, театральними п'єсами, сценаріями тощо.

«Ретороманська Хрестоматія» **Каспара Декургінса** (нім. *Caspar Decurtins*, 1855–1916) – це найважливіша антологія ретороманської літератури, зібрання казок, саг, народних пісень і народних п'єс, що існували до кінця ХІХ ст. лише в усній формі. У цей період, починаючи з округу Сурсельва, література стає важливим інструментом захисту ретороманської селянської ідентичності, насамперед у боротьбі з італійським іредентизмом.

У ХХ ст. поступово спостерігається модернізація ретороманської літератури, відхід від домінування діалектних форм її мовного оформлення в бік стандартизації, зміщення фокуса від традиційних цінностей та тем села. Із заснуванням у 1919 р. організації, що виступає за збереження та вивчення ретороманської мови *Lia Rumantscha*, рпоширенням радіо та телебачення почався справжній міжрегіональний розвиток мови. Більше 90 % опублікованих до 2012 р. ретороманських романів побачили світ лише після 1950 р.

Сьогодні письменники з усіх куточків Швейцарії, незалежно від мовної приналежності, входять до об'єднання письменників «Спілка авторів Швейцарії» (м. *Verband der Autorinnen und Autoren der Schweiz*). Спілка не є регулювальним органом або фондом, а ставить за мету об'єднання усіх письменників у національному масштабі.

Поняття «**австрійська література**», як і «швейцарська література», з другої пол. ХVІІІ ст. залишається дискусійним.

Проте предметом дискусій є не багатомовність країни, а постійна мінливість і нестабільність її кордонів упродовж історії та остаточне перерозподілення територій Європи після падіння династії Габсбургів. Переважна частина творів, що традиційно відносять до «австрійської» літератури, написана німецькою мовою. Проте в межах історичних територій Священної Римської та Австро-Угорської імперій проживали автори, які писали іншими мовами.

За часів Раннього Середньовіччя поетична спадщина Австрії мала переважно усну форму, тож значний її прошарок не дійшов до наших днів. Окремі її твори, часто дуже різноманітні, поміщені в так звані збірні манускрипти, як-от: *Wiener Hundeseigen*, *Altdeutsche Genesis* та *Millstätter Handschrift*. З розвитком освіти й культури при монастирях набуває популярності релігійна література.

Мінезанг (m, *Minnesang*) та героїчний епос зазвичай відносять до німецької середньовічної літератури, хоча багато відомих авторів, як-от **Вальтер фон дер Фогельвейде** (нім. *Walter von der Vogelweide*, близько 1160–1170 – після 1228), мали безпосереднє відношення до Австрії.

У XV ст. в річищі загальноєвропейських тенденцій в Австрії визначальною стає література гуманізму. Першими активними фігурами цієї течії стали ерцгерцогиня Австрійська **Елеонора Шотландська** (англ. *Eleanor of Scotland*, нім. *Eleonore von Schottland*, бл. 1433–1480) та **Микола Кузанський** (справжнє ім'я – Ніколаус Кребс, нім. *Nicolaus Krebs*, 1401–1464) – єпископ Бріксенський.

За епохою Відродження настали часи протистояння реформатської (Йоахім Магдебург) та контрреформатської (Якоб Гретсер, Конрад Феттер) літератури.

За часів бароко поширеними формами в прозі стають буколічні, політичні й шахрайські романи, а в поезії – сонети та епіграми. Прикладами барокової епічної поезії можуть слугувати лицарські та шахрайські романи **Йоганна Беєра** (нім. *Johann Beer*, 1655–1700) з нетиповим для того часу переходом від символічності до реалізму в зображенні дійсності. Крім того,

епоха відзначилася значним розвитком театрального мистецтва та драматичних літературних форм.

За доби Просвітництва в рамках політичного курсу Марії Терезії «модернізувати державу» скорочуються сфери компетенції церков та слабшає цензура. Унаслідок цього можливість проявити особисту позицію письменника сприяла значному зростанню кількості публікацій.

На противагу Німеччині в Австрії ідеї романтизму не набули особливого поширення. До нечисленних представників цього напрямку належали **Йозеф Крістіан Цедліц** (нім. *Philipp Gotthard Joseph Christian Karl Anton Freiherr von Zedlitz*, 1790–1862) та **Йоганн Непомук Фогль** (нім. *Johann Nepomuk Vogl*, 1802–1866). На тексти останнього писали музику Франц Шуберт та інші композитори.

Паралельно з романтизмом в Австрії, з одного боку, розвивається напрямок бідермаера, а з іншого, – австрійський класицизм. Головними представниками бідермаера вважають **Франца Грильпарцера**, **Йоганна Непомука Нестроя**, **Фердинанда Раймунда**, **Ніколауса Ленау** та **Адальберга Штіфтера**. Реалізм і натуралізм у літературі Австрії представлені творами **Марі фон Ебнер-Ешенбах**, **Фердинанда фон Заара**, **Людвіга Анценгрубера** й **Петера Розеггера**.

Однак по-справжньому на світовий рівень австрійська література вийшла на початку ХХ ст. До когорти письменників зі світовим ім'ям увійшли **Франц Кафка** (нім. *Franz Kafka*, 1883–1924), **Роберт Музіль** (нім. *Robert Musil*, 1880–1942), **Стефан Цвейг** (нім. *Stefan Zweig*, 1881–1942) та **Йозеф Рот** (нім. *Moses Joseph Roth*, 1894–1939).

Незважаючи на багату та славу історію, Австрійська література може похвалитися лише одним Нобелівським лауреатом 2004 р. – **Ельфріде Єлінек** (нім. *Elfriede Jelinek*, нар. 1946), найвідомішим романом якої вважається «Піаністка» (нім. *Die Klavierspielerin*, 1983).

Витоки власне **ліхтенштейнської** літератури також сягають Середньовіччя. Першим ліхтенштейнським мінезингером вважається **Генріх фон Фрауенберг Молодший**

(нім. *Johann Heinrich von Frankenberg*, 1257–1314), лицар-мінезингер зі швейцарського кантону Граубунден, що оселився у м. Бальцерсі. Пять із його пісень репрезентовані у відомому Манесському Кодексі.

На цьому традиція ліхтенштейнської літератури переривається на кілька століть, практично не розпочавшись.

Початок справжньої історії літератури Ліхтенштейну пов'язують із творчістю старовинного роду Яухів зі швейцарського кантону Урі. Зокрема перу **Якоба Йозефа Яуха** (нім. *Jakob Josef Jauch*, 1802–1859) належить поезія *Oberst am Deutschen Rhein* («Високо-високо на Німецькому Рейні»), що стала народним гімном Ліхтенштейну, а пізніше – праосновою національного гімну.

Основною ознакою ліхтенштейнської літератури є відтворення місцевої тематики й проблематики. Саме тому одним із улюблених жанрів у видавничій практиці жителів ліхтенштейну здавна є легенди й перекази. Вони мають важливе значення для формування почуттів патріотизму та звернення до культурного надбання свого народу. Так, у 1847 р. відомий швейцарський педагог і мислитель **Петер Кайзер** (нім. *Peter Kaiser*, 1793–1864) опублікував кілька історичних переказів у своїй знаменитій «Історії князівства Ліхтенштейн», а збирач переказів з Австрії **Франц Йозеф Вонбун** (нім. *Franz Josef Vonbun*, 1824–1870) видав збірник на місцевих діалектах «Народні перекази з Форарльберга» (*Die Sagen Vorarlbergs*), до складу якого увійшло декілька текстів із переказами про Ліхтенштейн.

На відміну від сусідніх країн на межі XIX–XX ст. у ліхтенштейнців формується державна самосвідомість, і тому модерністські віяння не справили істотного впливу на тогочасну літературу країни. Ліхтенштейнців насамперед хвилюють традиції та пошуки коренів, тож головним стрижнем розвитку словесності стає властивий романтизму інтерес до фольклору. Так, на початку XX ст. свої записи публікують перші збирачі власне ліхтенштейнських легенд і переказів: один із засновників Ліхтенштейнського історичного союзу (*m Historischer Verein für*

das Fürstentum Liechtenstein / HVFL) лікар і політик **Альберт Шедлер** (нім. *Albert Schädler*, 1848–1922) та історик, публіцист і педагог **Ойген Ніпп** (нім. *Eugen Nipp*, 1886–1960).

У 2001 р. у Ліхтенштейні почав функціонувати Будинок літератури (*n, Literaturhaus Liechtenstein*). Він має статус літературної спілки, до завдань якої входить підтримка та пропаганда сучасної ліхтенштейнської літератури. Зокрема його діяльності завдячує вихід місцевої продукції на міжнародний книжковий ринок, унаслідок чого європейської популярності набули ліхтенштейнська поетеса **Клодін Кранц** (нім. *Claudine Kranz*, нар. 1955), наймаститіший письменник країни **Міхаель Донхаузер** (нім. *Michael Donhauser*, нар. 1958), майстер ліричної прози **Ірен Ніг** (нім. *Iren Nigg*, нар. 1955), поет і новеліст **Герхард Бек** (нім. *Gerhard Beck*, нар. 1965), кабаретист і драматург **Матіас Оспельт** (нім. *Mathias Ospelt*, нар. 1963), поет і художник-графік **Гансйорг Квадерер** (нар. *Hansjörg Quaderer*, нар. 1958), прозаїк та есеїст **Штефан Шпренгер** (нім. *Stefan Sprenger*, нар. 1962). Утім, крім цих літераторів, на сторінках видань німецькомовних країн-сусідів з'являються імена й інших вихідців із Ліхтенштейну (**Норберт Хаас, Роза Негеле, Петер Гільген, Луїс Фогт, Крістіан Кіндле, Густав Кауфман, Еві Кліманд, Арно Ері, Ганс-Йорг Райнбергер, Юрген Шремзер, Зігі Шеррер, Піо Шурті** тощо).

Однією з визначних рис сучасної літератури **Люксембургу**, що балансує на історико-географічному зіткненні романської та німецької культур, є її багатомовність. Найпоширенішою є німецькомовна література, що репрезентована переважно прозою; франкомовна література (переважно поезія) є менш популярною, проте високошанованою за кордоном, а література люксембурзькою мовою задовольняє попит переважно місцевого населення. До наукового обігу введений термін *Luxembourgensia*, що позначає весь обсяг творів люксембурзьких авторів, виданих у межах та поза межами країни, а також будь-які зарубіжні видання, що мають відношення до Люксембургу.

Однією з небагатьох пам'яток середньовічної люксембурзької літератури є так званий Марієнтальський кодекс (лат. *Codex Mariendalensis*). Манускрипт містить 5963 віршовані рядки й написаний на одному з мозельсько-франкських діалектів, дуже подібному до сучасної люксембурзької мови. Він присвячений історії графині Йоланди, яка залишила розкішне життя в замку Віанден та прийняла чернецтво.

Народження люксембурзької національної літератури (люксембурзькою мовою) припадає на першу половину XIX ст. До цього часу місцевий діалект німецького походження з численними запозиченнями з французької функціонував лише в побуті. Статусу мови діалект набуває після того, як уперше в історії герцогства ним скористались автори для створення художньої літератури.

Перший твір люксембурзькою мовою – це збірка поем успішного математика за фахом і поета за покликанням **Антуана Меєра** (нім. *Antoine Meyer*, 1801–1857). Класиками літератури вважають представників наступного покоління письменників: драматург **Едмон де ла Фонтен** (люкс. *Edmond de la Fontaine*, 1823–1891), що писав під псевдонімом Дікс (*Dicks*), **Мішель Ленц** (люкс. *Michel Lentz*, 1820–1893) – автор національного гімну, а також **Мішель Роданж** (люкс. *Michel Rodange*, 1827–1876) – творець сатиричної поеми «Ренерт-Лис» (*Rénert*).

Обсяги літератури німецькою та французькою мовами цього періоду значно поступаються творам люксембурзькою мовою. Автором першого франкомовного роману став **Фелікс Ті** (люкс. *Félix Thyès*, 1830–1855); німецькою мовою на люксембурзькі теми писав драматург та поет **Ніколаус Вельтер** (нім. *Nikolaus "Nik" Welter*, 1871–1951), поет і письменник **Батті (Жан-Батист) Вебер** (люкс. *Batty (Jean-Baptiste) Weber*, 1860–1940). У подальшому за межами країни творили та досягли слави **Норберт Жак** (нім. *Norbert Jacques*, 1880–1954) та **Александр Вікер** (люкс. *Paul Alexander Weicker*, 1893–1983).

Післявоєнний період у країні відзначився появою романістичної літератури французькою та ліричної поезії німецькою мовами. З 1950–1960-х рр. поступово складається прошарок сучасної літератури Люксембургу: спершу німецько-та франкомовної, а з 1980-х і люксембурзькою мовою – передусім романи **Гі Ревеніга** (люкс. *Guy Rewenig*, нар. 1947) та **Роджера Мандершайда** (люкс. *Roger Manderscheid*, 1933–2010).

7.3 Образотворче мистецтво

Для шляхів розвитку образотворчого мистецтва **Швейцарії**, як і всієї культури країни, особливе значення мали географічні особливості країни, розташованої безпосередньо між Францією, Німеччиною та Італією. Утім, постійно знаходячись під впливом сусідніх країн, швейцарці зі свого боку робили свій внесок у художню культуру своїх сусідів, а також переймали найкраще від німецьких, французьких та італійських художників, які тривалий час жили та працювали у Швейцарії.

За доби романтизму першочергового значення в образотворчому мистецтві набувала краса природи в її дикому й первозданному стані, що відображено в роботах **Каспара Вольфа**, **Йоганна Генріха Генрі Фюзелі**, **Франсуа Діде** та **Олександра Калама**. Пейзажі **Арнольда Берліна** й **Фердинанда Ходлера**, виконані в дусі символізму, подібно до натуралістичних сцен сільського життя Альберта Анкера, натхнених цією самою течією, знаменують собою перехід до нових напрямків живопису.

Художник **Антон Граф** (нім. *Anton Graff*, 1736–1813), який служив при саксонському дворі, був одним із найбільш затребуваних німецьких портретистів і знаковою фігурою у живописі XVIII ст. Як і Граф, художник і гравер **Адріан Цинг** (нім. *Adrian Zingg*, 1734–1816) відкриває світові саксонську Швейцарію як мотив у живописі. Своєю творчістю він сприяє зародженню романтичної школи ландшафтного живопису в Німеччині.

Швейцарський живопис кінця XIX ст. вирізняється різноманітністю течій, але, як і раніше, провідне місце в ній займають пейзажі, про що свідчать роботи **Джованні Джакометті, Пауля Клеє, Куно Ам'є та Фелікса Валлоттона.**

У 1916 р. при цюрихському «Кабаре Вольтер» зародився авангардистський рух «дадаїзм». Його представниками були **Хуго Балль, Еммі Хеннінгс, Жан Арп, Софі Тойбер-Арп і Трістан Тцара.** Дадаїзм, що з'явився як реакція на жахіття Першої світової війни, передбачив виникнення течії «баухаус», що дуже яскраво проявилось у творчості **Йоганнеса Іттена й Пауля Клеє.**

У 40-х рр. XX ст. у Цюриху митець **Макс Білл** (нім. *Max Bill*, 1908–1994) заснував напрямок «конкретне мистецтво». Після Другої світової війни багато швейцарських художників здобули світову популярність, як, наприклад, гіперреаліст **Франц Герч** (нім. *Franz Gertsch*, нар. 1930), абстракціоніст **Рольф Ізелі** (нім. *Rolf Iseli*, нар. 1934), сюрреаліст **Мерет Оппенгейм** (нім. *Meret Elisabeth Oppenheim*, 1913–1985), літограф **Ганс Ерні** (нім. *Hans Erni*, 1909–2015) та художники-скульптори **Дітер Рот** (нім. *Dieter Roth*, 1930–1998) і **Даніель Шпьоррі** (нім. *Daniel Spoerri*, нар. 1930).

Кінець XX ст. ознаменувався появою нового покоління швейцарських художників, таких як **Джон Армледер, Сільвія Флері, Пітер Фішлі та Девід Вайс, Роман Зігнер, Піпілотті Ріст і Томас Хіршхорн.** Вони відійшли від строгої форми зображення на полотні й стали використовувати у своїх роботах відеозаписи, колажі або складання різних предметів.

Головні художні скарби **Австрії** зібрані в музеях Відня: палаці **Шенбрунн** (нім. *Schloß Schönbrunn*) – резиденції австрійських імператорів, **Галереї Альбертіна** (нім. *Albertina*) і **Музеї історії мистецтв** (нім. *Kunsthistorisches Museum*). У самій же історії образотворчого мистецтва країни виокремлюється діяльність кількох базових напрямків.

Дунайська школа живопису (*f, Donauschule / m, Donaustil*) – це умовна назва групи живописців і графіків Південної Німеччинита Австрії першої половини XVI ст., які

відкривали у своїй творчості жанр пейзажу. Територіально вони мешкали в Баварії, Австрії, у долині Дунаю, між містами Пассау, Регенсбург, Кремс, Лінц, Зальцбург і Відень. Засновником Дунайської школи є **Лукас Кранах Старший** (нім. *Lucas Cranach der Ältere*; 1472—1553), а очільником вважають **Альбрехта Альтдорфера** (нім. *Albrecht Altdorfer*, бл. 1480—1538). Яскравим представником школи також є **Вольф Губер** (нім. *Wolfgang Huber*, бл. 1485—1553), а також школу репрезентує низка робіт **Ганса Зебальда Лаутензака** (нім. *Hans Sebald Lautensack*, бл. 1520 – бл.1565) та **Августіна Хіршфогеля** (нім. *Augustin Hirschvogel*, 1503—1553).

Віденський сецесіон (*f. Wiener Secession/Sezession*) – це спілка митців із м. Відня, що згрупувала яскравих представників австрійського «модерну». Лідером та ідейним натхненником напрямку став живописець і декоратор **Густав Клімт** (нім. *Gustav Klimt*, 1862–1918), який створив власний вишукано-декоративний стиль з елементами декадентського символізму. Характерні риси «сецесіонстилю»: для живопису – мозаїчна багатобарвність і витончена орнаментальність (Г. Клімт); для графіки – геометрична чіткість малюнка за його загальної вільної декоративності (Г. Клімт, К. Мозер, Й. Ольбрих, Й. Хофман); для архітектури – чіткість об'ємів, ритмічна впорядкованість, лаконічність декору, раціональність композиційних і конструктивних рішень (О. Вагнер, Й. Ольбрих, Й. Хофман).

Віденська школа фантастичного реалізму (*f. Wiener Schule des Phantastischen Realismus*) – різновид так званого «фантастичного мистецтва» кінця XIX ст. в Західній Європі. Фантастичне мистецтво пов'язують із роками творчої діяльності письменників Жюль Верна та Герберта Велса. Але воно спостерігалось також у творах художників задовго до появи фантастичної літератури. Засновником школи в 1948 р. став **Ернст Фукс** (нім. *Ernst Fuchs*, 1930–2105); відомими представниками є **Рудольф Хауснер**, **Вольфганг Хуттер**, **Арік Брауе**, **Антон Лем ден**, а пізніше й **Маті Кларвейн**, **Джофра Босхарт** та **Дітер Шветрбергер**.

Віденський акціонізм (*m, Wiener Aktionismus*) – це радикальний мистецький рух, пов'язаний із діяльністю групи австрійських художників 1960-х. Рання творчість групи охоплювала грубі асамбляжі й живопис дії, від яких вони швидко перейшли до екстремальних і провокаційних перформансів. До найвідоміших представників належать **Гюнтер Брус, Отто Мюль, Герман Нітш, Рудольф Шварцкоглер та Петер Вайбель.**

На жаль, світ знає мало імен жителів **Ліхтенштейну**, що відзначилися на ниві живопису та образотворчого мистецтва. Серед представників сучасності достатньо відомими у своїх напрямках є живописець і графік **Йозеф Шедлер** (нім. *Josef „Sepp“ Schädler*, 1930–2012), митець, живописець, скульптор та архітектор **Егон Райнбергер** (нім. *Egon Rheinberger*, 1870–1936), живописець, архітектор, журналіст і письменник **Фабіо Корба** (нім. *Fabio Corba*, нар. 1964), дизайнери-скульптори **Ліліан Хаслер** (нім. *Lilian Hasler*, нар. 1960) та **Готтфрід Хілті** (нім. *Gottfried Hilti*, 1903–1977).

Проте в країні полюбують і високо цінують світові традиції та новітні тенденції зображальних жанрів. Передусім збереження цих традицій пов'язане з функціонуванням державного **Музею мистецтв Ліхтенштейну** (нім. *Kunstmuseum Liechtenstein*) у м. Вадуц.

У 1967 р. Ліхтенштейн одержав у дар десять картин, що стали основою Державного зібрання мистецтва. Першим куратором колекції був призначений ліхтенштейнський історик, митець і політик **Георг Малін** (нім. *Georg Malin*, 1926). Він розширив колекцію творами сучасного мистецтва з інших країн.

Сьогодні в музеї можна ознайомитися з полотнами великих майстрів: Рембрандта, Ван Дейка, Рубенса, Леонардо да Вінчі. Зібрана рідкісна колекція картин, що налічує 1 500 полотен живописців. У музеї представлена окрема експозиція, присвячена історії, географії та біосфері князівства Ліхтенштейн. Державна картинна галерея також містить частину колекції мистецтв княжого дому Ліхтенштейнів, яку збирали

впродовж декількох століть їхнього правління, а перші її полотна датуються XVII ст.

Крім того, особливий акцент музей робить на виставки сучасних творів мистецтва: скульптур, картин та інсталяцій. До музейного комплексу міста відносять дві старі будівлі й новий корпус (2000 р.), Музей пошти Ліхтенштейну, а також окремий корпус, що знаходиться у високогір'ї комуни Шелленберг.

В образотворчому мистецтві **Люксембургу** збереглися німецькі та ірландські традиції. Образотворче мистецтво XIX ст. розвивалося під французьким впливом (портрети та пейзажі **Жана Батіста Фрезе**, романтичні пейзажі **Матіаса Кірша**), а на початку минулого століття живопис зазнав впливу німецького експресіонізму та французького фовізму, що привнесли новизну у творчі стилі художників. Так, провідними мотивами творчості найвидатнішого художника країни **Йозефа Куттера** (люкс. *Joseph Kutter*, 1894–1941) стали людська драма, біль і пристрасть, прірва між багатством та бідністю. У творах сучасних художників типу **Віл Кесселер**, **Джозеф Пробст**, **Мет Хофман** (нім. *Will Kessler, Joseph Probst, Mett Hoffmann*) помітні впливи Матісса, Пікассо та інших французьких майстрів.

У Люксембурзі є кілька відомих музейних комплексів. Найвідомішим музеєм Великого Герцогства є **Національний музей історії і мистецтва** (люкс. *Nationalmuseum fir Geschichte a Konscht*, нім. *Nationalmuseum für Geschichte und Kunst*).

7.4 Музичне надбання

Швейцарська народна музика виникла внаслідок взаємодії культур племен гелветів і ретів, які заселяли територію Швейцарії у II ст. до н. е. У V–VI ст. швейцарська музика зазнала впливу алеманів і бургундів, проте професійна швейцарська музика зародилась у X ст. у монастирях, де розвивалася літургійна музика.

Починаючи з XIII ст. у пісенному фольклорі деяких регіонів Швейцарії виділяються патріотичні, антифеодальні

пісні, а також більшої популярності набувають пастуші наспіви. У період Середньовіччя носіями світської музики у Швейцарії були мінезингери.

Традиційна швейцарська музика – це музика Альпійських гір як невід’ємна частина сільської культури. Її виконують під акомпанемент альпійського рога, швейцарського акордеона та цимбалів. Важливу роль у музичній культурі займає й до сьогодні співочий жанр альпійських горян – **йодль** (нім. *Jodeln*). У стародавні часи йодль виконували пастухи, щоб підкликати худобу й перегукуватися зі своїми товаришами із сусідніх альпійських лук. Сьогодні в усіх регіонах Швейцарії досі функціонує велика кількість ансамблів, хорів трубачів, духових оркестрів і хорів фольклорної музики.

За часів Реформації у Швейцарії розвивалося нотодрукування, проте достатньому розвитку класичної музики на території Швейцарії заважали постійні гоніння іноземної музики внаслідок дій радикальних кальвіністів. Швейцарія виявилася осторонь перетворень, що відбулися в музичній культурі Італії, а потім в інших західноєвропейських країнах у XVI–XVII ст. Швейцарські композитори, не бачачи для себе майбутнього на батьківщині, їхали за кордон.

Музична культура в німецькомовних кантонах була тісно пов’язана з німецькою культурою, адже в Німеччині здобувало освіту багато швейцарських музикантів (наприклад, Й. Й. Рафф), а також самі німецькі композитори робили внесок у розвиток швейцарської музики. Найвизначніші швейцарські композитори кін. XIX – поч. XX ст. – це **Фрідріх Хегар** (нім. *Friedrich Hegar*, 1841–1927), **Ханс Хубер** (нім. *Hans Huber*, 1852–1921), **Отто Барблан** (нім. *Otto Barblan*, 1860–1943), **Фрідріх Клозе** (нім. *Friedrich Klose*, 1862–1942) та **Антон Йозеф Лаубер** (нім. *Anton Joseph Lauber*, 1864–1952).

На початку XX ст. сформувалися три «табори» прихильників німецької, французької та італійської музичних культур. З 1910-х рр. рівень швейцарської музичної культури значно підвищився завдяки перебуванню в нейтральній Швейцарії відомих композиторів під час світових воєн. Серед

них – **І. Ф. Стравінський, Ф. Бузоні, Е. Леві, Ф. Ярнах, С. В. Рахманінов, Г. Шерхен, Р. Штраус, Б. Мартіну** та ін.

Серед найбільш відомих швейцарських композиторів і диригентів – **Йозеф Йоакім Рафф, Ернест Блох, Ернест Ансерме, Отмар Шек і Артюр Онеггер**. Два провідних оркестри на сьогодні – це **Оркестр франкомовної Швейцарії** з м. Женева (фр. *Orchestre de la Suisse Romande*) і **Оркестр Тонхалле** в м. Цюрих (нім. *Tonhalle Orchester Zürich*). До того ж у багатьох містах існують власні оперні театри.

Серед сучасних музикантів, на яких чекав великий успіх у Швейцарії та за її межами, можна відзначити Стефана Ейхера, групу Gotthard, групу Krokus, Міхаеля фон дер Хайде, Андреаса Фолленвайдера, ді-джея Бобо, ді-джея Антуана, Еріка Трюффаза, репера Стрес, Хайді Хеппі, Софі Хангер і Бастіана Бейкера.

Витоки **австрійської** музики сягають перших століть нашої ери. Вона розвивалась у постійному симбіозі з музичною творчістю інших народів, чий території спочатку прилягали, а потім входили до складу імперії Габсбургів.

Носіями вітчизняних традицій у попередні століття були мандрівні співці шпільмани (*m, Spielmann > spielen* «грати» + *Mann* «людина») й ваганти (лат. *vagantes* – ті, що мандрують), а найважливішими центрами музичної культури поступово ставали монастирі, що сприяли розвитку хорового співу в школах і виникненню народних релігійних театралізованих вистав.

Із XII–XIII ст. розвивається музична культура при дворах тирольських і штирійських герцогів, у резиденції Бабенбергів у Відні, а також поезія мінезингерів. Найвидатнішими з них на території Австрії були **Вальтер фон дер Фогельвейде** (нім. *Walter von der Vogelweide*), **Нейдхарт фон Ройснталь** (нім. *Neidhart von Reuental*, бл. 1180 – після 1237) та **Тангейзер** (нім. *Tannhäuser*), що спиралися у своїй творчості на народну пісню.

В епоху Відродження (XIV–XVI ст.) розвивається домашнє музикування, виникають численні хорові та інструментальні придворні капели. Сучасний **Віденський хор**

хлопчиків (*pl. Wiener Sängerknaben*) з 1498 р. залишається одним із найвідоміших хорів хлопчиків у світі. Відомий своїм надзвичайно високим вокальним стандартом, хор співпрацював із музикантами, включаючи Вольфганга Амадея Моцарта, Антоніо Кальдара, Антоніо Сальєрі та Антона Брукнера.

Початок XVII ст. став епохою інтенсивного розквіту сценічної музики у тісній кооперації з театральним мистецтвом. Поступово формуються міцні традиції австрійської опери. **Віденська державна опера** (*f. Wiener Staatsoper*) сьогодні – це найбільший оперний театр Австрії, центр світової музичної культури, місце проведення відомого на весь світ Віденського балу (*m. Wiener Opernball*).

Чільне місце серед «подарованих» Австрією людству геніїв, безумовно, займає один із представників Віденської класичної школи композитор **Вольфганг Амадей Моцарт** (нім. *Wolfgang Amadeus Mozart*, 1756–1791), який прожив коротке, але яскраве життя генія.

Не менш значний внесок у розвиток класичної музики зробив **Франц Йозеф Гайдн** (нім. *Franz Joseph Haydn*, 1732–1809), інструментальні твори та симфонії якого виховали не одне покоління яскравих талановитих музикантів.

Завершальний етап у розвитку віденського симфонізму пов'язаний із творчістю **Людвіга ван Бетховена** (нім. *Ludwig van Beethoven*, 1770–1827), який із 22-річного віку зв'язав свою долю з австрійською столицею. Подібно до Гайдна та Моцарта Бетховен охопив у своїй творчості всі жанри симфонічної й камерної інструментальної музики, оперу, ораторію, балет та пісню. Найбільш близькою йому стала симфонія.

До «еліти» класичної музики світу також заслужено належать:

1) композитор, піаніст, педагог і диригент **Ференц Ліст** (угор. *Liszt Ferenc*, нім. *Franz Liszt*, 1811–1886), який по праву вважався найвизначнішим піаністом XIX ст. і залишив у спадок нащадкам 647 творів;

2) творець оперного напрямку **Крістоф Віллібальд Глюк** (нім. *Christoph Willibald Ritter von Gluck*, 1714–1787), який написав понад 50 опер, інтермедій і балетів;

3) **Франц Петер Шуберт** (нім. *Franz Peter Schubert*, 1797–1828), визнаний посмертно завдяки незабутнім за вдумливістю більше тисячі музичних творів, серед яких понад 600 пісень, дев'ять симфоній, велика кількість творів камерної та літургійної музики;

4) **Леопольд фон Меєр** (нім. *Leopold von Meyer*, 1816–1883) – піаніст, який писав і виконував віртуозні п'єси;

5) відомий кожному піаністу **Карл Черні** (нім. *Carl Czerny*, 1791–1857), без етюдів для фортепіано якого не обходяться ані початківці, ані досвідчені майстри.

Завершує пантеон австрійських музичних геніїв «король» вальсів **Йоганн Штраус** (нім. *Johann Baptist Strauss*, 1825–1899), який разом зі своїм батьком і братами підняв танцювальну музику на рівень симфонічної. Штраус залишив після себе 168 вальсів, 117 польок, 73 кадрили, 43 марші, 31 мазурку, 15 оперет, комічну оперу та балет.

Крім класичної музики, австрійська культура славиться народними традиціями. Музичним «братом» швейцарського йодля вважають віденський **дудельн** (n, *Dudeln*). Ще в XVII ст. на територіях віденських районів Оттакрінг та Гернальс селилося чимало вихідців зі Штирії, чий сільський пісенний фольклор знайшов своє відображення в жанрі Віденської пісні. Остаточно спів дудельн став популярним у XIX ст., коли вокальні колективи з Тіролю передавали віденським обивателям усю тугу за альпійською романтикою та природою.

Головною відмінністю дудельна від йодля є акомпануючі музичні інструменти, як-от кларнет, гітара або акордеон. Часто дудельн використовується під час виконання ліричних Віденських пісень у приміщеннях на відміну від альпійського йодлю, що переважно лунає в горах під відкритим небом.

Інший типовий для Відня музичний жанр – шраммель-музика (f, *Schrammelmusik*). Її «праотцями» вважають Йозефа

(нім. *Josef Schrammel*, 1852–1895) і Йогана Шраммеля (нім. *Johann Schrammel*, 1850–1893).

– музикантів із Вальдфіртеля, які зі своїм маленьким ансамблем наприкінці XIX ст. користувалися великою популярністю у віденських ресторанах і хойрігерах. Шраммель-музиці властивий злегка «плаксивий» настрій, який, проте, «пожвавлюється» аранжуванням, властивим шансону.

Музика **Ліхтенштейну**, як й інші культурні аспекти країни, знаходиться в тісному симбіозі з австрійською, німецькою та швейцарською. Найвідомішим музичним уродженцем країни вважають **Йозефа Райнбергера** (нім. *Josef Gabriel von Rheinberger*, 1839–1901) – наставника німецького композитора Е. Хумпердінка та друга Ф. Ліста.

Незважаючи на відсутність гучної музичної історії, Ліхтенштейн має свою потужну музичну традицію, адже його жителі – надзвичайні поціновувачі музики, яку вони створюють самі.

У країні функціонують музична школа й міжнародна музична академія, що разом із симфонічним оркестром та оркестром Ліхтенштейн-Верденберг є представниками класичного напрямку в музиці.

У Ліхтенштейні функціонують 24 дорослих та 12 дитячих і юнацьких хорів, що кожні два роки показують свої вміння на Державному пісенному конкурсі.

Спілка блюз- та рок-виконавців об'єднує більше, ніж 60 гуртів та сприяє організації та проведенню джазових, блюз-, рок- та інших фестивалів сучасної музики.

Свої традиції в Ліхтенштейні має також оперета. Упродовж сорока років оперети м. Вадуц та м. Бельцерс дарують своїм шанувальникам високоякісні вистави. Крім того, з 1997 р. музичні вистави на своїх підмостках пропонують оперетти м. Вадуц (*f. Operettenbühne Vaduz*) та м. Бальцерс (*f. Operette Balzers*), а також Ліхтенштейнська музична компанія (*Liechtenstein Musical Company*).

Музичні традиції на теренах Великого Герцогства **Люксембург** сягають галло-римського періоду. Про цікавість

до музики свідчать знайдені мозаїки цього періоду з мотивами гри на музичних інструментів, а також письмові свідчення тогочасних поетів. Із VIII ст. абатство Ехтернах стало важливим центром церковної музики.

Після утворення Великого Герцогства у 1815 р. інтерес до музики в країні, що була переважно представленою патріотичними мотивами у виконанні військових оркестрів, значно зріс. Упродовж XIX ст. з'являються перші духові Капелли, оркестри та хори, розгортається діяльність духових оркестрів та хорів, що виконують вокальні короткі композиції за авторством **Йозефа Александра Мюллера, Луї Байта, Еміля Боереса та Густава Канта**. На сьогодні в герцогстві функціонують кілька професійних оркестрів та ансамблів. **Філармонійний оркестр Люксембургу** (люкс. *Lëtzebuenger philharmoneschen Orchester*, фр. *Orchestre philharmonique du Luxembourg*, нім. *Philharmonisches Orchester Luxemburg*), безсумнівно, є одним із найважливіших культурних представників Люксембургу на міжнародній арені.

Одним із найвпливовіших і різнобічних музикантів в історії Люксембургу був **Лоран Менагер** (нім. *Laurent Menager*, / *Lorenz Menager*, 1835–1902) – національний композитор, хормейстер, органіст і вчитель, засновник національного хорового об'єднання **Sang a Klang**.

Іншою постаттю у світі класики вважають **Жана-Антуана Ціннена** (нім. *Johann-Anton Zinnen*, 1827–1898) – люксембурзького композитора і диригента, автора музики до гімну Люксембургу.

Сьогодні в країні активно діє Національна федерація музики. Іншим важливим інститутом є **Люксембурзька консерваторія** (*n*, *Konservatorium der Stadt Luxemburg*), де щороку навчається близько 2 600 осіб. Щорічні фестивалі музики охоплюють **Echternach Music Festival** (м. Ехтернах), **Rock um Knuedler** (м. Люксембург) та ін.

7.5 Театр, кіно, фестивалі

Швейцарія має давні та багаті театральні традиції. Свої знамениті театри мають Базель, Берн, Цюрих та Женева. Більшість п'єс і постановок Швейцарії мають місцеві мовні корені, але Фрідріху Дюрренматту, наприклад, вдалося вийти за ці вузькі межі, одержавши світову популярність драматурга.

За похмурої доби нацизму **Драматичний театр Цюриха** (*n, Schauspielhaus Zürich*) був важливим театральним центром, де чимало німецьких біженців (письменники, режисери та актори) грали або ставили вистави. Два найбільш видатні післявоєнні драматурги країни – Макс Фріш і Фрідріх Дюрренматт – уперше ставили свої п'єси саме на сцені цього театру.

У франкомовній частині Швейцарії працює **Театр Віді-Лозанна** (фр. *Théâtre Vidy-Lausanne*), що є невід'ємною частиною системи професійного театру Франції. Театри Женеви – великий **Женевський театр комедії** (фр. *Comédie de Genève Théâtre*) та малі театри типу **Форум Мейран** (фр. *Théâtre Forum Meyrin*) – переважно ставлять п'єси сучасних авторів. Серед поціновувачів опери популярний **Великий театр Женеви** (фр. *Grand Théâtre de Genève*).

У кантоні Тічино, а так само в областях Швейцарії, у яких говорять ретороманською мовою, так само існують розвинені театральні традиції. У кантоні Тічино клоун **Дімітрі** відкрив свій власний театр і театральну школу. У ретороманській частині Швейцарії нещодавно виник **театр у замку Burg Riom**, кантон Граубюнден – перший самостійний театр такого роду.

Опера та балет добре представлені в Цюриху, Женеві й Лозанні, де є свої оперні театри. У цих містах, а також у Базелі є професійні балетні ансамблі.

Для швейцарського кінематографу характерні складність сюжету й експериментальні форми, що часто перешкоджає їхньому визнанню масовою глядацькою аудиторією. Розпочавшись з активного експлуатування канонічних образів

альпійського ландшафту в міжвоєнний період (1918–1939), концепція «Духовної оборони» 30–40-х рр. ще більше підсилює національне спрямування в кінематографі, що застосовують тепер як засіб для поширення та зміцнення швейцарських цінностей, зображуючи картину ідилічної країни, захищеної від насильства зовнішнього світу. Втративши свою актуальність після Другої світової війни, поступово з 60-х рр. починається ера «нового швейцарського кіно», що в подальшому перетворюється на засіб критики й навіть викриття конформізму та традиційних швейцарських міфів. Найбільш яскраві представники цього покоління режисерів: **Ален Таннер**, **Мішель Сутгер**, **Клод Горетті**, **Даніель Шмід** та ін.

Щорічно у Швейцарії відбувається безліч різних подій ділового, культурного й спортивного характеру, багато з яких відомі далеко за межами країни. Унікальну позицію серед усіх провідних кінофестивалів займає кінофестиваль **Festival del film Locarno**, що проводять у серпні у м. Локарно, театри зі всього світу з'їжджаються на фестиваль **Zürich Theatre Spectacle**, а провідних виконавців класичної музики збирають фестивалі **Lucerne Festival** та **Zermatt Festival**.

У вересні проводять **фестиваль вина** (*n, Weinfest*) у м. Мендрісіо (Тічино); до м. Женеви запрошують історичне **костюмоване свято Ескалада** (фр. *Escalade de Genève*), **Міжнародні змагання з кінного спорту**, **Автомобільний салон і Ярмарок антикваріату Броканте**.

Багаті тетральні традиції **Австрії** сягають Середньовіччя, коли при австрійських монастирях та абатствах ставилися містерії, а також літургійні драми. Сам Австрійський театр починає формуватися в XVI ст. – із часів становлення багатонаціональної австрійської держави. Сьогодні Австрія може задовольнити смаки будь-якого поціновувача мистецтва.

Королівський Бургтеатр (нім. *Burgtheater*) – другий у рейтингу найстаріших театрів Європи, найбільший німецькомовний драматичний театр у Європі та світі. Як альтернатива до Бургтеатру на прохання жителів Відня з'явився **Фолькстеатр** (*n, Volkstheater*, букв. «народний театр»), одну зі

сцен якого сьогодні використовують для постановок експериментального театру.

Театр у Йозефштадті (*n, Theater in der Josefstadt*) є найстарішим зі збережених театрів австрійської столиці, чия історія пов'язана з іменами Людвіга ван Бетховена, Ріхарда Вагнера, Йоганна Нестроя, Фердинанда Раймунда та Йоганна Штрауса-старшого.

Оперне мистецтво Австрії найвигідніше репрезентують конкуруючі між собою **Театр Ан-дер-Він** (*n, Theater an der Wien*, букв. «театр на р. Відень») та **Віденська державна опера**. Крім того, на підмостках цих театральних установ також з'являються мюзикли та балети за участі артистів міжнародного класу.

Віденський концертхаус (*n, Wiener Konzerthaus*, букв. «концертний дім») – один із найвідоміших концертних майданчиків світу, де класична музика звучить разом із джазом та роком.

В епоху німого кіно Австрія була одним із провідних кінопродюсерів. Багато австрійських режисерів, акторів, письменників і кінематографістів також працювали в Берліні. Найбільш відомим із них був **Фріц Ланг** (нім. *Friedrich Christian Anton Lang*, 1890–1976). Унаслідок аншлюсу з нацистською Німеччиною багато австрійських митців емігрували до Сполучених Штатів. У післявоєнні роки Австрія поступово відновлює довоєнний стан кіноіндустрії, проте вже за умов жорсткої конкуренції з Берліном та Голівудом, що призводить до «відпливу» талантів із країни.

До найвідоміших акторів сучасності, які мають австрійське коріння, належать **Арнольд Шварценегер, Ромі Шнайдер, Оскар Вернер, Клаус Марія Брандау** та ін. Напевно, найвідомішим кіносеріалом австрійського співвиробництва є «Комісар Рекс» (*Kommissar Rex*).

Австрія зберегла величезну кількість старих сільських фестивалів, багато з яких мають ще язичницьке коріння. А вже за кількістю всіяких фестивалів класичної музики, оперного й театального мистецтва в країні взагалі знайдеться мало

конкурентів у світі. Серед найбільш відвідуваних фестивалів – **Шубертіада** (нім. *Schubertiade*), **музичні фестивалі** у Зальцбурзі, Брегенці та багатьох інших містах, **Віденські фестивальні тижні**, **Штиріяда**, **Міжнародна винна виставка VieVinum** та багато інших.

Найкращим театром Ліхтенштейну вважають **Театр на Кіхплатц** у м. Шані. Невеличкий театр-кабаре **Schlösslekeller** у м. Вадуц задовольняє смаки поціновувачів мюзиклів та оперет. Крім цих двох основних сцен, у країні існує чимало аматорських театрів, що у своїх постановках пропонують власне незалежне бачення театрального й танцювального мистецтва. Любителі музики мають можливість відвідати **Оперний театр у м. Вадуц** (*m. Opernverein Vaduz*) або один із концертів симфонічного оркестру Ліхтенштейну.

У країні відсутня як така традиція кіновиробництва, проте у ній щороку відбуваються **Фестиваль-кіноперегляд у м. Вадуц** та **Міжнародний кінофестиваль у м. Ругель**. До календаря свят та фестивалів у Ліхтенштейні також занесені Національний день країни 15 серпня, винні дегустації, фестиваль кулінарії навесні, численні музичні фестивалі різних стилів та напрямків улітку, а також річні ярмарки восени.

Загалом театральні постановки **Люксембурга** відзначаються широким спектром різномовних п'єс та стилів. Театр Люксембургу відзначається глобалізмом, тож він пропонує продукти міжнародних спільних виробництв. Найбільшою сценою театрального життя країни по праву вважають **Великий театр міста Люксембурга**, проте популярність не втрачають і драматичний **Театр Капуцинів** (фр. *Théâtre des Capucins*, люкс. *Kapuzinertheater*), **театр Еш-сюр-Альзетт**, **Національний театр Люксембурга**, **Театр Кентавра**, **Відкритий Театр Люксембурга**, **Культурно-мистецький центр Ноймюнстерського Абатства** тощо. Поціновувачів музики збирають на своїх концертах **Консерваторія Люксембурга**, **Концертний зал Ден Ательє** та **Філармонія Люксембурга**.

Люксембург може похизуватися своїми власними потужностями з кіновиробництва. У середньому країна за рік випускає 1–2 повнометражних і 6–10 короткометражних фільмів. Утім переважно продуктами кіновиробництва стають результати співпраці з кінокомпаніями інших країн. Із початку 1990-х рр. у багатьох таких фільмах знімалися Джон Малкович, Ніколас Кейдж, Аль Пачіно та інші популярні актори. На сьогодні на території Люксембурга функціонують близько сорока продакшн-компаній різних масштабів і напрямків, двадцять із них працюють на міжнародному рівні. Також на території Люксембурга налічується чотири анімаційні студії.

Незважаючи на свої скромні розміри, щорічно Люксембург приймає три кінофестивалі, один із яких має міжнародний статус. Окрім численних музичних та танцювальних фестивалів, у країні гучно проводять релігійні свята, влаштовують масштабні гуляння з нагоди дня народження Великого герцога, фестивалі вина, історичні фестивалі та реконструкції, ярмарки тощо.

ЛЕКЦІЯ 8

СУСПІЛЬСТВО СЬОГОДНІ

8.1 Сучасна демографічна та мовна ситуація

За офіційними даними бюро статистики **Швейцарії**, кількість населення (*f, Bevölkerung*) станом на кінець 2014 р. становила 8 237 666 осіб, а на кінець 2021 р. вже 8 736 500. Із початку ХХ ст. населення країни збільшилося із 3,3 млн (1900) до 8,7 млн (2022).

За статевою приналежністю у швейцарському суспільстві практично панує паритет: жінки – 50,4 %, чоловіки – 49,6 %.

Приблизно 62,5 % населення станом на 2022 р. проживають у містах та їх околицях. Ще 21,6% проживають у зоні ближньої приміської периферії. Приблизно половина міського населення країни мешкає в одній п'яти найбільших агломерацій Швейцарії (Цюрих, Женева, Базель, Берн та Лозанна).

Навіть до початку масових міграцій біженців у 2015–2016 рр., уже станом на 2014 р. Швейцарія з показниками 24,3 % належала до країн із найбільшою кількістю мігрантів у європейському масштабі. На початок 2021 р. 60,3 % швейцарців не мали міграційної історії (*m, Migrationshintergrund*). Водночас 45 % від тих, хто походить із сімей мігрантів у першому чи другому поколінні, вже одержали громадянство Швейцарії.

За статистичними даними, станом на кінець 2020 р. 62,3 % населення Швейцарії розмовляють німецькою, 22,8 % – французькою, 8 % – італійською, 0,5 % – ретороманською. Важливо усвідомлювати, що в побуті швейцарці послуговуються швейцарськими діалектами цих мов із кантональними варіаціями; усі державні та соціальні питання врегульовуються лише мовами стандарту.

Серед мігрантів 5,8 % послуговуються англійською, 3,5% – португальською, 3,2 % – албанською, 2,4 % – іспанською, 2,3 % – сербською та хорватською. Приблизно 8,2 % населення Швейцарії розмовляють іншими мовами світу.

Загалом серед **австрійців** у 74,3 % населення відсутня міграційна історія, натомість 25,4 % мають міграційне минуле в першому або другому поколінні (станом на 2021 р.).

Станом на 1 січня 2022 р., за даними державної статистики Австрії, у країні проживало 8 978 929 осіб, що перевищило показники 2021 р. на 46 265 особи. Причиною таких показників, безумовно, є посилення потоку іммігрантів і біженців зокрема. Кількість іноземних громадян на цей період становила 1 586 709 осіб, що становило 17,7 % від загальної кількості населення країни. Майже половина з них – громадяни інших країн ЄС, країн Європейського економічного простору та Швейцарії. Іншу половину становлять громадяни «третіх країн», серед яких найбільші спільноти належать сербам та туркам. До традиційних (автохтонних) етнічних меншин, що населяли країну задовго до та в період імперії Габсбургів, належать словенці, хорвати та угорці.

Етнічні австрійці становлять переважну більшість населення. Невеликі, але значні групи німецькомовних швейцарців та етнічних німців також проживають у країні. Серби, боснійці (мусульмани з Боснії та Герцеговини, які мешкають переважно у великих містах), турки (живуть переважно у Відні), угорці й хорвати (Бургенланд), а також словенці (Каринтія) – це основні етнічні меншини.

Найбільша етнічна група в країні – німецькомовні австрійці, які розмовляють у побуті на австро-баварських діалектах німецької мови або на одному з алеманських діалектів. За конституцією країни (ст. 8) німецька мова є офіційною мовою в державі. Водночас австрійці використовують австрійський варіант німецької мови (n, *Österreichisches Deutsch*) – національний варіант німецької мови, що відображає фонетичні, лексичні та граматичні особливості мови австрійців. Австрійська німецька є нормованим стандартом; її лексичний склад закріплено в Австрійському словнику (*Österreichisches Wörterbuch*) – правописі, виданому в 1951 р. за ініціативою Міністерства освіти, мистецтва й культури.

Крім того, у країні введено статус регіональної офіційної мови. Так, жителі федеральної землі Бургенланд можуть офіційно спілкуватися градішансько-хорватською, угорською або німецькою.

Приріст населення спостерігається і в **Ліхтенштейні**, де станом на кінець 2021 р. було зареєстровано 39 315 осіб населення, що більше на 260 (тобто 0,7 %) осіб порівняно з попереднім роком. 65,6 % становлять особи з громадянством Ліхтенштейну, 34,4 % – іноземні громадяни. Серед іноземців переважають представники сусідніх Швейцарії (28 %), Австрії (17 %) та Німеччини (13,1 %), що переважно працюють на території країни. Тут також проживають чималі громади італійців (8,9 %), португальців (5,1 %) та турків (4 %).

Офіційною мовою країни є німецька, проте більшість населення послуговується в побуті алеманським діалектом. Як другу (іноземну) мову діти жителів Ліхтенштейну переважно вивчають англійську, тож більшість населення також володіє і нею.

Одним із наслідків міграційних процесів у **Люксембурзі** є також збільшення населення. Значний його приріст у Люксембурзі спостерігається з моменту початку індустріалізації (близько 1870 р.), що багато в чому пояснюється тривалими імміграційними тенденціями. Станом на початок 2022 р. у країні проживало 645 397 осіб населення. Водночас частка люксембуржців (за громадянством) становила 52,9 %, а представників інших країн – 47,1 %. Серед іноземців переважають португальці (14,8 %); потім французи (7,6 %), італійці (3,7 %), бельгійці (3 %) та німці (2 %). Невеликі групи іммігрантів становлять британці, серби, голландці, іспанці, поляки, боснійці, греки, росіяни та турки. За 2021 р. кількість жителів збільшилася на 10 697 осіб, водночас 6 801 набули громадянства.

Люксембург є однією з п'яти європейських країн-лідерів у рейтингу тривалості життя населення: 80,3 роки для чоловіків, 84,8 роки для жінок (за даними 2022 р.). Найбільш заселеним регіоном безумовно є м. Люксембург та його околиці; за ним зі

значним відставанням ідуть комуни Еш-сюр-Альзетт, Діфферданж та Дюделанж.

Кельти, франки й германські племена, що мігрували через цей район до та після вторгнення римлян, є пращурами сучасних люксембуржців. Багатомовність Люксембургу сягає своїм корінням часів співіснування на цих територіях романських і німецьких етнічних груп. Закон про мовну політику від 24 лютого 1984 р. уперше офіційно визначив статус люксембурзької мови, оголосивши її офіційною мовою поряд із французькою та німецькою.

Французьку мову найчастіше використовують у сферах торгівлі, готельно-ресторанного бізнесу, особливо в столиці та її околицях. Північна частина країни є винятком із загального правила, оскільки в цій частині країни люксембурзька мова домінує.

Англійська є контактною мовою для великого міжнародного співтовариства, що працює в європейських установах, а також для співробітників банківського та промислового секторів. Крім того, у зв'язку з великою кількістю іммігрантів з Португалії її також можна почути на робочих місцях та на вулиці.

8.2 Національний характер

За всю свою історію існування **Швейцарія** так нікому й не дозволила себе завоювати й за нею закріпився такий собі образ «їжачка», що, відчувши небезпеку, одразу згортається клубочком і виставляє голки. Водночас навіть усередині конфедерації народ ніколи не допускав політичного диктату одного регіону стосовно інших. Тож свободолюбство на непокірність у швейцарців у крові.

Деякі відзначають помітну домінацію чоловіків у суспільстві, що неодноразово критикували емансиповані європейські сусіди. Дійсно, швейцарські чоловіки – справжні горяни: незалежні, витривалі, наполегливі в проведенні «своєї лінії», емоційно стримані. Водночас особиста свобода

супроводжується чіткою регламентацією поведінки людини щодо інших, тож не дивно, що в громадах функціонують правила типу «Про сусідство», «Про грилювання на балконі» або ж про те, якого кольору повинна бути черепиця на даху.

Зона приватного життя – це зона комфорту швейцарців, яку вони суворо боронять. Вони загалом не люблять порушень існуючого порядку, імпровізацій і незапланованих заходів, і якщо вас запрошують на каву, то на більше не варто розраховувати.

Швейцарці завжди багато говорять про політику, критикують урядові курси, проте свідомо беруть у ній участь за допомогою інструментів прямої демократії, референдумів та народних ініціатив. Загалом вони пишаються своєю країною і її суспільним устроєм, дбають про збереження екології та культурної самобутності країни, намагаються виховувати особистим прикладом, а не статусним тиском та абстрактними нотаціями про належне, як це притаманно ритуально-домінантним типам культури. Наприклад, міністр транспорту або президент країни може їздити на трамваї, особистим прикладом переконуючи людей скоротити використання легкового автотранспорту в межах міста.

Узагалі в суспільстві не прийнято зовнішнє заміщення або підтвердження статусу. Це чітко проявляється, наприклад, у зовнішньому вигляді й манері одягатися: скромно й елегантно, витримано й непровокативно. Спілкуючись із незнайомою людиною, часто неможливо визначити її соціальний статус.

Швейцарці дуже патріотичні: передусім вони – представники своєї громади та кантону, а потім уже – конфедерації. Крім того, у країні продовжують панувати консервативні настрої, особливо серед жителів «неагломерацій».

Швейцарці не дарма уславилися точністю своїх механізмів: точність і повнота інформації – ключові життєві цінності цього народу, що добре ілюструють організація роботи громадського транспорту та планування переміщення містом (маршрутні листи, карти, покажчики, розмітки).

До грошей у Швейцарії тут ставлення дбайливе. Швейцарці – не жадібний, але практичний та економний народ, який живе відповідно до своїх доходів.

Австрійський характер і світогляд формувалися під впливом сусідніх територій, адже австрійська нація переважно сформувалася на основі вихідців із Баварії (алеманів). Однак німці цього воліють не визнавати, часто вбачаючи в австрійцях безліч вад. Зокрема німці закидають австрійцям про їхню неохайність та недбалість, яку самі австрійці не вважають за таку вже сильну ваду. Упродовж історії австрійці неодноразово зазнавали поразки від «прусаків», що відклалося в уявленнях німців про неспроможність австрійців. Деякі німці вважають австрійців скнарами, не визнаючи того факту, що є ще хтось, окрім них самих, хто не бажає кидати гроші на вітер.

Австрійці ж мають двоїсте почуття до німців: з одного боку, німці – їхні давні суперники й завойовники, а з іншого – приятелі в розбудові модерної держави.

Австрійський патріотизм також є своєрідним: коли йдеться про вигоди, австрійці говорять про ідеї непохитного австрійського федералізму, а за нагоди демонстративно називають себе каринтійцями, бургенландцями або штирійцями, коли, до прикладу, йдеться про надання прихистку для біженців у межах загальнодержавної програми.

В австрійців дуже важко виокремити якість типові риси характеру, притаманні їм усім, адже серед їхніх пращурів були й шваби, і кельти, і слов'яни. Особливо суперечливим вважають характер віденців: одні вважають їх веселими та привітними, а інші називають понурими, нещирими та сварливими.

Характер мешканців інших куточків Австрії не здається таким суперечливим, як у віденців, що частково зумовлено або місцем їхнього народження, або національною приналежністю батьків. Так, вважається, що жителям Тіроля та Форальберга притаманні типові для швейцарців старанність, ощадливість, набожність і впертість. Патріотизм та навіть шовінізм із боку каринтійців завдають неприємностей громаді словенців, які проживають у тих краях.

Австрійців часто звинувачують у тому, що вони вміють замилити очі: для загалу постають одними, а в приватному житті виявляються іншими. Утім, історія власної країни культивувала в австрійцях почуття гумору, що дозволяє їм легше сприймати нещастя, гнучко прилаштовуватися під різні життєві ситуації, іронізувати щодо власних маленьких та великих поразок.

Чужих жартів щодо своєї країни, типу «Князівство вставних щелеп» або «реліктове князівство», жителі Ліхтенштейну не зносять. Вони вважають, що, незважаючи на незначні розміри своєї країни, на її території сформувався особливий національний характер. Утім, про це важко говорити з наукової точки зору, адже більш-менш докладних розвідок щодо цього питання на сьогодні немає.

Відомо, що жителі Ліхтенштейну – дуже толерантні люди, поважають свободу думки та майже не мають татуйованих тем для спілкування. На відміну від типової для німців вуїчливої форми звертання (займенник *Sie*) багато з них звертаються один до одного на «ти» (*du*), навіть на робочому місці. Такий підхід до спілкування свідчить про відкритість і неупередженість народу.

У серпневому інтерв'ю Ліхтенштейнській газеті *Vaterland* 2008 р. наслідний принц Ліхтенштейну, син князя Ханса-Адама II – Алоїс, на питання про типові риси характеру ліхтенштейнців зазначив, що вважає народ сумлінним, надійним та підприємливим. Він також відмітив, що їх патріотизм виражається насамперед в історичних прагненнях зберегти суверенітет маленької держави, сумлінності в розбудові економічного добробуту країни, а також активній участі в політичному житті країни.

Дуже часто жителів Люксембургу сприймають як дуже замкнених та занадто стриманих людей, що вочевидь є наслідком схильності люксембуржців до сімейного приватного життя, де змалечку формується позитивний світогляд люксембуржців. Певним чином укріпленню такої ролі сім'ї в соціумі сприяли уроджений консерватизм (неквапливість у

прийнятті кардинальних змін), а також відданість канонам католицизму.

Люксембуржці дбають про збереження своєї культурно-історичної спадщини, намагаються додержуватися традицій, активно беруть участь у мистецькій діяльності громад. Існує думка, що своєю охайністю, послужливістю, працьовитістю та серйозністю вони повинні завдячувати впливу своїх сусідів-німців. А от від французів жителі країни-карлика перейняли допитливість та вміння спілкуватися. У спілкуванні вони відзначаються добродушністю, ввічливістю й коректністю, у суспільстві виявляються дуже законослухняними.

8.3 Релігія

За останні 50 років дуже змінилося ставлення швейцарців до релігії, про що свідчить динаміка:

Релігія	1970	2000	2020
католицизм	47 %	42 %	34 %
протестантизм	49 %	34 %	22 %
інші християнські конфесії	2 %	4 %	6 %
іслам	0 %	4 %	5 %
не сповідують релігію	1 %	11 %	31 %

Християнство завжди відігравало велику роль у розвитку держави. Із часів Реформації в країні домінує чіткий поділ на католицькі та протестантські погляди. Упродовж історії між ними спостерігалось суперництво, яке подекуди доходило до масових зіткнень та адміністративно-територіальних перетворень у країні. Утім, за останні десятиліття спостерігається тенденція до дерелігізації населення. Ще в 1970 р. більше 95 % швейцарців сповідували католицизм і протестантизм, проте сьогодні їх кількість зменшилася. Ця тенденція спостерігається переважно серед міського населення, що постійно поповнюється за рахунок відпливу молоді із сільської місцевості. Крім того, іншим фактором є високий

відсоток нерелігійних серед іммігрантів. Сьогодні багато храмів і монастирів закривають і передають музеям, а церкви, які не одержують підтримку від держави, зазнають значних фінансових труднощів.

Швейцарці демонструють доволі толерантне ставлення до релігії. Хоча в побуті швейцарці ставляться до релігії без фанатизму, рідко відвідують церкви й не люблять проявів релігійності. Утім, серед усіх верств населення велике значення мають релігійні свята.

На території сучасної **Австрії** християнство сповідувалося з III ст. н. е., проте династія Габсбургів, що прийшла до влади в 1282 р., будучи запеклими католиками, остаточно закріпили в країні католицизм. Цьому сприяли й центральне розміщення країни в Європі та значний вплив Риму. Вплив лютеранської та реформатської церков із XVI ст. також залишив свій слід в історії країни.

Із 2001 р. держава не веде офіційної статистики щодо релігійної приналежності її громадян. Але у 2021 р. за завданням від Відомства федерального канцлера про статистичне управління Австрії (*Statistik Austria*) було проведено добровільне опитування на тему релігійної приналежності.

За результатами опитування, 77,6 % населення країни вважають себе релігійними, а 22,4 % не відчують будь-якої релігійної приналежності. З огляду на динаміку за останні 70 років, можна говорити про спільні для німецькомовних країн тенденції щодо релігійного світосприяння.

Релігія	1951	2001	2021
католицизм	89 %	73,6 %	55,2 %
протестантизм	6,2 %	4,7 %	3,8 %
інші християнські конфесії	0,5 %	2,4 %	5 %
іслам	--	4,2 %	8,3 %
не сповідують релігію	3,8 %	12 %	22,4 %

Серед релігійних меншин в Австрії представлені індуїсти, сікхи, буддисти, юдеї та православні (переважно

серби). Незважаючи на заперечення з боку римсько-католицької церкви, з 2010 р. Австрія стала однією з небагатьох країн, що допускають реєстрацію одностатевих шлюбів.

За результатами перепису населення князівства **Ліхтенштейн**, проведеному у 2015 р., 73,4 % населення сповідує католицизм, 8,2 % протестантство, 5,9 % – іслам, а 2,4 % – інші релігії. 7 % опитуваних засвідчили відсутність приналежності до будь-якої з конфесій, а 3,3 % zvolili не оприлюднювати цю інформацію.

Офіційний державний статус католицької церкви прописаний у конституції держави, а протестантська церква має статус офіційно зареєстрованого об'єднання, і більшість її прихожан не є громадянами Ліхтенштейну.

На початку 2011 р. уряд країни розпочав розроблення законопроекту про відділення церкви від держави, унаслідок якого релігійні громади будуть змушені перейти на самофінансування, а кошти від держави одержуватиме лише через установавання виробничих відносин, як, наприклад, викладання Закону Божого або здійснення духовної допомоги в різних установах. Утім, станом на 2022 р. це питання так і залишається нерегульованим на законодавчому рівні.

А от у **Люксембурзі** з 2011 р. деякі парламентарі та політики виступали за заміну конфесійного викладання Закону Божого на уніфіковане заняття з етики. Довгий час лунали виступи за проведення референдуму з питань відділення церкви від держави. Зрештою у 2017 р. релігію було усунуто з навчальних планів державних шкіл і натомість запропоновано дисципліну «Життя й суспільство».

Відповідно до закону 1979 р. держава не має права збирати дані та вести статистику щодо релігійної приналежності населення, але за даними Комітету з питань релігії за 2008 р. 68,7 % люксембуржців називали себе католиками, 1,8 % – протестантами, 1,9 % населення є представниками інших християнських конфесій, 2,6 % – нехристиянських, а 24,9 % не сповідували жодної релігії.

У 2022 р. у Великому Герцогстві Люксембург Альянс люксембурзьких атеїстів та агностиків (*f, Allianz der Luxemburger Agnostikern und Atheisten /АНА*) провів опитування, за результатами якого 51 % населення вважають себе нерелігійними. Лише чверть населення взагалі вважає релігію важливою. Тепер Альянс ще активніше наполягатиме на заходах щодо припинення державного фінансування католицької церкви.

8.4 Свята, звичаї та традиції

До свят, що відзначають на всій території **Швейцарії** й офіційно вважають вихідними належать такі: Національне свято Швейцарії (*f, Nationalfeiertag*), що святкують 1 серпня на честь дня заснування Конфедерації, Новий рік (*n, Neujahr*), Вознесіння Господнє (*f, Auffahrt*), перший день Різдва (*n/pl, Weihnachten*). Оскільки Великдень (*n/pl, Ostern*) та Трійця (*n/pl Pfingsten*) і так випадають на неділю, їх не відносять до окремих вихідних святкових днів. Інші свята відзначають залежно від кантону.

У більшості регіонів відзначають Страсну п'ятницю (*m, Karfreitag*), Великодний понеділок (*m, Ostermontag*), другий день Трійці (*m, Pfingstmontag*) та другий день Різдва – день Св. Стефана (*m, Stephanstag*). Крім того, у Швейцарії існує безліч традицій, пов'язаних із календарними датами, особливо з релігійними та язичницькими святами. Чимало з них мають сезонний та регіональний характер і відзначаються у формі фестивалів.

Національне свято **Австрійської Республіки** святкують 26 жовтня на згадку про день ухвалення австрійським парламентом Закону про постійний нейтралітет (1955 р.). До офіційних вихідних також належить святкування Нового року та Дня міжнародної солідарності трудящих (*m, Staatsfeiertag*).

Загалом державних свят в Австрії 13, і в кожній землі цього дня встановлено офіційний вихідний. Близько 10 свят зі списку є релігійними святами, що відзначають відповідно до прийнятого в католицькому світі григоріанського календаря:

<i>Свято</i>	<i>Дата</i>	<i>Свято</i>	<i>Дата</i>
Богоявлення (Епіфанія)	6 січня	Успіння Пресвятої Богородиці	15 серпня
Великодній понеділок	Великдень + 1 день	День усіх Святих	1 листопада
Вознесіння Христове	Великдень + 39 днів	Зачаття Діви Марії (Благовіщення)	8 грудня
Другий день Трійці	Великдень + 50 днів	Різдво	25 грудня
Свято Тіла Господнього	Великдень + 60 днів	День Св. Стефана	26 грудня

У Ліхтенштейні відзначають ті самі свята, що й в Австрії (окрім 26 жовтня). 15 серпня Ліхтенштейні разом з Успінням Богородиці святкують Національний День Ліхтенштейну (*m, Liechtensteiner Staatsfeiertag*) – річницю здобуття суверенітету. Крім святкових днів, визначених законом, є також два неробочі, що можуть бути прописані як офіційні вихідні в межах колективних договорів для певних категорій робітників неробочими для деяких груп населення – Стрітіння Господнє та День Св. Йосипа.

За винятком Свята тіла Господнього та Благовіщення в Люксембурзі святкують ті самі свята, що й в Австрії. Національне свято Люксембургу – День народження Великого герцога – традиційно відзначають 23 червня, причому справжні дати народження як нинішнього монарха Анрі, так і його попередника – батька Жана – із цією датою не збігаються. Жан, будучи Великим герцогом, переніс святкування свого дня народження з 5 січня на літній період. У такий спосіб він хотів, щоб громадяни Люксембургу одержували максимум задоволення від свого національного свята в теплий період року.

8.5 Спорт і дозвілля

Швейцарія – не лише країна банків, годинників, сиру та шоколаду. Самі швейцарці її називають країною спільнот і «клубів за інтересами», де люди воліють творити культуру самі, а не просто споглядати на її кращі взірці. Така сама тенденція спостерігається в садівництві та спорті.

Спорт – це улюблена форма передусім сімейного дозвілля швейцарців. До того ж, у країні не дуже популярні видовищні та командні види спорту.

Швейцарці дійсно вражають різноманітністю й масовістю щодо організованого дозвілля населення, які є атрибутами місцевого життя: хтось співає в хорі, хтось грає в оркестрі, танцює, відвідує гольф-клуб або ходить під вітрилами. Саме тому спортивні секції та клуби активного відпочинку на природі, а також туризм займають у соціальному житті швейцарських спільнот провідне місце. Кожен кантон вирізняється якимись особливими пристрастями щодо організації дозвілля. Наприклад, Женева займає серйозні позиції в змаганнях із боулінгу, кантон Ааргау славиться своїми стрілками, а в Цюриху особливо популярний гольф. Змагання зі швейцарської боротьби та Альпійський фестиваль ESAF приваблюють щороку чимало кількості гостей.

Більшу частину свого дозвілля **австрійці** присвячують спорту. Своєрідна й мальовнича природа Австрії сприяє розвитку як літнього, так і зимового туризму. Особливою популярністю користується гірськолижний спорт, що навіть у деяких школах входить до навчальної програми. Крім того, у країні активно практикують велоспорт, пішохідні прогулянки, біг та плавання.

Чимало австрійців середніх та літніх років полюбляють роботу в саду. Подібно до Німеччини, в австрійських містах та їх околицях можна натрапити на так звані «шребергартени» (*m, Schrebergarten*), що спочатку задумували як проект з озеленення міст та зміцнення здоров'я дітей, а в період Першої світової війни та за умов продовольчого дефіциту рятували сім'ї

від голоду. Сьогодні ж міні-дачами обзаводяться ті, хто одержує задоволення від фізичних навантажень, здорової їжі та своєрідного відпочинку від робочих буднів.

Кіно, театри та соціальні контакти не можна назвати особливо популярними серед австрійців, однак деякі австрійці із задоволенням відвідують кафе, де смакують кавою за грою в шахи, читають свіжу газету чи ведуть бесіду з колегами або друзями, або ж ідуть до хойрігерів (*m, Heuriger*, букв. «цього року») – традиційних для східної частини Австрії (Відень, Нижня Австрія, Бургенланд та Штирія) закладів, де можна спробувати молодого вина домашнього виробництва.

Здавалося б, що через свої незначні масштаби та кількість населення спорт у Ліхтенштейні зовсім не розвинений. Дійсно, він навряд чи може похизуватися визнаними зірками світового масштабу, проте в цій крихітній країні функціонують майже 40 спортивних клубів та секцій, що свідчить про значний інтерес жителів Ліхтенштейну до любительського спорту.

Футбол – найпопулярніший вид спорту в країні. У футбол грають більше ніж 1 700 осіб населення країни, зокрема юніори, аматори та професіонали. У країні проводять Кубок Ліхтенштейну, проте команди також беруть участь у швейцарських чемпіонатах.

Безумовно, курорт Малбюн зі своїми численними трасами пропонує свою інфраструктуру для розвитку гірськолижного спорту в країні. І не дарма, адже єдина в історії золота олімпійська чемпіонка Ханні Вензель є представницею гірськолижного спорту.

Подібно до Швейцарії та Австрії в країні доволі розвиненим є пішохідний туризм мальовничими трасами. Особливу національну атмосферу створюють «штамми» – місця, де не лише можна посмакувати кавою, а й скуштувати традиційні для цієї місцевості сирні галушки, сирне фондю та інші національні страви. Штамми (*pl, Stämme*) – це місце зустрічі місцевих мешканців, де вони дискутують про політику, спорт та обмінюються новинами. Через тихий та розмірений

темپ життя в країні молодь Ліхтенштейну змушена шукати розваг (дискотеки, клуби) у сусідніх Швейцарії та Австрії.

Нічне життя **Люксембургу** існує лише для туристів: місцеві жителі надають перевагу більш консервативним та спокійним видам відпочинку, таким як велосипедні або піші прогулянки із сім'єю.

Подібно до Ліхтенштейну, футбол у країні – спорт номер один. Проте країна багата високорозвиненою інфраструктурою для занять гольфом, автотоспортом, кінним спортом, пішим туризмом, а також екстремальними видами спорту. Тут проводять велику кількість професійних змагань спортсменів, а також організують заходи для любителів та всіх охочих, як-от: щорічний біговий марафон, бігові лижі, змагання зі скелелазіння тощо.

8.6 Засоби масової інформації

Розвиток сучасного газетного ринку Швейцарії почався під впливом Реформації. У 1610 р. у Базелі з'являється перша регулярна швейцарська газета. До 1830 р. в країні виходило 27 газет, а після революційних подій того самого року та скасування цензури кількість видань стала швидко зростати. У 30-ті рр. ХХ ст. у Швейцарії виходило більше 400 газет. З того часу й до сьогодні їх кількість скорочується.

У 1850 р., з утворенням газети **Der Bund**, у Швейцарії з'являється перша газета з регулярною професійною редакцією, а **Neue Zürcher Zeitung** стала першою газетою з редакційним розподіленням на тематичні відділи.

Сьогодні в країні випускають близько 200 основних щоденних газет. Серед німецькомовних видань найбільшими тиражами відзначаються «транспортній листок» **20 Minuten**, бульварна газета **Blick**, **Der Bund**, інформативні **Tages-Anzeiger** і **Neue Zürcher Zeitung**. Інші популярні видання: **Basler Zeitung**, **Aargauer Zeitung**, **Berner Zeitung**, **Neue Luzerner Zeitung**, **St. Galler Tagblatt** і **Südostschweiz**. Серед франкомовних видань лідирують **Le Matin**, **24 heures**, **La**

Liberté i Tribune de Genève. Лідер італомовного ринку медіа – **Corriere del Ticino**, а найбільш популярним міжрегіональним виданням Романдії залишається **Le Temps**. Крім того, у країні випускають велику кількість недільних, тематичних газет і журналів, а також рекламних каталогів (**Weltwoche, Facts, Bilanz, Finanz und Wirtschaft, Schweizer Bauer, Schweizer Familie, Schweizer Illustrierte, du, Glückspost** та ін.)

Телевізійний ринок Швейцарії контролюється створеним у 1931 р. Швейцарським товариством радіомовлення і телебачення. У Швейцарії функціонують принаймні шість наземних телестанцій, доступних на всій території федерації: по два німецькомовні, ретороманські та італійські канали, а також багато регіональних каналів. Крім того, свої «розважальні потреби» швейцарський телеглядач зазвичай задовольняє за допомогою зарубіжного телемовлення (з ФРН та Франції).

На кожну мовну зону Швейцарії розраховані три регіональні радіостанції з широким покриттям: по одному каналу для новин, класичної та популярної музики (**Swiss Radio International, DRS-1, Couleur-Trois, DRS-3, World Radio Geneva** та ін.). Крім того, існує безліч місцевих радіостанцій і радіомереж (міста або комуни), які інформують про події в сусідніх країнах.

Ринок преси в Австрії визначається високою концентрацією на тлі інших європейських країн.

Приблизно 32 % цього ринку належать щоденному виданню **Neue Kronen Zeitung** або **Krone**, що з тиражем 1 млн примірників істотно впливає на формування громадської думки.

Заснована у 1904 р. **Kleine Zeitung** (11,6 %) є найбільшим щоденним регіональним виданням Австрії, що виходить у федеральних землях Штирія, Каринтія та окрузі Східний Тіроль.

За десять років свого існування міжрегіональний щоденник **Österreich** (9,8 %) увійшов до трійки лідерів на ринку друкованих масмедіа Австрії, позиціонує себе як «газету для молодого медіапокоління», що пропонує «журналістику для сучасного освіченого середнього класу». П'ятірку лідерів

завершують щоденне видання **Kurier** (7,9 %) та **Der Standard** (5,7 %).

ÖRF вважають монополістом на ринку радіо та телебачення. Компанія транслює два музичні радіоканали (класичної та чартерної популярної музики), а також один розважальний канал. Крім того, у кожній землі країни працюють регіональні радіостанції та численні приватні радіостанції.

На сьогодні телебачення Австрії поділяється на громадське та комерційне. Громадське телебачення представлене чотирма каналами **ÖRF**: **ORF eins**, **ORF 2**, **ORF III** та **ORF SPORT +**. Телекомпанія має регіональні телецентри в кожній федеральній землі, що пропонують регіональні новини та програми. Найпопулярнішими представниками комерційного телебачення є канали **ATV**, **ServusTV**, а також **PULS 4**.

Свобода ЗМІ у Ліхтенштейні закріплена у ст. 40 конституції країни. До провідних друкованих видань належать **Liechtensteiner Woche**, **Liechtensteiner Vaterland** та **Liechtensteiner Volksblatt**. Радіомовлення в країні здійснює **Radio Liechtenstein**, проте доступними є й радіостанції сусідніх країн.

Переважна частка телемовлення в країні належить також швейцарським та австрійським каналам, проте у 2008 р. державну ліцензію одержав єдиний ліхтенштейнський канал **1FLTV**, що транслює програми німецькою мовою та на місцевому діалекті.

Німецька мова завжди домінувала серед друкованих ЗМІ **Люксембургу**, однак у країні існують і видання французькою. У той самий час статті люксембурзькою мовою досі залишаються рідкісним явищем. У країні також можна зустріти видання португальською та англійською мовами. Так, найпопулярнішою вважається **Luxemburger Wort** – щоденна німецькомовна газета з невеличкими рубриками люксембурзькою та французькою мовами. Другою за популярністю є **Tageblatt**, що публікує матеріали німецькою та французькою. Популярністю також користуються щотижневики типу **d'Lëtzebuerger Land**, **Den neie Feierkrop**, **worxx** та інші.

Телебачення Люксембургу пропонує програми переважно люксембурзькою, проте останніми роками збільшилася частка й франко- та німецькомовних програм.

На відміну від Ліхтенштейну телебачення Люксембургу має значний досвід мовлення в європейському масштабі (аудиторії Франції, Бельгії Німеччини, Нідерландах, Іспанії та ін.). Значну роль у цьому процесі відіграє люксембурзький медіахолдінг RTL Group (Radio Télévision Luxembourg), що забезпечує трансляцію низки телеканалів у країні (**RTL Télé Lëtzebuerg** та **Den 2. RTL** зокрема). Іншими телекомпаніями є **T.TV**, **.dok**, **Chamber TV** (парламентський канал), регіональні канали **Uelzechtkanal** та **Nordlicht TV**.

Люксембурзька домінує і в ефірах національного та регіонального радіомовлення, а інші мови використовуються відповідно до розкладу та цільової аудиторії. До головних радіостанцій відносять **RTL** (5 каналів, зокрема **RTL Radio Letzebuerg**), **Radio DNR**, **Eldorado** та **Radio 100,7**.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Драгунов Г. П., Листова Н. М. Швейцария. *Страны и народы : научно-популярное географическо-этнографическое издание в 20 томах. – Зарубежная Европа. Западная Европа /* отв. ред. В. П. Максаковский. Москва : Издательство «Мысль», 1979. С. 310–338.
2. Досьє «Жизнь в Швейцарии» / *Интернет-портал SWI swissinfo.ch.* – URL: www.swissinfo.ch/rus/окликни-швейцарию (дата звернення: 01.08.2022).
3. Казакова Е. В. Роль люксембургской литературы в формировании национального сознания страны. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского.* 2015. Вып. № 2 (2). С. 84–86.
4. Кудрявцева Т. В. В контексте глобализации: литература Лихтенштейна. *Материалы международной конференции РОПРЯЛ «Язык, литература, культура на рубеже XX–XXI веков».* Вестник ННГУ. 2011. Вып. № 6 (2). С. 344–348.
5. Кудрявцева Т. В. Предание о светлом камне. *Новые российские гуманитарные исследования.* 2010. Вып. № 5. – URL : <http://www.nrgumis.ru/articles/158/> (дата звернення: 12.08.2022).
6. Система державного управління Швейцарської Конфедерації: досвід для України / уклад. Л. В. Примаченко ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка. Київ : НАДУ, 2011. 56 с.
7. Хорошо застрахован. Социальное обеспечение в Австрии : Информация Австрийского Музея общественных и хозяйственных отношений по заказу Главного объединения австрийских обществ социального страхования / Австрийский Музей общественных и хозяйственных отношений. Вена : Австрийский Музей общественных и хозяйственных отношений, 2013. 14 с.
8. Черная Е. С., Розеншильд К. К. Австрийская музыка / *Интернет-портал Belcanto.ru.* URL: <http://www.belcanto.ru/avstria.html> (дата звернення: 12.08.2022).

9. Строгов М., Броше П.-К., Озиас Д. *Швейцария: Путеводитель Le Petit Futé*. 5-е изд. Москва : Авангард, 2007. 244 с.

10. Alles Wissenswerte über das Großherzogtum Luxemburg / Informations- und Presseamt der Regierung (Hrgeb.). Luxembourg : Informations- und Presseamt der Regierung, 2019. 32 S.

11. Ansiedlung Schweiz. Unternehmensstandort und Wohnsitz: Informationen für zuzugswillige Unternehmen, Unternehmer und Privatpersonen. URL: <http://www.ansiedlung-schweiz.ch>. (дата звернення: 14.08.2022).

12. Aus dem Parlament : Die Distrikte werden abgeschafft *Luxemburger Wort*. 7. Juli 2015. URL: <http://www.wort.lu/de/politik/aus-dem-parlament-die-distrikte-werden-abgeschafft-559bec280c88b46a8ce5c5c0> (дата звернення: 01.08.2022).

13. Bär O. *Geographie der Schweiz*. Zürich : Lehrmittelverlag des Kantons Zürich, 1971. 243 S.

14. Berufsberatung.ch : Das offizielle schweizerische Informationsportal der Berufs-, Studien- und Laufbahnberatung. Bern : Das Schweizerische Dienstleistungszentrum Berufsbildung | Berufs-, Studien- und Laufbahnberatung SDBB. URL: <https://www.berufsberatung.ch/dyn/show/1418> (дата звернення: 01.08.2022).

15. Besser leben – wie und wo? *OECD Better Life Index : Bericht der OECD*. URL: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/de/> (дата звернення: 01.08.2022).

16. Berühmte Schweizer. Geboren im Geburtsland Schweiz. *geboren.am* / Hrgeb. Daniel Koriath. URL: <http://geboren.am/orte/europa/schweiz> (дата звернення: 01.08.2022).

17. Bevölkerungsstatistik – vorläufige Ergebnisse 31. Dezember 2021 / Amt für Statistik, Fürstentum Lichtenstein [Gest. Brigitte Schwarz]. Vaduz : Amt für Statistik, 2022. – 4 S.

18. Caduff C., Fuchs J., Nixon A. *Der Staat. Politisches Grundwissen*. 25. überarbeitete Auflage. Zürich : Orell Füssli Verlag, 2016. 208 S.

19. Das Bürgerportal / Bundeskanzlei, Sektion Kommunikation. URL: <https://www.ch.ch/de/> (дата звернення: 15.08.2022).

20. Das politische System in Österreich / E. Tálos, H. Dachs, G. Falkne u.a. Wien : Bundespressedienst, 2000. 35 S.

21. Die Schweiz auf der Grossleinwand. *Die Schweiz im Spiegel der Welt: Kulturaustausch im Wandel der Zeit*. URL: <http://www.vzerkalemira.ch/kinematograf-shveycarii.html> (дата звернення: 12.08.2022).

22. Das offizielle Internetportal des Großherzogtums Luxemburg / Informations- und Presseamt der Regierung. URL: <http://www.luxembourg.public.lu/> (дата звернення: 01.08.2022).

23. Der Bund kurz erklärt 2022 / Red. Informationsdienste Bundeskanzlei, Departemente, Parlamentsdienste und Eidgenössische Gerichte. 44. Auflage. Bern : Schweizerische Bundeskanzlei, Sektion Kommunikationsunterstützung, 20122. 84 S.

24. Diem P. Rot-Weiß-Rot durch die Jahrhunderte – die Geschichte der österreichischen Nationalfarben. Die Symbole Österreichs – Onlineforschung von Dr. Peter Diem. URL: <http://peter-diem.at/History/farben.pdf> (дата звернення: 01.08.2022).

25. EDK – Schweizerische Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren (EDK)] / Red. Abteilung Kommunikation des Generalsekretariates der Schweizerischen Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren (EDK). URL: <http://www.edk.ch/de> (дата звернення: 12.08.2022).

26. Encyclopedia.com. URL: <http://www.encyclopedia.com> (дата звернення: 12.08.2022).

27. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2022. URL: <https://www.britannica.com/> (дата звернення: 12.08.2022).

28. EVS 2008 method report : documentation of the first data release in June 2010 ; European Values Study and GESIS Data

Archive for the Social Sciences / GESIS - Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften [Ed.]. Bonn : 2010. URL: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-207205> (дата звернення: 12.08.2022).

29. Hausemer G. *Apropos ... Literatur in Luxemburg*. Luxemburg : Presse- und Informationsamt der Luxemburger Regierung, Verlagsabteilung, 2008. 16 S.

30. Hieber A. *Exportland Schweiz. Aktuelles aus Wirtschaft, Politik und Gesellschaft für Schülerinnen und Schüler*. Input 3/2011. Bern : Jugend und Wirtschaft. 18 S.

31. History of Switzerland / ed. by Markus G. Jud. URL: <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/index.html> (дата звернення: 15.08.2022).

32. James L. *Xenophobe's Guide to the Austrians*. London : Oval Books, 2000. 92 p.

33. Länder- und Reisemagazin Länder-Lexikon / Geschäftsführer: Thomas Bolzen. URL: <https://www.laenderlexikon.de/%C3%9Cbersicht> (дата звернення: 15.08.2022).

34. Liechtenstein : Das Fürstentum / Liechtenstein Marketing. URL: <http://www.liechtenstein.li/> (дата звернення: 15.08.2022).

35. Liechtenstein in Zahlen 2021 : Taschenstatistik / Amt für Statistik, Fürstentum Lichtenstein [Gest. Karin Knöllner]. Vaduz : Amt für Statistik, 2021. 48 S.

36. Luxemburg in Zahlen / STATEC – Institut national de la statistique et des études économiques du Grand-Duché de Luxembourg. Luxembourg : Centre Administratif Pierre Werner, 2021. 64 S.

37. Malin G. Das Gebiet Liechtensteins unter römischer Herrschaft. *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein*. Bd. 58. 1958. S. 5–89.

38. MySwitzerland.com : Website / Schweiz Tourismus. – URL: <https://www.myswitzerland.com/de-de/> (дата звернення: 15.08.2022).

39. Österreich ankommen und aufleben : Das offizielle Tourismusportal. *Österreich Werbung Wien* / Geschäftsführerin:

Mag. Dr. Petra Stolba. URL: <http://www.austria.info/at/> (дата звернення: 15.08.2022).

40. Schaub H., K. G. Zenke. *Wörterbuch Pädagogik*. 5. Aufl. München : DTV, 2000. 690 S.

41. Skriptum zur Vorbereitung für die Staatskundeprüfung. NIEDERLASSUNGSBEWILLIGUNG (C) / Hrgb. : Ausländer- und Passamt (APA). Vaduz, 2021. URL: https://www.llv.li/files/apa/skriptum-nl_210517_mit-inhaltsverzeichnis.pdf (дата звернення: 15.08.2022).

42. Skelton T. *Luxembourg*. 2nd ed. Chalfont St. Peter : Bradt Travel Guides ; Guilford : The Globe Pequot Press, 2012. 232 p.

43. Statistics Portal of the Grand-Duchy of Luxembourg / STATEC. URL: <https://statistiques.public.lu/en.html> (дата звернення: 15.08.2022).

44. Statistik Austria : Die Informationsmanager / Bundesanstalt Statistik Österreich. URL: <http://www.statistik.at/> (дата звернення: 01.08.2022).

45. Statistisches Jahrbuch Liechtensteins 2016 / Amt für Statistik [Bearb. Karin Knölller, Mario Schädler]. Vaduz : Amt für Statistik, 2022. 402 S.

46. Switzerland Global Enterprise. *Справочник инвестора. Ваш бизнес в Швейцарии*. Zürich : Switzerland Global Enterprise, 2016. 160 S.

47. Taschenstatistik der Schweiz 2021 / Bundesamt für Statistik, Sektion Diffusion und Amtspublikationen. Neuchâtel : BFS, 2021. 52 S.

48. The Principality of Liechtenstein – Encounter with a Small State / Ed. by Government Spokesperson's Office, Press and Information Office. Vaduz : Government Spokesperson's Office, 2009. 97 p.

49. Thor E. *Immer mehr Grenzgänger in Luxemburg*. 15.04.2022. URL: <https://www.diegrenzgaenger.lu/arbeit/immer-mehr-grenzgaenger-in-luxemburg/> (дата звернення: 15.08.2022).

50. Типич Schweiz (штрихи к национальному портрету швейцарцев). *Электронный журнал «В загранике»*. 2012. Вып. 9. URL: <http://vzagranke.ru/mentalitet/ne-dlya-turista/typisch-schweiz->

nacionalniy-karakter-shvejcarcev.html (дата звернення:
01.08.2022).

51. Wikipedia, die freie Enzyklopädie URL:
<https://de.wikipedia.org/> (дата звернення: 01.08.2022).

ЗМІСТ

ЛЕКЦІЯ 1 ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НІМЕЦЬКОМОВНІ КРАЇНИ	С. 4
ЛЕКЦІЯ 2 ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ	16
ЛЕКЦІЯ 3 СУЧАСНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ	38
ЛЕКЦІЯ 4 ДЕРЖАВНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ	44
ЛЕКЦІЯ 5 ЕКОНОМІКА ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА	57
ЛЕКЦІЯ 6 ОСВІТА Й НАУКА	72
ЛЕКЦІЯ 7 ІСТОРИЧНІ ВІХИ РОЗВИТКУ НАУКИ Й КУЛЬТУРИ	86
ЛЕКЦІЯ 8 СУСПІЛЬСТВО СЬОГОДНІ	117
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	133

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

англ. – англійська

двнгерм. – давньогерманська

ісп. – іспанська

італ. – італійська

лат. – латинська

нід. – нідерландська

нім. – німецька

рет. – ретороманська

кельт. – кельтська

люкс. – люксембурзька

угор. – угорська

фр. – французька

m – Maskulinum

f – Femininum

n – Neutrum

pl – Plural

Електронне навчальне видання

Єгорова Олеся Іванівна

**Лінгвокраїнознавство німецькомовних країн:
Швейцарія, Австрія, Ліхтенштейн та Люксембург**

Конспект лекцій

для студентів спеціальності 035 «Філологія»
денної та заочної форм навчання

Видання друге, перероблене та доповнене

Відповідальний за випуск І. К. Кобякова
Редактор О. Ф. Дубровіна
Комп'ютерне верстання О. І. Єгорової

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 8,37. Обл.-вид. арк. 8,89.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.